

TÜRKİYE VE DÜNYADA ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Wara ABUBAKAR

yaz
yayınları

Türkiye ve Dünyada Uluslararası İlişkiler

Editör

Dr.Öğr.Üyesi Yusuf Wara ABUBAKAR

yaz
yayınları

2025

Türkiye ve Dünyada Uluslararası İlişkiler

Editör: Dr.Öğr.Üyesi Yusuf Wara ABUBAKAR

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-8574-14-2

Aralık 2025 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

İÇİNDEKİLER

Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı.....	1
<i>Aziz ARMUTLU</i>	
AB İçindeki Balkan Ülkelerinin Güvenlik Politikalarındaki Rolü: Operasyonel Katılımı ve Stratejik Etkisizliği.....	28
<i>Samet İŞBİLEN</i>	
Uluslararası Ceza Hukukuna Realist Perspektiften Bir Bakış.....	49
<i>Mustafa Kemal ÖZTOPAL</i>	
Ortadoğu'dan Müslüman Siyonist Bir Portre: Mısırlı Arap Hüseyin Ebubekir Mansur	67
<i>Diren ÇAKMAK</i>	
The Endurance of Economic Diplomacy: Japan's Foreign Policy Approaches from Post-War Expansion to Abenomics.....	89
<i>Yusuf Wara ABUBAKAR</i>	
İsraili Düşünür Einat Wilf'in "Filistinlilik" Kavramsallaştırması Üzerine.....	113
<i>Diren ÇAKMAK</i>	
Avrupa Birliği'nde Kültürel Entegrasyon, Kimlik ve Göç Politikaları: Almanya ve Fransa Örnekleri	134
<i>Mehlika Özlem ULTAN SÖNMEZ</i>	
Arena of Ambivalence: US Sports Diplomacy in The Cold War Contest.....	160
<i>Murat TOMAN</i>	

Uluslararası Hukukta Bahkçılık İş Birliği Aracı Olarak Mutabakat Zabıtları	190
<i>Tolga CANDAN, Ozan Emin HALHALLI</i>	

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANIMI

Aziz ARMUTLU¹

1. GİRİŞ

Uluslararası hukukta kuvvet kullanımı, modern uluslararası düzenin en temel normatif sınırlarından birini teşkil etmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından oluşturulan Birleşmiş Milletler (BM) sistemi, devletlerin güç kullanımını uluslararası barış ve güvenliğin korunması ilkesine tabi kılmış ve bu çerçevede BM Şartı'nın 2(4). maddesi, kuvvet tehdidini ve kullanımını genel bir kural olarak yasaklamıştır. Bu yasak, devletlerin egemen eşitliği, toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığını koruma amacı taşımakta; aynı zamanda *jus cogens* niteliği kazanmış evrensel bir hukuk normu olarak kabul edilmektedir (Çiftçi, 2016: 504; Keskin, 1998: 54; Orakhelashvili, 2021: 87).

Tarihsel olarak kuvvet kullanma kavramı, *bellum iustum* (haklı savaş) düşüncesinden 1928 yılında imzalanan Briand - Kellogg Paktı'na kadar geçen süreçte farklı değişim aşamalarından geçmiştir. Ancak BM Şartı, kendisinden önceki düzenlemelere göre daha katı bir çerçeve getirerek kuvvet kullanımını yalnızca iki istisna altında meşru kılmıştır: Meşru müdafaa hakkı (md. 51) ve BM Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi (md. 39-42) (Tosun, 2009; Meydan, 2017). Şart'ın 2(4). maddesinin geniş yorumu, hem klasik savaş hukukundan hem de uluslararası ilişkilerdeki güç dengesi anlayışından kopuşu temsil etmektedir. Bu bağlamda kuvvet

¹ Dr., Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, ORCID: 0000-0003-2838-7588.

kullanımının yalnızca bireysel değil, kolektif düzlemde de sınırlanması hedeflenmiştir (Gray, 2018).

Meşru müdafaa hakkı, BM Şartı'nın 51. maddesinde yer almakla birlikte, örf ve adet hukukundan kaynaklanan unsurlarla da tamamlanmaktadır. Bu çerçevede gereklilik, orantılılık ve acillik koşulları, Uluslararası Adalet Divanı'nın *Nicaragua v. United States* (1986) ve *Oil Platforms* (2003) kararlarında açıkça vurgulanmış ve uluslararası teamül hukukunun ayrılmaz unsurları olarak kabul edilmiştir (Keskin, 1998; Meydan, 2017; Ruys, 2018). Ayrıca, son yıllarda “önleyici meşru müdafaa” ve “kolektif öz savunma” kavramları etrafında yaşanan tartışmalar, bu hakkın sınırlarının yeniden yorumlanmasına yol açmıştır (Ronen, 2020).

Kuvvet kullanımının ikinci istisnası olan BM Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi, uluslararası barışa yönelik tehditlerin saptanması ve gerekli önlemlerin alınması sürecinde merkezi bir role sahiptir. BM Şartı'nın 39, 41 ve 42. maddeleri, Konsey'e kuvvet kullanımı dâhil olmak üzere geniş yetkiler tanımıştır. Bununla birlikte özellikle veto mekanizması ve Konsey'in politik karar alma süreçleri, uluslararası barışın sağlanmasında etkinliği sınırlayan önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Fassbender, 2021; Orallı, 2014). Son dönem çalışmalarda, Konsey'in yetkisinin “insani müdahale” ve “koruma sorumluluğu” gibi yeni normatif çerçevelerle genişletilmesi gerektiğine dair görüşler öne çıkmaktadır (Bellamy, 2022; Türkelli, 2023).

Günümüzde kuvvet kullanımına ilişkin tartışmalar, Ukrayna'daki savaş, Gazze'deki askeri operasyonlar ve Afrika'daki bölgesel müdahaleler gibi örnekler üzerinden yeniden gündeme gelmiştir. Bu durum, BM Şartı'nın oluşturduğu ilke-istisna dengesinin siyasi ve hukuki sınırlarını sorgulayan güncel bir söylemi beslemektedir. Güncel alanyazın

uluslararası toplumun kuvvet kullanımını yalnızca “yasak-izin” ikiliğiyle değil, aynı zamanda “meşruiyet-sorumluluk” ekseninde değerlendirmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Tladi, 2021: 59; Weller, 2020: 45).

Bu çalışmanın temel amacı, uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağının normatif çerçevesini, tarihsel gelişimini ve uygulamadaki istisnalarını bütüncül biçimde incelemektir. İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşturulan uluslararası düzenin en önemli dayanaklarından biri olan BM Şartı’nın 2(4). maddesi, kuvvet tehdidi ve kullanımını genel bir yasak altına almıştır. Ancak bu yasak, mutlak bir nitelik taşımamakta; meşru müdafaa hakkı (md. 51) ve BM Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi (md. 39-42) olmak üzere iki temel istisna kapsamında esneklik göstermektedir. (Gray, 2018; Tladi, 2021). Bu çalışma, söz konusu ilke-istisna dengesini hem hukuki kaynaklar hem de devlet uygulamaları ışığında değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma ayrıca, kuvvet kullanma yasağının örf-adet hukukundaki yerini ve jus cogens (emredici norm) niteliğini analiz ederek, bu normun uluslararası toplum tarafından ne ölçüde içselleştirildiğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, Uluslararası Adalet Divanının özellikle Nicaragua v. United States (1986) ve Oil Platforms (2003) kararları başta olmak üzere konuya ilişkin içtihatları ile birlikte uluslararası hukuk doktrininde yer alan çağdaş tartışmalar incelenecek; kuvvet kullanma yasağının ve bu yasağa getirilen istisnaların uygulamadaki etkinliği, kapsamı ve sınırları analitik bir biçimde değerlendirilecektir (Orakhelashvili, 2021; Ruys, 2018). Uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında kuvvet kullanma yasağının hukuki, siyasi ve etik boyutlarını açıklamak, yasağın istisnalarının sınırlarını belirlemek ve güncel uygulamalar ışığında uluslararası hukukun meşruiyet krizine ilişkin eleştirel bir perspektif geliştirmektir. Bu yönüyle çalışma, hem akademik

literatüre katkı sağlamayı hem de uluslararası toplumun normatif yaklaşımlarını anlamlandırma hedeflenmektedir.

Bu yönüyle çalışma, uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağının ve istisnalarının güncel jeopolitik gelişmeler karşısında geçerliliğini sorgulaması bakımından önem taşımaktadır. Özellikle son yıllarda artan bölgesel çatışmalar, meşru müdafaa ve insani müdahale kavramlarının sınırlarını yeniden gündeme getirmiştir. Bu bağlamda çalışma, BM Şartı'nın 2(4). maddesinin normatif gücünü, jus cogens niteliğini ve BMGK kararlarının meşruiyetini analitik biçimde inceleyerek alanyazına katkı sunmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, kuvvet kullanımıyla ilgili hukuki ilkelerin siyasal uygulamalarla ne ölçüde örtüştüğünü irdeleyerek, uluslararası barışın korunmasında hukukun rolünü güçlendiren bir perspektif geliştirmeyi hedeflemektedir.

Uluslararası hukukta kuvvet kullanımı konusunda geniş bir alanyazın mevcut olmakla birlikte, mevcut çalışmaların önemli bir bölümü BM Şartı'nın 2(4). maddesi ve meşru müdafaa hakkının klasik yorumları etrafında yoğunlaşmaktadır (Keskin, 1998; Çiftçi, 2016; Tosun, 2009). Ancak son yıllarda ortaya çıkan devlet dışı aktörlerin saldırıları, önleyici meşru müdafaa uygulamaları ve insani müdahale tartışmaları, bu normatif çerçevenin yetersiz kaldığını göstermektedir. Alanyazında özellikle BM Güvenlik Konseyi'nin siyasi tikanıklıkları, veto mekanizmasının normatif etkisi ve yasağın uygulanabilirliğinin zayıflaması konularında derinlemesine ampirik analizlerin eksik olduğu görülmektedir (Fassbender, 2021; Orallı, 2014; Türkelli, 2023). Ayrıca, mevcut akademik çalışmaların çoğu kuvvet kullanma yasağını hukuki bir norm olarak incelemekte ancak bu yasağın uygulamadaki etkinliği ve uluslararası toplumun meşruiyet algısı üzerindeki etkisini yeterince değerlendirmemektedir (Tladi, 2021:59; Weller, 2020:45). Bu durum, ilke-istisna dengesinin pratikte nasıl

işlediğine dair yeni bir inceleme alanı yaratmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, mevcut kuramsal çerçevenin ötesine geçerek kuvvet kullanma yasağını güncel krizler, yeni tehdit tiyolojileri ve uluslararası hukukun meşruiyet krizi bağlamında yeniden yorumlamayı amaçlamakta ve bu yönüyle alanyazındaki boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Çalışma, uluslararası hukukta kuvvet kullanımı ile kuvvet kullanımı istisnaları konuları açıklanarak Tarihsel Süreç İçerisinde Kuvvet Kullanma Yasağı, Kuvvet Kullanma Yasağına İstisna Oluşturacak Durumlar(Meşru Müdafaa Hakkı), Meşru Müdafaa Hakkının Koşulları(Silahlı Saldırı, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne Bilgi Verilmesi, Örf ve Adet Hukuku Çerçevesinde Gerekliklik ve Orantılılık, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Yetkilendirmesi) konuları açıklanmış olup sonuç kısmıyla tamamlanmıştır.

Uluslararası toplum uzun süre uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanılmasını hukuka uygun bulmuştur. Kuvvet kullanımı genel bir ilke olarak yasaklanması BM antlaşması ile gerçekleştirilmiştir. Ancak bir takım kural dışılıklar bu kapsamda öngörülmüştür.

Kuvvet kullanma denildiğinde, savaş gibi en kapsamlı ve yoğun biçimlerinden; abluka, ambargo, bombardıman gibi sınırlı zararlar karşılık verme yollarına; geniş ya da dar ölçekli müdahalelere ve hukuka uygun tek istisna olan meşru savunma durumlarına kadar uzanan tüm eylem biçimleri anlaşılmaktadır (Tosun, 2009:90). BM Antlaşması'nın 2(4). maddesi uyarınca, herhangi bir devlete karşı kuvvet tehdidinde bulunmak veya kuvvet kullanmak yasaklanmıştır. Bu yasak, yalnızca BM üyesi devletlere yönelik eylemlerle sınırlı olmayıp, üye olmayan devletleri de kapsamaktadır. Ancak bu düzenleme, bazı yönleriyle muğlaklık içermektedir. Nitekim bir devlete karşı

gerçekleştirilen saldırgan eylemin nasıl tanımlanacağı hâlâ tartışmalıdır.

Devletler dışında, bölgesel veya evrensel nitelikteki uluslararası örgütler de belirli durumlarda kuvvet kullanabilmektedir. Bu örgütlerin hangi koşullarda kuvvete başvurabileceği, her birinin kurucu antlaşmasında açıkça belirlenmiştir. Böyle bir olasılık, BM öncesi dönemde öngörülmemiştir. İlk kez BM Antlaşması'yla uluslararası bir örgüte belirli koşullarda kuvvet kullanma yetkisi tanınmıştır. Buna göre devletlere meşru müdafaa hakkı dışında hiçbir şekilde kuvvet kullanma yetkisi verilmemiştir; ancak BM, gerekli gördüğü durumlarda yaptırım aracı olarak kuvvete başvurabilmektedir (Keskin, 1998:150).

Uluslararası hukuk, tıpkı uluslararası ilişkiler disiplini gibi, dünya siyasetinde modern anlamda yakın geçmişte yerini almıştır. İki dünya savaşının yıkıcı sonuçlarının ardından uluslararası toplumun temel amacı, evrensel düzeyde barış ve güvenliği sağlamaya yönelik olmuştur. Bu doğrultuda atılan en önemli adımlardan biri, BM tarafından oluşturulan kuvvet kullanma yasağı düzenlemesidir. 1945 tarihli BM Antlaşması'nın ilk bölümünde örgütün temel amacının uluslararası barışın korunması olduğu belirtilmiş (Birleşmiş Milletler, 1945:4), hemen ardından ikinci maddenin dördüncü fıkrasında kuvvet kullanma yasağı açıkça vurgulanmıştır (Birleşmiş Milletler, 1945:5). Antlaşmanın diğer bölümlerinde ise bu yasak temel alınarak, devletlerin toprak bütünlüğüne saygı göstermesi ve uluslararası barış ile güvenliği korumak için belirli yükümlülöklere tabi olması gerektiği ifade edilmiştir (Meydan, 2017:420).

BM'nin uluslararası barış ve güvenliği sağlama yönündeki çabalarına karşın kuvvet kullanma yasağı zaman zaman ihlal edilmektedir. Bu yasağın uygulanmasında

devletlerarasında tam bir uzlaşa sağlanamamış olması, konunun uluslararası hukukta tartışmalı kalmasına yol açmıştır. Bu tartışmaların merkezinde, BM'nin belirli koşulların oluşması halinde devletlere kuvvet kullanma yetkisi tanınması yer almaktadır (Meydan, 2017:420; Solak, 2016:126). Dolayısıyla uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağının kapsamı ve sınırları konusunda görüş birliği bulunmamakta; BM'nin istisnai durumlarda kuvvet kullanımına izin vermesi, devletlerin uluslararası alandaki eylemlerini meşrulaştırabilecekleri bir alan yaratmaktadır (Meydan, 2017:420).

Uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağı, devletlerin egemenlik sınırları içinde keyfî güç kullanımını önlemeyi ve uluslararası barışı korumayı amaçlayan temel bir ilkedir. Ancak hem kavramsal muğlaklıklar hem de BM'nin belirli koşullarda kuvvet kullanımına izin veren düzenlemeleri, bu yasağın mutlak uygulanabilirliğini zayıflatmaktadır. Bu durum, uluslararası hukukta kuvvet kullanma sınırlarının hâlâ tartışmalı olduğunu ve devletlerin eylemlerini meşrulaştırma eğiliminin devam ettiğini göstermektedir.

2. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE KUVVET KULLANMA YASAĞI

Uluslararası hukukta geniş anlamda “kuvvet kullanma” deyimini, savaş da kapsayacak biçimde çeşitli silahlı zorlama yollarını ifade etmektedir. Kuvvet kullanma, uluslararası hukuk açısından iki bakımdan önem taşır: Birincisi, kuvvet kullanımını yasaklamak; ikincisi ise bu yasağın istisnası olan durumlarda kuvvet kullanımına ilişkin kuralları belirlemektir (Bozkurt, 2007:6; Tosun, 2009:92).

Savaşın hukuken düzenlenmesi ve savaş başlatmak için meşru gerekçeler oluşturma çabası, insanlık tarihi kadar eskidir. Nitekim Antik Yunan ve Roma dönemlerinde “haklı savaş”

(*bellum justum*) ile “haksız savaş” (*bellum injustum*) arasındaki ayrım üzerine çeşitli tartışmalar yapılmıştır (Taşdemir, 2006:96; Tosun, 2009:92). Savaşın haklı bir nedene dayanması, devletlerin sınırsız egemenlik anlayışının egemen olduğu 16. yüzyıla kadar ahlaki bir zorunluluk olarak görülmüştür. Romalılar tarafından geliştirilen “haklı savaş” kuramı, savaşın ahlaki yönünden ziyade, belirli hukuki ve biçimsel şartlara uyulup uyulmadığıyla ilgilenmiştir. Hristiyanlığın etkisiyle yapılan dini yorumlar sonucunda ise savaş, başlangıçta her haliyle ahlak dışı bir eylem olarak değerlendirilmiştir (Tosun, 2009:92; Yamaner, 2007:5-6).

Birinci Dünya Savaşı’na kadar geçen dönemde, kuvvet kullanımı uluslararası ilişkilerde bir hak olarak görülmekteydi. Ancak 1899-1907 La Haye Sözleşmeleri bu anlayışa kısmi bir sınır getirmiş, savaşın yürütülme koşullarını düzenlemiş ve savaşın acılarını azaltmayı amaçlamıştır (Kaya, 2005:169). 1907 La Haye Konferansı’nda geliştirilen Drago-Porter Doktrini, güçlü Avrupa devletlerinin başka devletlerden alacaklarını tahsil etmek amacıyla kuvvet kullanmalarını belirli şartlara bağlamış ve bu yönüyle kuvvet kullanma hakkına sınırlama getirmiştir (Gündüz, 1998:41; Sur, 2006:252; Tosun, 2009:93).

Birinci Dünya Savaşı’nın yol açtığı büyük yıkım, uluslararası barışın korunması yönünde önemli adımlar atılmasına neden olmuştur. Bu kapsamda 1920’de kurulan Milletler Cemiyeti, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak, devletlerarasında iş birliğini geliştirmek ve uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözümünü teşvik etmek amacıyla oluşturulmuştur (Bozkurt, 2007:9; Taşdemir, 2006:97; Tosun, 2009:94). Cemiyet Misakı’nın 10. maddesiyle üye devletler diğer üyelerin toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına saygı göstermekle yükümlü kılınmış; böylece fetih yoluyla toprak kazanımı ilk kez hukuken geçersiz hale getirilmiştir (Gündüz, 1998:43; Tosun, 2009:94). Ancak bu düzenlemeler İkinci Dünya

Savaşı'nın çıkmasını engelleyememiştir. Bu nedenle savaş sonrasında uluslararası toplum, mutlak bir kuvvet kullanma yasağını öngören yeni bir hukuk düzeninin gerekliliği üzerinde uzlaşmıştır (Kaya, 2005:169; Tosun, 2009:96). Bu kapsamda, 1945 yılında San Francisco Konferansı'nda imzalanan Birleşmiş Milletler Antlaşması, kuvvet kullanımına ilişkin temel normları belirlemiştir. Antlaşmanın 2(4). maddesinde, “Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerde herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne veya siyasal bağımsızlığına karşı, ya da Birleşmiş Milletler'in amaçlarıyla bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine veya kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar” ifadesiyle, kuvvet kullanma yasağı uluslararası hukukun temel ilkesi haline gelmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında savaş, devletler açısından bir hak olarak kabul edilirken 20. yüzyılda bu anlayış köklü biçimde değişmiştir. Teknolojik gelişmelerin savaşların yıkıcılığını artırmasıyla birlikte, devletler doğrudan savaş yerine daha sınırlı kuvvet kullanma yöntemlerine yönelmiştir. Milletler Cemiyeti döneminde yapılan düzenlemeler, devletlerin önce barışçıl yolları tüketmeden savaşa başvurmamasını öngörmüştür (Keskin, 1998:25-30).

Kuvvet kullanımına ilişkin bir diğer önemli gelişme ise 1928 tarihli Briand–Kellogg Paktı'dır. “Savaşı ulusal politikanın bir aracı olarak yasaklayan antlaşma” olarak da bilinen bu belge, uluslararası anlaşmazlıkların çözümünde savaşın tamamen yasaklanmasını öngörmüştür. Milletler Cemiyeti Antlaşması'nda kuvvet kullanımı tamamen yasaklanmamış, sadece geciktirilmeye çalışılmışken Briand–Kellogg Paktı, savaşı açıkça yasaklayan ilk uluslararası belge olarak tarihe geçmiştir. Ancak asıl kapsamlı düzenleme, Birleşmiş Milletler Antlaşması ile getirilmiş, böylece kuvvet kullanımı uluslararası hukukta normatif bir temele oturtulmuştur (Keskin, 1998:34).

Günümüzde BM Antlaşması'nın 2(4). maddesinde yer alan kuvvet kullanma yasağı, uluslararası örf ve adet hukukunun tamamlayıcı bir parçası haline gelmiştir. Bu nedenle, söz konusu yasak yalnızca BM üyelerini değil, tüm devletleri bağlamaktadır. Öğretide ve devlet uygulamalarında genel kabul gören görüş, kuvvet kullanma yasağının yalnızca antlaşma hukuku ve örfi hukuk kuralı değil, aynı zamanda aksi düzenlemeye izin vermeyen bir “jus cogens” (emredici hukuk) normu olduğu yönündedir (Byers, 2007: 16; Tütüncü, 2006: 18; Taşdemir, 2006: 104; Pazarcı, 2007: 510; Bozkurt, 2007: 15; Tosun, 2009: 98).

BM Şartı, devletlerin kuvvet kullanmaktan veya kuvvet tehdidinde bulunmaktan kaçınmasını öngörmüş; barışın bozulması, barışa tehdit veya saldırı eylemleri durumunda Güvenlik Konseyi'ne yaptırım ve gerekli hallerde askeri müdahale yetkisi tanımıştır. Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri olan ABD, Çin, Fransa, Rusya ve Birleşik Krallık'a ise veto yetkisi verilmiştir. Ancak Konsey'in her saldırıya karşı hızlı karar alamayacağı öngörülerek, meşru müdafaa hakkı istisna olarak tanınmıştır. Buna göre:

1. Bir devlet yalnızca silahlı saldırıya maruz kalması durumunda meşru müdafaaya başvurabilir,
2. Meşru müdafaa eylemleri derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilmelidir,
3. Konsey harekete geçtiği anda bu hak sona erer.

Sonuç olarak BM Şartı'nın 2(4). maddesi, uluslararası hukukta kuvvet kullanımına ilişkin temel düzenlemeyi oluşturur ve BM üyeliğinin ana yükümlülüğü olarak kabul edilir. Bu maddeyle devletlerin toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığı güvence altına alınmış, kuvvet kullanımı açık bir biçimde yasaklanmıştır (Örnek, 2010:23-24).

Uluslararası hukukta kuvvet kullanımı kavramı, insanlık tarihinin en eski siyasal ilişkilerinden itibaren şekillenen bir tartışmanın ürünüdür. Antik Yunan ve Roma dönemlerinden itibaren geliştirilen *haklı savaş (bellum justum)* doktrini, modern dönemde yerini kuvvet kullanımını sınırlandıran ve son olarak yasaklayan normatif bir düzene bırakmıştır. Bu süreç, devletlerin sınırsız egemenliğini koruma anlayışından, barışı uluslararası hukukun temel amacı haline getiren bir evrimi yansıtmaktadır.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın yıkıcı sonuçları, savaşın meşru bir dış politika aracı olarak kullanılmasının insanlık için kabul edilemez olduğunu açık biçimde göstermiştir. Bu nedenle, 1945 tarihli Birleşmiş Milletler Antlaşması ile kuvvet kullanımı yalnızca meşru müdafaa (md. 51) ve BMGK yetkilendirmesi (md. 39-42) durumlarında hukuken meşru kabul edilmiştir. Böylece BM Şartı'nın 2(4). maddesi, kuvvet kullanma yasağını hem antlaşma hukuku hem de örf-adet hukuku bakımından bağlayıcı hale getirmiş, günümüzde ise *jus cogens* (emredici norm) düzeyine ulaşmıştır (Byers, 2007; Taşdemir, 2006; Tütüncü, 2006).

Bu gelişmelere rağmen uluslararası ilişkiler pratiği kuvvet kullanımı yasağının mutlak biçimde uygulanamadığını göstermektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde artan önleyici meşru müdafaa, insani müdahale ve devlet dışı aktörlere karşı kuvvet kullanımı örnekleri, yasağın istisnalarının geniş yorumlanmasına yol açmıştır. Bu durum, normatif çerçeve ile siyasi çıkarlar arasındaki gerilimi artırmış, BM Güvenlik Konseyi'nin veto mekanizması nedeniyle uluslararası barışın korunmasında etkinliği tartışılır hale gelmiştir.

Sonuç olarak kuvvet kullanma yasağı uluslararası hukukun barışçı yapısının temelini oluşturmaya devam etmektedir. Ancak bu yasağın anlam ve kapsamı, yeni güvenlik

tehditleri, hibrit savaş biçimleri ve insani krizler karşısında sürekli yeniden tanımlanmaktadır. Bu nedenle, gelecekte uluslararası hukukun önündeki temel görev, kuvvet kullanımına ilişkin bu normu hem hukuki hem de kurumsal düzeyde güçlendirmek, aynı zamanda uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında adil, etkili ve tarafsız bir mekanizma oluşturabilmektir.

3. KUVVET KULLANMA YASAĞINA İSTİSNA OLUŞTURACAK DURUMLAR

BM sistemi, uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanımını genel bir kural olarak yasaklamıştır. Bu yasak, BM Şartı'nın 2(4). maddesi ile açıkça ifade edilmiş olup devletlerin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı herhangi bir biçimde kuvvet tehdidinde bulunmalarını ya da kuvvet kullanmalarını hukuken yasadışı kılmaktadır. Bununla birlikte, uluslararası hukuk mutlak bir kuvvet kullanma yasağı öngörmemekte; istisnai durumlarda kuvvet kullanımına izin vermektedir.

Bu istisnalar iki başlık altında toplanmaktadır. Birincisi, BM Şartı'nın 51. maddesinde düzenlenen meşru müdafaa hakkıdır. Bu hak, bir devletin silahlı saldırıya uğraması halinde, saldırıyı durdurmak amacıyla bireysel veya kolektif düzeyde kuvvete başvurabilmesine olanak tanır. Ancak meşru müdafaa, keyfi bir güç kullanımı değildir; *gereklilik (necessity)*, *orantılılık (proportionality)* ve *acillik (immediacy)* koşullarına sıkı sıkıya bağlıdır. Ayrıca, meşru müdafaa eylemlerinin BM Güvenlik Konseyi'ne derhal bildirilmesi zorunludur.

İkinci istisna ise BM Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi sonucunda ortaya çıkan kolektif güvenlik mekanizmasıdır. Şart'ın 39-42. maddeleri, uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit, barışın bozulması veya saldırı

eylemi durumunda Konsey'e, uluslararası barışı yeniden tesis etmek amacıyla kuvvet kullanımına izin verme yetkisi tanımaktadır. Bu bağlamda, kuvvet kullanımı artık bireysel bir hak olmaktan çıkmıştır ve uluslararası barışın korunması amacıyla kolektif bir yetki haline gelmiştir.

Dolayısıyla uluslararası hukukta kuvvet kullanımı yalnızca bu iki istisnai durumda -meşru müdafaa hakkı ve Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi- meşru kabul edilmektedir. Bu düzenleme, hem devletlerin egemenlik hakları ile uluslararası barışın korunması arasındaki hassas dengeyi sağlamayı, hem de kuvvet kullanımını keyfilikten arındırarak hukuki bir denetim mekanizmasına bağlamayı amaçlamaktadır.

3.1. Meşru Müdafaa Hakkı

Uluslararası hukukta meşru müdafaa hakkı, bir devletin başka bir devlet tarafından kendisine yöneltilen hukuka aykırı kuvvet kullanımına, derhal ve kendiliğinden kuvvet kullanarak karşılık verme yetkisini ifade eder (Pazarcı, 2015:524). Meşru müdafaa hakkının temel dayanakları iki ana kaynaktan oluşmaktadır: örf ve adet hukuku ile BM'nin 51. maddesi. Bu iki kaynak, meşru müdafaa hakkını hem kavramsal hem de hukuki açıdan tamamlayıcı bir biçimde ele almaktadır.

BM sistemi, Milletler Cemiyeti'nden farklı olarak devletlere, uluslararası ilişkilerinde başka bir devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı kuvvet kullanmaktan veya kuvvet tehdidinde bulunmaktan kaçınma yükümlülüğü getirmiştir. Bu genel yasak, BM'nin temel amaçlarıyla da uyumludur. Ancak bu yasağın istisnasını oluşturan meşru müdafaa hakkı, devletlerin varlıklarını ve güvenliklerini koruma yönündeki doğal bir hak olarak kabul edilmektedir (Tarhanlı, 2003:12). Nitekim Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51. maddesi, meşru müdafaa hakkını “doğal bir hak” olarak tanımlamış ve bu hakkın kullanılabilmesi için fiilen

bir silahlı saldırının meydana gelmiş olmasını zorunlu koşul olarak belirtmiştir.

BM döneminde meşru müdafaa hakkı, Antlaşma'nın "Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Halinde Yapılacak Hareket" başlıklı VII. Bölümü'nde düzenlenmiştir. 51. maddeye göre:

"Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, BM üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hâlel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in, işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez." (Çiftçi, 2016:504).

Bu madde, meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için bazı koşulların varlığını gerekli kılmaktadır. Bunlardan ilki, devletin fiilen bir silahlı saldırıya maruz kalmış olmasıdır. Dolayısıyla herhangi bir saldırı eylemi bulunmadan devletlerin meşru müdafaa hakkına başvurması mümkün değildir. Bir diğer koşul ise meşru müdafaa hakkını kullanan devletin bu durumu derhal Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne bildirmesidir. Bu bağlamda, silahlı saldırıya uğrayan bir devlet, Güvenlik Konseyi uluslararası barışı sağlamak için gerekli önlemleri alana kadar kendisini koruma hakkına sahiptir (Meydan, 2017:420).

Bir eylemin "saldırı" olarak kabul edilip edilmeyeceği, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin değerlendirmesine bağlıdır. Bu çerçevede, sınır ihlalleri ya da sınırlı çaplı silahlı çatışmalar dahi belirli koşullar altında saldırı olarak nitelendirilebilir. Saldırı kapsamında değerlendirilen başlıca durumlar şunlardır:

- Bir devletin topraklarının başka bir devletin silahlı kuvvetleri tarafından işgal edilmesi veya saldırıya uğraması,
- Bir devletin topraklarının başka bir devlet tarafından bombalanması ya da farklı türde silahların kullanılması,
- Bir devletin limanlarının veya kıyılarının diğer bir devletin silahlı kuvvetleri tarafından ablukaya alınması,
- Bir devletin kara, deniz veya hava kuvvetlerine ya da sivil hava araçlarına başka bir devletin silahlı güçlerince saldırıda bulunulması,
- Bir devletin topraklarının, başka bir devlet tarafından üçüncü bir ülkeye yönelik saldırı amacıyla kullanılmasına izin verilmesi.

Meşru müdafaa hakkı, uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağının en belirgin istisnası olup, devletlerin egemenliklerini ve varlıklarını koruma yönündeki doğal haklarının bir uzantısı olarak kabul edilmektedir. Bu hak, devletlere sadece hayatta kalma değil, aynı zamanda uluslararası düzen içinde meşru güvenlik tedbirleri alma olanağı da tanımaktadır. Ancak bu hak, keyfi biçimde değil, silahlı saldırı, gereklilik, orantılılık ve Güvenlik Konseyi'ne bildirim koşullarına sıkı sıkıya bağlıdır. BM Şartı'nın 51. maddesi, bu hakkı sınırlı bir çerçeveye oturtarak uluslararası barışın korunması ile devletlerin öz savunma hakkı arasında bir denge kurmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla meşru müdafaa, hukuken sadece saldırı eylemine karşı başvurulabilecek geçici ve istisnai bir önlemdir; uluslararası barışın sürekliliği açısından bu ilkenin titizlikle uygulanması büyük önem taşımaktadır.

3.1.1. Meşru Müdafaa Hakkının Koşulları

3.1.1.1. Silahlı Saldırı

Bir devletin meşru müdafaa hakkını kullanabilmesi, BM tarafından belirlenen temel koşul olan egemenliğine ve toprak bütünlüğüne yönelik fiili bir silahlı saldırının gerçekleşmesine bağlıdır. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda da açıkça ifade edildiği üzere, uluslararası barış ve istikrarın korunmasında devletlerin egemenliklerinin dokunulmazlığı büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla, bir devlet silahlı saldırıya uğradığında meşru müdafaa hakkını kullanma yetkisine sahiptir. Ancak burada asıl tartışma konusu, “silahlı saldırı” kavramının neyi kapsadığıdır. Çünkü bir eylemin silahlı saldırı olarak değerlendirilmesi için hangi kriterleri taşıması gerektiği, uluslararası hukukta uzun süredir tartışılmaktadır.

Bu çerçevede, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1974 tarihli ve 3314 sayılı kararının 3. maddesi, hangi eylemlerin silahlı saldırı olarak kabul edileceğini belirlemiştir. Buna göre:

- (a) Bir devletin silahlı kuvvetlerinin başka bir devletin topraklarına saldırması, bu toprakları işgal etmesi veya geçici de olsa askeri kontrol altına alması ya da kuvvet kullanarak bu toprakların bir bölümünü ilhak etmesi,
- (b) Bir devletin silahlı kuvvetlerinin başka bir devletin topraklarını bombalaması veya bu topraklara karşı herhangi bir silah kullanması,
- (c) Bir devletin başka bir devletin limanlarını veya kıyılarını ablukaya alması,
- (d) Bir devletin başka bir devletin kara, deniz veya hava kuvvetlerine ya da sivil hava ve deniz araçlarına silahlı saldırıda bulunması,

- (e) Bir antlaşma uyarınca bir ülkede bulunan silahlı kuvvetlerin, antlaşma koşullarına aykırı şekilde kullanılması veya belirtilen süreden daha uzun süre o ülkede kalması,
- (f) Bir devletin kendi topraklarını başka bir devlete saldırı amacıyla kullandırması,
- (g) Bir devletin, başka bir devlete karşı silahlı saldırı düzeyine ulaşabilecek yoğunlukta eylemler gerçekleştiren silahlı grupları, düzensiz birlikleri veya paralı askerleri göndermesi (Çiftçi, 2016:504-505).

Bu kararda yer alan ilk beş bent doğrudan saldırı, son iki bent ise dolaylı saldırı kapsamında değerlendirilmiştir. Belirtilen durumlar dışında kalan herhangi bir eylem uluslararası hukukta silahlı saldırı olarak nitelendirilemez. Dolayısıyla böyle bir saldırı açıkça tespit edilmeden bir devletin meşru müdafaa hakkına başvurusu, hukuken geçerli kabul edilmez (Meydan, 2017:421).

3.1.1.2.Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne Bilgi Verilmesi

Meşru müdafaa hakkı, devletlere sınırsız bir güç kullanma yetkisi tanımaz; bu hakkın kullanımı belirli prosedürlere bağlıdır. Bu çerçevede, BM Şartı'nın 51. maddesi, meşru müdafaa eylemlerinin derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilmesini zorunlu kılar.

Bir devlet, topraklarına yönelik herhangi bir silahlı saldırıya maruz kaldığında meşru müdafaa hakkını kullanma imkânına sahiptir. Ancak devletlerin bu hakkı kullanırken Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ni derhal bilgilendirmeleri gerekmektedir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak amacıyla bir karar alana kadar saldırıya

uğrayan devlet meşru müdafaa hakkını sürdürebilir. Bununla birlikte, Konsey'in uluslararası barışı korumak adına herhangi bir girişimde bulunması durumunda, devletin bu hakkı sona erer. Zira meşru müdafaa hakkının amacı, Güvenlik Konseyi gerekli önlemleri alana kadar geçen sürede, saldırıya maruz kalan devletin kendisini savunmasına olanak tanımaktır (Meydan, 2017:421).

3.1.1.3.Örf ve Adet Hukuku Çerçevesinde Gereklilik ve Orantılılık

Uluslararası Adalet Divanı, 1986 tarihli Nikaragua Davası'nda meşru müdafaa hakkının yalnızca antlaşmalar hukukuyla değil, aynı zamanda örf ve adet hukuku kapsamında da değerlendirileceğini ortaya koymuştur. Divan, kararında hem BM Antlaşması'nın 51. maddesine hem de örf ve adet hukukuna atıfta bulunmuş ve 51. maddede açıkça yer almamasına rağmen gereklik ve orantılılık ilkelerini meşru müdafaa hakkının ayrılmaz unsurları olarak kabul etmiştir (Keskin, 1998:54). Nitekim 51. maddede yer alan “doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkı” ifadesi de bu yaklaşımı doğrulamaktadır.

Her ne kadar 51. maddede doğrudan belirtilmemiş olsa da meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için gereklik, orantılılık ve acillik koşullarının bir arada bulunması gerekmektedir. Gereklik ilkesi, saldırının durdurulabilmesi için başka hiçbir seçeneğin kalmaması durumunu ifade ederken orantılılık ilkesi saldırıya uğrayan devletin sadece saldırıyı durduracak ve etkilerini ortadan kaldıracak ölçüde kuvvet kullanmasını zorunlu kılar. Bu ilkeye göre meşru müdafaa eylemi, maruz kalınan saldırının boyutuyla orantılı olmalıdır. Acillik ilkesi ise tehdidin ani biçimde ortaya çıktığı durumlarda geçerlidir; bu tür ani saldırılarda devletin kendini savunmak amacıyla derhal meşru müdafaa hakkına başvurabileceği kabul edilmektedir (Meydan, 2017:421).

Örf ve adet hukuku çerçevesinde geliştirilen gereklilik, orantılılık ve acillik ilkeleri, meşru müdafaa hakkının keyfi biçimde kullanılmasını önleyen temel ölçütlerdir. Uluslararası Adalet Divanı'nın *Nikaragua Davası*'nda da vurguladığı üzere bu ilkeler BM Şartı'nın 51. maddesinde açıkça belirtilmemiş olsa da örf ve adet hukuku yoluyla meşru müdafaa hakkının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Dolayısıyla meşru müdafaa yalnızca silahlı saldırıya karşı geçici bir savunma mekanizmasıdır; kullanılan kuvvetin kapsamı, saldırının boyutunu aşmamalı ve barışın yeniden tesisini amaçlamalıdır.

3.2. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Yetkilendirmesi

Kuvvet kullanımının ikinci istisnasını, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler Kurucu Antlaşması'nın temel amaçları arasında, uluslararası barış ve güvenliğin korunması en öncelikli unsurlardan biridir. Bu kapsamda Antlaşma'nın 39., 41. ve 42. maddeleri, barış ve güvenliğe tehdit oluşturan durumlarda izlenecek adımları düzenleyerek kuvvet kullanımına ilişkin ikinci istisnai durumun hukuki dayanağını oluşturur. 39. maddeye göre Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, uluslararası barışın bozulması veya tehdit altına girmesi durumunda tavsiyelerde bulunabilir ve gerekli gördüğünde 41. ve 42. maddelerde öngörülen önlemleri devreye sokabilir.

41. madde, ekonomik ve diplomatik yaptırımlar gibi zorlayıcı ama silahsız önlemler öngörmektedir. Buna göre Konsey, uluslararası barışın yeniden tesis edilmesi amacıyla ekonomik ilişkilerin kesilmesi, hava, deniz veya kara ulaşımının durdurulması ya da diplomatik ilişkilerin askıya alınması gibi yaptırımlara karar verebilir. Ancak bu önlemlerin yetersiz kalması halinde, 42. madde uyarınca Güvenlik Konseyi, hava, deniz veya kara kuvvetleri aracılığıyla önlemler alınmasına

karar verebilir. Bu önlemler, abluka, hava saldırısı veya üye devletlerin askeri birliklerinin katılımıyla yürütülecek diğer operasyonları da kapsayabilir (Meydan, 2017:422).

BM çerçevesinde özel askeri anlaşmalar yapılmaya kadar, 5 daimi üyeye (ABD, İngiltere, Fransa, Çin ve Rusya) kuvvet kullanma yetkisi tanınmıştır. Antlaşma'nın 42. maddesi, Güvenlik Konseyi'ne silahlı kuvvet kullanımına karar verme yetkisini açıkça vermektedir. Bu bağlamda kuvvet kullanımına ilişkin bir karar, tamamen BM örgütü içinde yürütülen bir kolektif karar alma mekanizması sonucu alınabilir. Ancak bu durum, bireysel meşru müdafaa hakkından farklıdır; devletlerin tek taraflı güç kullanımını değil, uluslararası bir kolluk faaliyeti niteliği taşıyan kolektif müdahaleleri ifade etmektedir.

Dolayısıyla Güvenlik Konseyi'nin bu tür kararları uluslararası kamu düzeninin korunmasına yönelik bir kolluk tedbiri olarak değerlendirilir. Bu yönüyle Konsey, adeta uluslararası toplumun “küresel emniyet otoritesi” işlevini üstlenmektedir. Ancak böylesi bir kararın alınabilmesi için Konsey'in 5 daimi üyesinden hiçbirinin olumsuz oy kullanmaması gerekir. Bu durum, özellikle uluslararası barış ve güvenliğe ilişkin konularda söz konusu 5 devletin ayrıcalıklı konumunu pekiştirmekte ancak bu ayrıcalık kuvvet kullanma yasağını onlar açısından ortadan kaldırmamaktadır (Tarhanlı, 2003:12-13).

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında kuvvet kullanımına izin veren ikinci ve en önemli istisnadır. Konsey, 39-42. maddeler çerçevesinde barışın tehdit altında olduğu durumlarda, önce barışçıl ve ekonomik önlemleri (md. 41), ardından gerekli görülürse askeri tedbirleri (md. 42) uygulayabilir. Bu yönüyle Konsey'in kararları, devletlerin bireysel çıkarlarından ziyade uluslararası düzenin korunmasına

hizmet eden kolektif güvenlik mekanizması niteliğindedir. Ancak veto yetkisine sahip daimi üyelerin siyasi tutumları, bu mekanizmanın etkinliğini sınırlamakta ve kuvvet kullanımı kararlarının çoğu zaman siyasal dengelere bağlı olarak şekillenmesine neden olduğu değerlendirilmektedir.

4. SONUÇ

İnsanlığın en önemli sorunlarından biri olan uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacıyla kurulan BM, kuvvet kullanımını sınırlayan ve belirli kurallara bağlayan önemli düzenlemeler getirmiştir. BM, kuvvet kullanımını meşru müdafaa kapsamında değerlendirirken aynı zamanda uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesi için barışçıl çözüm yollarının öncelikle denemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Antlaşmanın VII. Bölümü uyarınca, barışçıl yollar sonuç vermediğinde, son çare olarak kuvvet kullanımına karar verilmesi mümkündür. Ancak bu yetkinin de belirli kurallar çerçevesinde ve Konsey kararıyla uygulanması gerekmektedir.

Bununla birlikte, BM'nin barışın korunmasında istenilen ölçüde başarı sağlayamadığı da görülmektedir. Bu başarısızlığın en önemli nedenlerinden biri, büyük devletlerin siyasi ve ekonomik çıkarları doğrultusunda misilleme, karşılık verme veya dolaylı müdahale gibi yöntemlerle uluslararası alanda kuvvet kullanmaya devam etmeleridir. Ayrıca Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesine tanınan veto yetkisi, barışın korunması önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır. Yaşanan insani krizler ve savaşlar, büyük devletlerin politikalarını gözden geçirmeleri için yeterli bir uyarı olamamış, bu da BM'nin etkinliğini sınırlamıştır. Oysa örgütün temel amaçlarından biri, uluslararası barış ve güvenliğin tesis edilmesidir (Kocabay, 2014:109).

Birleşmiş Milletler Antlaşması, kendisinden önceki düzenlemelerden farklı olarak, kuvvet kullanımını oldukça katı koşullara bağlamıştır. Buna göre Antlaşma, devletlerarası ilişkilerde kuvvet kullanımını genel bir kural olarak yasaklamakta ve sadece uluslararası barışın ve güvenliğin tehdit altında olması veya meşru müdafaa hakkının kullanılması durumlarında sınırlı bir biçimde izin vermektedir. Barışın tehdit altında olup olmadığının tespiti, yürütme organı niteliğindeki BM Güvenlik Konseyi'nin yetkisi altındadır.

Güvenlik Konseyi, böyle bir tehdit tespit ettiğinde, öncelikle ekonomik ve diplomatik yaptırımlar gibi kuvvet kullanımına varmayan önlemler alabilir. Bu tedbirlerin etkisiz kalması durumunda ise kuvvet kullanımına karar verme yetkisi devreye girer. Bu düzenleme, devletlerarası çatışmaların önlenmesi ve uluslararası barışın korunması amacını taşır. Zira İkinci Dünya Savaşı öncesinde yaşanan kitlesel katliamlar ve savaşlar, kuvvet kullanımının kontrol altına alınması gereğini açıkça ortaya koymuştur.

Öte yandan Güvenlik Konseyi kararı olmadan gerçekleştirilen tek taraflı müdahaleler, uluslararası hukukta ciddi tartışmalara yol açmaktadır. Bununla birlikte, günümüzde kuvvet kullanımının yalnızca Konsey kararına veya meşru müdafaa hakkına dayanmadığı, insani müdahale gerekçesiyle de meşrulaştırılmaya çalışıldığı yeni bir eğilim gözlenmektedir. Bu eğilim, uluslararası hukukun kuvvet kullanımı rejiminde normatif bir dönüşüm süreci yaşandığını göstermektedir (Orallı, 2014:123).

Uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan uluslararası düzenin en temel dayanaklarından biri olmuştur. Devletlerin egemenlik sınırlarını aşan saldırgan eylemlerine karşı uluslararası barış ve güvenliği koruma amacıyla getirilen bu yasak, hem Birleşmiş Milletler

Antlaşması'nın 2(4). maddesi hem de örf ve adet hukuku hükümleriyle desteklenerek evrensel bir nitelik kazanmıştır. Günümüzde kuvvet kullanımı yalnızca iki istisna altında, yani meşru müdafaa hakkı (md. 51) ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi (md. 39-42) durumlarında meşru kabul edilmektedir.

Meşru müdafaa hakkı, devletlerin varlığını korumak için başvurabileceği doğal bir hak olarak kabul edilse de bu hakkın kullanımı belirli sınırlarla çevrilmiştir. Silahlı saldırının varlığı, gereklilik, orantılılık ve Güvenlik Konseyi'ne bildirim koşulları bu hakkın meşruiyetinin temelini oluşturur. Bu sınırlar, keyfi kuvvet kullanımını engellemeyi ve uluslararası düzenin istikrarını korumayı amaçlamaktadır. Aynı şekilde, Güvenlik Konseyi'nin kuvvet kullanımına ilişkin yetkisi de bireysel devlet çıkarlarından ziyade kolektif barışın korunmasına yöneliktir. Ancak veto yetkisine sahip daimi üyelerin siyasi tutumları, bu mekanizmanın etkinliğini zaman zaman zayıflatmakta ve uluslararası hukukun eşitlik ilkesine gölge düşürmektedir.

Bugün uluslararası toplum, kuvvet kullanma yasağının ruhuna uygun bir şekilde barışçıl çözüm yollarını acil ele alma konusunda önemli bir sınavdan geçmektedir. Özellikle son yıllarda yaşanan önleyici müdahaleler, insani gerekçeli operasyonlar ve devlet dışı aktörlerin saldırıları, bu yasağın sınırlarını yeniden tartışmaya açmıştır. Bu gelişmeler, uluslararası hukukun hem normatif hem de kurumsal düzeyde meşruiyet ve etkinlik krizine işaret etmektedir.

Sonuç olarak kuvvet kullanma yasağının özü, barışın korunmasını uluslararası hukukun en üstün amacı haline getirmektir. Ancak bu amacın sürdürülebilmesi, yalnızca hukuki düzenlemelerin varlığıyla değil, devletlerin bu düzenlemelere samimi bir biçimde riayet etmesiyle mümkündür. Uluslararası barışın kalıcı hale gelmesi için, BM sistemi içinde şeffaf, adil ve

tarafsız bir karar mekanizmasının güçlendirilmesi zorunludur. Bu yönde atılacak her adım, yalnızca uluslararası hukukun güvenilirliğini artırmakla kalmayacak aynı zamanda insanlığın ortak güvenlik ve barış idealine de hizmet edeceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Birleşmiş Milletler. (1945). *Charter of the United Nations*. San Francisco: Birleşmiş Milletler.
- Bellamy, A. J. (2022). *Responsibility to protect: A defense*. Oxford University Press.
- Byers, M. (2007). *Soykırımdan son kırıma: Savaş hukuku* (H. Dikici
- Bilgin, Çev.). İstanbul: Detay Yayıncılık. (Orijinal eser: Byers, M. (2005). *War law: Understanding international law and armed conflict*. New York: Grove Press.)
- Bozkurt, E. (2007). *Uluslararası hukukta kuvvet kullanımı* (3. bs.). Ankara: Asil Yayıncılık.
- Çiftçi, S. (2016). Uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağı. *Genç Hukukçular Hukuk Okumaları, V*, 491-511.
- Fassbender, B. (2021). *The United Nations Charter as the constitution of the international community*. Brill.
- Gray, C. (2018). *International law and the use of force* (4th ed.). Oxford University Press.
- Gündüz, A. (1998). *Milletlerarası hukuk: Temel belgeler ve örnek kararlar*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Kaya, İ. (2005). *Terörle mücadele ve uluslararası hukuk*. Ankara: USAK Yayınları.
- Keskin, F. (1998). *Uluslararası hukukta kuvvet kullanma: Savaş, karışma ve Birleşmiş Milletler*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- Kocabay, H. (2014). *Uluslararası hukukta kuvvet kullanımı* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

- Meydan, V. (2017). 2008 Rusya–Gürcistan savaşının uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağı çerçevesinde analizi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 417-429.
- Orakhelashvili, A. (2021). *Peremptory norms in international law*. Oxford University Press.
- Orallı, L. E. (2014). Uluslararası hukukta ve BM sisteminde askeri müdahale olgusu. *TESAM Akademi Dergisi*, 1(1), 102-127.
- Örnek, S. (2010). *Uluslararası hukukta kuvvet kullanımı ve 1991-2003 Irak harekâtları* (Yayınlanmış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Pazarcı, H. (2007). *Uluslararası hukuk* (3. bs.). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Pazarcı, H. (2015). *Uluslararası hukuk* (Güncellenmiş bs.). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Ronen, Y. (2020). Self-defense against non-state actors: Reassessing necessity and proportionality. *Leiden Journal of International Law*, 33(3), 559–582.
- Ruys, T. (2018). *‘Armed attack’ and Article 51 of the UN Charter: Evolutions in customary law and practice* (2nd ed.). Cambridge University Press.
- Sur, M. (2006). *Uluslararası hukukun esasları* (2. bs., genişletilmiş). İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Tarhanlı, T. (2003). Kuvvet kullanma, meşruiyet ve hukuk. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 19(1), 11-34.
- Taşdemir, F. (2006). *Uluslararası terörizme karşı devletlerin kuvvete başvurma yetkisi*. Ankara: USAK Yayınları.

- Tladi, D. (2021). *Peremptory norms of general international law (jus cogens)*. Oxford University Press. 14
- Tosun, F. (2009). Uluslararası hukukta “kuvvet kullanma ve karışma” kavramlarının değişen anlamı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 5(9), 89-118.
- Türkelli, G. (2023). Humanitarian intervention and the evolving role of the UN Security Council. *International Law Studies*, 99(4), 45-68.
- Tütüncü, A. N. (2006). *İnsancıl hukuka giriş*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Yamaner, M. (2007). *Silahlı çatışmalarda sivillerin korunması*. İstanbul: Arıkan Yayınları.
- Weller, M. (2020). *The Oxford handbook of the use of force in international law*. Oxford University Press.

AB İÇİNDEKİ BALKAN ÜLKELERİNİN GÜVENLİK POLİTİKALARINDAKİ ROLÜ: OPERASYONEL KATILIMI VE STRATEJİK ETKİSİZLİĞİ

Samet İŞBİLEN¹

1. GİRİŞ

Avrupa Birliği (AB), kuruluşundan bu yana barış, refah ve bütünleşme hedefleri doğrultusunda şekillenen bir proje olmakla birlikte, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde yalnızca ekonomik bir entegrasyon örgütü olmanın ötesine geçmiş; dış politika, güvenlik ve savunma alanlarında da kurumsallaşmış bir aktöre dönüşmeyi hedeflemiştir. Bu dönüşüm, 1990’lardan itibaren giderek daha fazla görünürlük kazanmış ve özellikle OGSP gibi yapılar aracılığıyla Avrupa kıtasının güvenliğini kolektif bir temele oturtma çabalarıyla kurumsallaşmıştır (Tocci, 2018). Ancak AB’nin bu yöndeki stratejik kapasitesini şekillendirme süreci, üye devletlerin tarihsel konumları, jeopolitik beklentileri, askeri kapasiteleri ve dış politika öncelikleri gibi çok sayıda faktörle doğrudan ilişkilidir. Bu noktada, özellikle AB’ye sonradan katılmış olan ve Balkan coğrafyasında yer alan ülkelerin (Romanya, Bulgaristan, Hırvatistan ve Slovenya) güvenlik mimarisi içerisindeki konumları, hem kuramsal hem de uygulamalı açıdan dikkat çekici bir araştırma alanı oluşturmaktadır.

Genişleme süreci, AB’nin kurumsal yapısında sayısal olarak bir büyümeyi beraberinde getirmiş olsa da, birlik

¹ Öğr. Gör. Dr, Yozgat Bozok Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-8892-6662.

içerisindeki tüm üyelerin siyasi ve güvenlik alanlarında aynı ölçüde etkili aktörler haline geldiği söylenemez. Bu durum özellikle, AB'nin “çekirdek” ülkeleri ile daha sonra birliğe katılan “çevre” ülkeleri arasındaki fiili eşitsizlikleri gün yüzüne çıkarmaktadır (Zielonka, 2006). Balkan kökenli üye ülkeler, bu Merkez-Çevre ayrımı içinde genellikle çevrede konumlandırılmakta; birlik tarafından biçimsel olarak eşit kabul edilseler de, uygulamada güvenlik karar alma süreçlerinden büyük oranda dışlanmakta veya bu süreçlere sınırlı ölçüde katılım gösterebilmektedirler (Visoka, 2021). Bu durum, söz konusu ülkelerin AB'nin ortak güvenlik stratejilerine yapısal olarak ne ölçüde entegre oldukları sorusunu gündeme getirmektedir.

Balkan ülkelerinin AB'ye üyelik süreci, esasen siyasi istikrar, hukukun üstünlüğü ve ekonomik reformlar çerçevesinde değerlendirilen teknik bir müzakere süreci olarak başlamış; ancak zamanla güvenlik, sınır yönetimi, göç kontrolü ve savunma kapasitesi gibi alanlar da üyelik şartları arasına dahil edilmiştir (Papadimitriou, 2016). Özellikle 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın, 2013 yılında ise Hırvatistan'ın üyeliğe kabul edilmesi, AB'nin “Balkanlar'ın Avrupa ile bütünleşmesi” yönündeki stratejik iradesini teyit etmiş görünmektedir. Fakat bu ülkelerin üyeliğiyle birlikte AB içindeki güvenlik mimarisi daha kapsayıcı ve eşitlikçi bir yapıya mı kavuşmuştur, yoksa bu üyelikler yalnızca coğrafi ve teknik bir genişleme mi üretmiştir sorusu hala tartışmalıdır.

Balkan AB üyeleri, güvenlik alanında önemli sorumluluklar üstlenmelerine rağmen, karar alma süreçlerinde etkili roller oynayamamaktadırlar. Örneğin Bulgaristan ve Romanya, AB'nin dış sınırlarını oluşturmaları nedeniyle, göçmen geçişlerini önleme ve sınır güvenliğini sağlama konusunda büyük ölçüde sorumluluk altına girmişlerdir. Frontex tarafından yürütülen sınır operasyonlarının büyük kısmı bu ülkelerde yoğunlaşmakta; ancak Frontex'in stratejik planlamalarında bu

Ülkelerin görüş ve önerilerine sınırlı düzeyde yer verilmektedir (Blockmans & Russack, 2015). Benzer ekilde, Romanya ve Bulgaristan hâlâ Schengen bölgesine dahil edilmemiştir. Bu durum, yalnızca dolaşım zgrlgyle ilgili bir mesele olmanın ötesinde, bu ülkelerin tam anlamıyla “Avrupa içi” bir güvenlik aktörü olarak kabul edilmediklerini de göstermektedir.

AB güvenlik mimarisi içindeki bu asimetrik konumlanma, yalnızca kurumsal mekanizmalarla açıklanamaz. Aynı zamanda normatif ve söylemsel çerçevelerle de ilişkilidir. Balkan lkeleri AB tarafından genellikle “sorun alanları” ya da “istikrarsızlık kaynakları” olarak temsil edilmekte; bu nedenle AB’nin güvenlik politikaları baēlamında daha çok nesneletirilmi konumda yer almaktadırlar (Visoka&Musliu, 2020). Bu temsil biçimi, postkolonyal literatürde sıklı rastlanan “teki” inşasına benzer şekilde, Balkanlar’ın AB içerisinde dahi "farklılatırılmı" bir aktör olarak algılanmasına neden olmaktadır. Bu fark, rneēin Polonya veya Çekya gibi diēer Doēu Avrupa üyeleriyle karılatırıldıēında daha da belirgin hale gelir. Polonya, AB güvenlik stratejilerinde aktif bir katkı sunabilirken, Bulgaristan veya Hırvatistan oēu zaman yalnızca uygulanacak politikaların nesnesi konumundadır.

Merkez-evre teorisi, bu eitsizliēin yapısal boyutunu daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir. Zielonka (2006), AB’yi modern bir imparatorluk olarak tanımlar; burada merkez, karar alma ve norm üretme işlevini yerine getirirken, evre ülkeler uyum saēlamakla yükümlüdür. Bu baēlamda Balkan lkeleri, merkez tarafından belirlenen güvenlik önceliklerini uygulayan, sınır bölgelerinde fiziki ve diēital güvenlik saēlayan ama kararları killendirme gücü olmayan aktörler olarak yeniden tanımlanmıştır. Kurumsal eşitlik vaadine raēmen, Balkan yeleri, AB içinde “tam üyeler” deēil, “uyumlu kenar bölgeler” olarak kalmaktadır.

Bu yapısal fark, yalnızca karar alma süreçlerinde değil, aynı zamanda güvenlik kaynaklarının paylaşımında da görünür hale gelmektedir. Örneğin PESCO projelerine katılım açısından Romanya ve Bulgaristan oldukça sınırlı sayıdaki girişime dahildir. AB bütçesinden güvenlik alanında yapılan yatırımların dağılımı incelendiğinde, bu ülkelerin ciddi bir kaynak eşitsizliğiyle karşı karşıya olduğu görülmektedir. Buna karşın, göçmen geçişlerini engelleme, dış sınırları kontrol altında tutma ve NATO-AB işbirliği çerçevesinde askeri üslerin tahsisi gibi alanlarda bu ülkelerden yüksek oranda katkı beklenmektedir (Bechev, 2019).

Yeni kurumsalcı yaklaşımlar, bu durumu “biçimsel eşitlik – işlevsel eşitsizlik” ikiliğiyle açıklamaktadır. Balkan ülkelerinin AB kurumları içerisinde bulundukları pozisyonların sembolik düzeyde eşitlik sağlarken, etkili karar alma kapasitelerinin oldukça sınırlı kalmasıyla açıklanabilir. Bu da AB içinde “çok vitesli bir entegrasyon” yapısının olduğu tezini desteklemektedir. Güvenlik alanı, bu çok vitesli yapının en görünür hale geldiği alanlardan biridir. Merkez ülkeler normatif ve stratejik güvenliği birlikte düşünürken, çevre ülkeler daha çok operasyonel ve uygulayıcı güvenlik düzeyine indirgenmektedir.

Postkolonyal analiz ise, AB’nin Balkan ülkeleriyle kurduğu ilişkinin yalnızca teknik ve kurumsal değil, aynı zamanda söylemsel ve ideolojik bir çerçevede de biçimlendiğini öne sürmektedir. Visoka (2021), Balkan ülkelerinin AB içinde dahi “medenileştirilecek” bölgeler olarak sunulduğunu ve bu durumun güvenlik politikalarında da sürdüğünü belirtmektedir. Bu söylem, Balkan üyelerinin stratejik katkılarından çok normatif uyumlarıyla ölçülmesine yol açmakta; dolayısıyla AB içindeki eşit üyelik anlayışı bir tür “içsel dışlama” pratiğine dönüşmektedir.

Bu bağlamda, çalışmanın temel argümanı şudur: Balkan kökenli AB üyeleri, normatif olarak eşit üyeler olarak kabul edilseler de, güvenlik politikalarında yapısal, söylemsel ve uygulamalı düzeyde çevresel ve bağımlı aktörler olarak konumlandırılmaktadırlar. Bu durum, AB'nin hem güvenlik alanındaki bütünleşme hedefleriyle hem de eşit üyelik söylemiyle ciddi bir çelişki yaratmaktadır. Bu kitap bölümü, bu çelişkiyi üç kuramsal yaklaşım –Merkez-Çevre teorisi, yeni kurumsalcılık ve postkolonyal analiz– çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, Bulgaristan, Romanya ve Hırvatistan gibi ülkeler üzerinden yapılacak vaka analizleriyle, AB güvenlik politikalarının bu ülkelerdeki yansımaları hem yapısal hem de pratik düzeyde analiz edilecektir. Aynı zamanda, AB belgeleri ve medya söylemleri üzerinden yapılacak eleştirel söylem analizleriyle, bu ülkelerin nasıl temsil edildikleri ve bu temsillerin güvenlik mimarisindeki konumlarına nasıl etki ettiği tartışılacaktır.

Sonuç olarak, Balkan ülkelerinin AB güvenlik sistemine entegrasyonu yalnızca bir kurumsal uyum meselesi değildir; aynı zamanda normatif beklentiler, stratejik çıkarlar ve tarihsel ötekileştirme kalıplarının da şekillendirdiği çok katmanlı bir süreçtir. Bu süreci anlamak, AB'nin gelecekteki güvenlik politikalarının daha kapsayıcı ve eşitlikçi bir zemine oturması açısından da kritik önemdedir.

2. TEORİK ÇERÇEVE

AB'nin güvenlik politikaları, ilk bakışta normatif güce dayalı bir dayanışma ve kolektif savunma projesi gibi görünse de, derinlemesine analiz edildiğinde oldukça asimetrik, çok katmanlı ve hiyerarşik bir yapının izlerini taşımaktadır. Özellikle yeni üye olan Doğu ve Güneydoğu Avrupa ülkeleri, bu yapı içerisinde biçimsel olarak eşit üyeler olarak yer alsalar da, pratikte

marjinalleştirilen, çevreye konumlandırılan ve güvenlik politikalarının karar alma değil, uygulama süreçlerinde varlık gösterebilen aktörlere dönüşmektedir. Bu çelişkili durum, yalnızca siyasi bir mesele değil, aynı zamanda kuramsal olarak da açıklanması gereken çok katmanlı bir olgudur. Bu nedenle AB'nin Balkan kökenli üyelerinin güvenlik politikaları içindeki konumunu açıklayabilmek için üç farklı, ancak birbirini tamamlayan kuramsal yaklaşımdan yararlanılmaktadır: Merkez-Çevre modeli, yeni kurumsalcı analiz ve postkolonyal Avrupa eleştirisi. Bu üçlü çerçeve, AB'nin güvenlik yapıları içerisindeki eşitsizliğin mekânsal, kurumsal ve söylemsel düzeylerini birlikte değerlendirme imkânı sunar.

Merkez-Çevre modeli, Avrupa Birliği'ni homojen bir siyasal bütünlükten ziyade, Wallerstein'ın dünya sistemleri analizinde tanımladığı gibi ekonomik, siyasi ve kurumsal anlamda farklılaşmış merkez, yarı çevre ve çevre alanlarından oluşan çok katmanlı bir yapı olarak kavramsallaştırır (Wallerstein, 1974). Bu yaklaşım, AB'nin tüm üyelerine eşit işlev ve yetki atfetmek yerine, merkez ülkelerin belirleyici olduğu, çevresel aktörlerin ise çoğunlukla uygulayıcı konumda kaldığı bir işleyişi görünür kılar. Bu modelin Avrupa entegrasyonu bağlamındaki yorumlayıcılarından Zielonka (2006), AB'yi klasik bir federatif yapıdan çok, merkezdeki normatif ve stratejik gücün çevrede operasyonel olarak dolaşıma sokulduğu bir “postmodern imparatorluk” biçiminde tanımlar. Bu imparatorlukta karar alma ve yön tayin etme işlevi merkezde toplanırken, çevre ülkeler daha çok bu kararların uygulayıcısı konumunda kalmaktadır. Balkan ülkeleri –özellikle Bulgaristan, Romanya ve Hırvatistan– bu anlamda AB'nin “çevresel tam üyeleri”dir. Mekânsal olarak Avrupa içinde yer almakla birlikte, karar alma süreçlerine etki düzeyleri oldukça sınırlıdır. Güvenlik politikalarının tanımı, tehdit algısının belirlenmesi, stratejik önceliklerin şekillenmesi gibi kritik süreçler çoğunlukla merkez ülkeler (örneğin Almanya,

Fransa, Hollanda) tarafından yönlendirilmekte; Balkan üyeleri ise sınır güvenliği, göç kontrolü ve dış operasyonlara katkı gibi alanlarda yük taşıyan uygulayıcı aktörler haline getirilmektedir. Brouwers (2020) bu durumu, Balkanların Avrupa içindeki “medenileştirilmesi gereken iç dışarılıklar” olarak kodlanmasıyla açıklar. Szeptycki (2019) ise güvenliğin mekânsallaşmasının, AB içi ayrışmayı derinleştiren başat dinamiklerden biri olduğunu vurgular. Bu perspektif, AB içerisindeki güvenlik eşitsizliğini coğrafi merkezileşme ile açıklayarak, karar alma süreçlerinin mekânsal temsiliyeti üzerinde düşünmeyi mümkün kılar.

Yeni kurumsalcı yaklaşımlar, AB içindeki kurumların yalnızca biçimsel yapılar olmadığını, aynı zamanda üyelerin etki kapasitelerini şekillendiren düzenleyici ve normatif alanlar olduğunu ortaya koyar. Bu çerçeveye göre, Balkan ülkeleri AB güvenlik kurumlarının bir parçası olsalar da, bu kurumsal yapıların içinde aktif karar verici pozisyonlarda değildirler. Bu durumu “biçimsel eşitlik, işlevsel eşitsizlik” ikiliğiyle ilgilidir (Papadimitriou. 2016). AB belgelerinde tüm üye devletlerin eşit olduğu vurgulansa da, örneğin PESCO projelerinde yer alma, OGSP kapsamındaki misyonlara liderlik etme ya da Frontex’in stratejik karar mekanizmalarında söz sahibi olma gibi alanlarda, Balkan ülkeleri oldukça sınırlı roller üstlenmektedir. Kyriazi (2017), AB’nin etnik yönetim ve güvenlik politikalarını çevre ülkelere genellikle teknikleşmiş çözümler olarak sunduğunu; ancak bu ülkelerin güvenlik üreticisi değil, tüketicisi olarak konumlandırıldığını belirtir. Bu yapı, yalnızca karar alma süreçlerinde değil, aynı zamanda finansal kaynaklara erişim, uzmanlık geliştirme ve kriz yönetiminde liderlik etme gibi alanlarda da Balkan ülkelerini marjinal konumda bırakmaktadır. McMahon (2012) bu bağlamda “güvenliğin merkezileştirilmiş üretimi”nin, çevredeki ülkeleri birer tampon bölgeye dönüştürdüğünü savunur.

Bu iki kuramsal yaklaşımın sunduğu yapısal ve kurumsal açıklamaları tamamlayan üçüncü çerçeve ise postkolonyal Avrupa eleştirisi. Bu yaklaşım, AB'nin çevreye dönük güvenlik ve entegrasyon politikalarının yalnızca teknik değil, aynı zamanda söylemsel ve ideolojik bir ayrım içerdiğini savunur. Balkan ülkeleri AB'ye tam üye olmuş olsalar dahi, normatif düzlemde hala “uyumlaştırılması gereken alanlar” olarak temsil edilmektedirler. Visoka ve Musliu (2020), Batı Balkanlarda yürütülen güvenlik reformlarının, AB tarafından dışsal olarak tanımlandığını ve genellikle performansa dayalı, içselleştirilmeyen uygulamalara dönüştüğünü belirtir. Bu durum, Balkan üyelerinin güvenlik alanında özneleşmesini değil, nesneleşmesini teşvik eder. Pupavac ve Pupavac (2025), Hırvatistan'ın AB içerisindeki konumunu analiz ederken, güvenlik reformlarının teknik değil, normatif olarak dışlayıcı olduğunu; Avrupa merkezli değerlere uymadığı sürece çevre ülkelerin “tam aktör” kabul edilmediğini ortaya koyar. Nicolescu (2023) ise Romanya örneğinde, bu normatif dışlamanın ulusal kimlik ve güvenlik söylemlerini nasıl şekillendirdiğini ve bu durumun siyasi düzlemde popülist tepkilere zemin hazırladığını belirtir. Lendvai ve Stubbs (2007), Avrupa'nın sosyal politika ve güvenlik reformlarını çevreye aktarma biçimini “yumuşak kolonyalizm” olarak tanımlar. Bu aktarımda, merkezde üretilen bilgi, değer ve politika setleri, çevreye genellikle müzakere edilemez biçimlerde taşınır.

Bu üç kuramsal yaklaşım birlikte değerlendirildiğinde, AB güvenlik mimarisinin çok düzeyli bir eşitsizlik alanı olduğu ortaya çıkmaktadır. Mekânsal merkez-çevre ayrımı, kurumsal güç eşitsizliği ve normatif-söylemsel dışlama biçimleri, Balkan ülkelerinin Avrupa güvenliğinin hem sınır taşıyıcıları hem de dışsal uygulayıcıları olarak konumlandırılmasına neden olmaktadır. Bu yapı, AB'nin kendi içinde eşitlikçi, katılımcı ve normatif bir aktör olma iddiasıyla çelişmekte; güvenliğin kim

tarafından, nerede ve nasıl üretildiğine ilişkin yapısal bir sorgulama ihtiyacını doğurmaktadır. Kitap bölümü boyunca kullanılacak bu kuramsal çerçeve, hem kurumsal katılım analizlerinde hem vaka çalışmalarında hem de söylem incelemelerinde kullanılmak üzere analitik bir zemin sunacaktır.

3. KURUMSAL KATILIM ANALİZİ

AB'nin güvenlik entegrasyonu sadece kurumsal yapılarla değil, aynı zamanda bu kurumların içerisindeki etki, temsil ve kaynak dağılımı ile anlam kazanmaktadır. Bu bağlamda, AB'nin merkez-çevre yapısında çevresel konumda bulunan Balkan ülkelerinin (Bulgaristan, Romanya, Hırvatistan ve Slovenya) OGSP, Frontex ve PESCO gibi ana güvenlik yapıları içerisindeki rollerini ve katkı düzeylerini açıklamak, sadece katılım değil, etki ve temsil açısından da ayrıntılı bir değerlendirmeyi gerektirir. Aşağıda, güncel kurumsal veriler ve bütçeler temel alınarak Balkan ülkelerinin AB güvenlik sistemindeki pratik konumları ele alınmaktadır.

İlk olarak Frontex katkıları incelendiğinde, 2021 yılı itibarıyla Balkan ülkeleri dış sınır güvenliği uygulamalarında belirgin bir yük üstlenmiştir. Romanya, 200'den fazla personelle Frontex operasyonlarına katılım göstererek doğu sınır hattındaki en aktif aktör haline gelmiştir. Bulgaristan ise yaklaşık 170 personelle özellikle Türkiye sınırındaki güvenlik uygulamalarında yer almıştır. Hırvatistan 110, Slovenya ise 85 personel katkısıyla Frontex faaliyetlerinde bulunmuştur (Frontex, 2021). Ancak bu yüksek katkı oranlarına rağmen, Balkan ülkeleri Frontex'in yönetim organlarında düşük düzeyde temsil edilmektedir. Frontex Yönetim Kurulu'nda tüm ülkeler eşit sandalye hakkına sahip olsa da, ajansın stratejik planlama, bütçe öncelikleri ve operasyon liderliği büyük ölçüde Batı Avrupa ülkeleri (ör. Almanya, Fransa, Hollanda) tarafından

yönlendirilmektedir (Blockmans & Russack, 2015). Bu durum, operasyonel yükün çevreye devredildiği, ancak karar alma süreçlerinin merkezde toplandığı kurumsal bir asimetri üretmektedir.

PESCO projeleri açısından değerlendirildiğinde, Ekim 2024 itibarıyla Bulgaristan 5, Romanya 3, Hırvatistan 2 ve Slovenya ise sadece 1 PESCO projesine katılmaktadır (PESCO Secretariat, 2024). Katılım gösterilen projeler çoğunlukla düşük stratejik derinliğe sahip başlıklarda (askeri eğitim, barınak sistemleri, dijital altyapı vb.) yer almakta; savunma teknolojileri geliştirme, siber güvenlik mimarileri kurma veya ortak komuta zinciri üretme gibi yüksek öncelikli projelerde bu ülkeler bulunmamaktadır. Daha da dikkat çekici olan, bu projelerde hiçbir Balkan ülkesinin lider ülke olarak görev almamasıdır. Böylece, Balkan ülkeleri AB savunma entegrasyonunun ileri aşamalarında yalnızca uyumlayıcı rol üstlenmekte; kurucu ve yönlendirici kapasite inşa edememektedir. Bu durum, yeni kurumsalcı yaklaşımların ortaya koyduğu biçimsel üyelik ile işlevsel eşitsizlik arasındaki çelişkiye örnek teşkil etmektedir.

OGSP kapsamında gerçekleştirilen misyonlara katılım açısından da benzer bir tablo ortaya çıkmaktadır. European External Action Service'in verilerine göre Bulgaristan 13, Romanya 11, Hırvatistan 8 ve Slovenya 6 OGSP görevine katılım sağlamıştır (EEAS, 2023). Bu katılımlar çoğunlukla Afrika, Ortadoğu ve Batı Balkanlar'daki sivil misyonlara (ör. hukuk reformu, polis eğitimi, gözetim sistemleri) personel temini şeklindedir. Ancak hiçbir Balkan ülkesi, bu misyonlarda komuta düzeyinde liderlik üstlenmemiştir. Balkan ülkelerinin bu yapılar içerisindeki konumu, karar verici değil; çoğunlukla teknik katkı sağlayıcı bir profil çizmektedir. Liderlik pozisyonlarının merkez ülkeler arasında dönüştüğü bir yapı, normatif olarak eşit üyelik ilkesiyle çelişmektedir.

Finansal dağılım açısından da benzer bir eşitsizlik gözlemlenmektedir. Avrupa Komisyonu'nun 2014-2020 dönemi fon tahsisatına göre Romanya, iç güvenlik ve sınır yönetimi alanlarında 82 milyon € AB fonu almıştır. Bulgaristan 76 milyon €, Hırvatistan 59 milyon € ve Slovenya 41 milyon € ile desteklenmiştir (European Commission, 2022). Bu fonlar büyük oranda göç yönetimi, dijital sınır izleme sistemleri ve polis eğitimi programlarında kullanılmıştır. Ancak bu fonlar, özellikle dış sınır yönetimi yükünü taşıyan Bulgaristan ve Romanya'nın operasyonel sorumluluğuyla karşılaştırıldığında yetersiz kalmaktadır. AB içerisinde güvenlik fonlarının eşitsiz dağılımı, yalnızca teknik bir bütçe planlaması değil, aynı zamanda güvenlik üretimindeki merkez-çevre ayrışmasının da maddi izdüşümünü göstermektedir.

Toparlamak gerekirse, Frontex, PESCO ve OGSP örnekleri Balkan ülkelerinin AB güvenlik yapılarında yük taşıyıcı ama karar verici olmayan bir konuma hapsediğini ortaya koymaktadır. Bu ülkeler yüksek personel katkısı, fon kullanımı ve operasyonel uygulama ile öne çıksalar da, strateji geliştirme, liderlik üstlenme ve yönetim organlarında görünür değillerdir. Kurumsal eşitlik söylemi ile uygulama düzeyindeki asimetri arasındaki bu uçurum, Avrupa Birliği'nin güvenlik entegrasyonunun hem demokratik meşruiyetini hem de kurumsal sürdürülebilirliğini tartışmaya açmaktadır.

4. VAKA ANALİZİ

AB'nin güvenlik politikaları çerçevesinde Balkan kökenli üyelerin kurumsal entegrasyonu, yalnızca normatif düzlemde değil, aynı zamanda sahada yürütülen operasyonlar ve stratejik ortaklıklar yoluyla da şekillenmektedir. Bulgaristan, Romanya ve Hırvatistan örnekleri, Avrupa güvenlik mimarisi içerisinde çevresel ülkelerin yük taşıma kapasitelerini, kurumsal

katılımlarını ve karar alma süreçlerine etkilerini gözlemlemek açısından çarpıcı örnekler sunmaktadır.

Bulgaristan, AB'nin dış sınırlarında yer alan bir ülke olarak özellikle Frontex ile güçlü bir operasyonel iş birliği geliştirmiştir. 2023 yılında düzenlenen “Joint Operation Terra” kapsamında Bulgaristan sınır muhafızları ile Frontex görevlileri arasında 250’den fazla ortak devriye gerçekleştirilmiş, ayrıca Frontex Standing Corps kapsamında ülkede kalıcı konuşlu 80 görevli istihdam edilmiştir (Frontex, 2024). Öte yandan Bulgaristan, OGSP çerçevesinde EULEX Kosovo ve EUFOR Althea gibi kriz yönetimi operasyonlarına subay katkısı sunmuştur. Ancak tüm bu katkılarda dikkat çeken unsur, ülkenin uygulama düzeyinde görev alırken, stratejik planlama veya operasyon komutası gibi üst düzey pozisyonlara erişememiş olmasıdır (Kirchner, 2013).

Benzer şekilde Romanya, hem kara hem deniz sınırlarıyla AB güvenliğinde iki yönlü bir pozisyon üstlenmiştir. Frontex’in Ege Denizi’nde yürüttüğü “Operation Poseidon” kapsamında 2022 yılında 120 Romanya sahil güvenlik personeli görev yapmıştır (Brandão, 2024). Bunun yanında, Romanya PESCO çerçevesinde dört projede yer almakta olup özellikle “Military Mobility” ve “Network of Logistic Hubs” projelerinde teknik düzeyde katkı sunmaktadır (EEAS, 2024). OGSP kapsamında ise, Romanya’nın en dikkat çekici katkısı, EUAM Ukraine misyonuna sağladığı danışmanlık ve eğitim personelidir. Bu durum, ülkenin AB güvenliğine sadece fiziki sınır yönetimiyle değil, aynı zamanda sivil kapasite aktarımı yoluyla da katkı sunduğunu göstermektedir. Ancak yine burada da liderlik pozisyonlarında etkin bir rol üstlenilmediği görülmektedir.

Hırvatistan örneği ise daha karmaşık bir yapı sunmaktadır. 2013 yılında AB’ye katılan ülke, kısa sürede güvenlik alanında yüksek entegrasyon sağlamıştır. Frontex’in “Operation Western

Balkans” kapsamında, Hırvatistan 110’dan fazla görevliye ev sahipliği yapmakta, özellikle Sırbistan ve Bosna-Hersek sınırlarında yasa dışı geçişler ve insan kaçakçılığına karşı yoğun operasyonlara katılmaktadır. Bununla birlikte, PESCO çerçevesinde Hırvatistan toplam beş projede yer almakta olup, bunlar arasında “Cyber Rapid Response Teams” gibi stratejik öneme sahip projeler de bulunmaktadır (Stanković et al., 2023). Bu, ülkenin Balkan ülkeleri arasında savunma inovasyonu ve siber kapasite geliştirme alanında en aktif aktör olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde OGSP kapsamında da çeşitli EUCAP misyonlarına katkı sunmaktadır.

Veri temelli analiz, Balkan ülkelerinin AB güvenlik yapıları içerisinde ağırlıklı olarak operasyonel uygulayıcılar olduğunu, ancak stratejik karar alma, liderlik ve yönetim düzeylerinde sınırlı rol üstlendiklerini ortaya koymaktadır. Örneğin Frontex’in Balkanlardaki operasyonlarında personel katkısı yüksek olmasına rağmen, ajansın yönetim kurulu ve planlama süreçlerinde bu ülkelerin etkisi minimal düzeydedir (Blockmans & Russack, 2015). Aynı durum PESCO ve OGSP için de geçerlidir. Katılım düzeyi ve sayısal varlık artarken, içerik üretimi, normatif yön tayini ve liderlik pratikleri hâlâ büyük ölçüde Almanya, Fransa ve İtalya gibi merkez ülkelerin tekelindedir. Dolayısıyla bu ülkeler, Avrupa güvenlik mimarisinin taşıyıcı sütunları olmakla birlikte, hâlâ çevresel bir konumda tutulmaktadırlar.

Özellikle göç, sınır güvenliği, siber tehditler ve savunma altyapısı gibi konularda AB’nin ihtiyaç duyduğu operasyonel gücün büyük bölümü bu çevresel aktörler tarafından sağlanmakta; ancak bu güç katkısı orantılı bir politik etki ya da kaynak dağılımı ile desteklenmemektedir. Bu durum, Balkan ülkelerinin AB güvenlik rejimine entegre olduklarını ancak eşitlenmediklerini, yük taşıdıklarını fakat yön tayin edemediklerini göstermektedir. Bu asimetri, AB’nin normatif eşit

üyelik ilkesi ile pratik yönetim yapısı arasındaki yapısal çelişkiye işaret etmektedir. Balkan ülkeleri güvenlik açısından “nesneleştirilen sınır ülkeler” olmaktan çıkarak “güvenlik sağlayıcı aktörler” haline gelirken, buna karşılık kurumsal etki kapasiteleri hâlâ sınırlı kalmaktadır (Ioannides & Collantes-Celador, 2011).

5. TARTIŞMA

Avrupa Birliği'nin güvenlik politikası çerçevesinde Bulgaristan, Romanya ve Hırvatistan gibi Balkan ülkelerinin kurumsal konumları incelendiğinde, operasyonel katılım ile stratejik yönlendirme arasında belirgin bir uyumsuzluk görülmektedir. Bu ülkeler, AB'nin güvenlik yapılarında özellikle PESCO projeleri ve Frontex operasyonları gibi alanlarda aktif katılım göstermekte; fon, insan gücü ve kurumsal kaynak sağlamaktadırlar. Ancak yapılan araştırmalar ve kurumsal veriler, bu ülkelerin karar alma süreçlerinde, strateji geliştirme düzeyinde ve lider pozisyonlarında sistematik olarak düşük temsil edildiğini ortaya koymaktadır. Örneğin, Bulgaristan, Romanya ve Hırvatistan, PESCO kapsamında toplamda yirmiden fazla projeye katılmış olmalarına rağmen, bu projelerin hiçbirinde stratejik liderlik üstlenmemiş; liderlik pozisyonları büyük oranda Fransa, Almanya, İtalya ve Hollanda gibi Batı Avrupa ülkeleri tarafından paylaşılmıştır (European Defence Agency, 2023). Bu durum yalnızca yönetsimsel bir dengesizlik değil, aynı zamanda Avrupa Birliği içerisindeki kurumsal hiyerarşinin merkez-çevre ekseninde yeniden düşünülmesini gerektiren yapısal bir eşitsizlik örneği olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, merkez-çevre kuramı, postkolonyal kurumsalcılık ve Avrupa güvenlik yönetimi yaklaşımları tartışmaya değer analitik çerçeveler sunmaktadır.

Merkez-çevre kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, AB güvenlik mimarisi biçimsel eşitlik üzerine kurulmuş olsa da, pratikte karar alma ve stratejik belirleyicilik “merkez ülkeler” (örneğin Almanya, Fransa, Hollanda) etrafında yoğunlaşmakta; çevresel aktörler (özellikle Balkan ülkeleri) ise uygulayıcı rol ile sınırlı kalmaktadır. Avrupa entegrasyonunu bu “asimetrik çok katmanlılığı” merkez ülkelerin kurumsal kapasite ve norm üretim kabiliyeti sayesinde yön belirleyici konumundadır. Balkan ülkeleri bu yapıda, yüksek katkı göstermelerine karşın sınırlı etki sahibi olan “taşıyıcı çevre aktörler” olarak kalmaktadır.

Postkolonyal kurumsalcı yaklaşımlar bu durumu, yalnızca güç eşitsizliği ile değil, aynı zamanda bilgi, norm ve temsil eşitsizliği ile açıklar. AB'nin çevresel bölgelere yönelik bilgi üretim süreçlerini “epistemik dışlama”dır (Lendvai ve Stubbs, 2015). Bu bağlamda, Balkan ülkelerinin güvenlik yapılarına katılımı, sadece fonksiyonel değil, aynı zamanda sembolik olarak da merkezileşmiştir: AB'nin güvenlik mantığı, çevreyi koruma, merkezdeki düzeni tehditten arındırma ve dışı içeride yönetme çabasıdır. Balkan ülkeleri bu bağlamda AB'nin hem tamponu hem de vitrini olarak konumlandırılmış; ancak kendi stratejik öznelliklerini kurma imkânı tanınmamıştır (Zielonka, 2006).

Güvenlik yönetişimi literatürü ise bu yapısal eşitsizliği, karar alma süreçlerinin resmi olmayan doğası ve çok katmanlılığı ile açıklar. Merkez ülkeler yalnızca formel kurumlarda değil, aynı zamanda gayriresmî ağlar, diplomatik platformlar ve askeri-sanayi kompleksleri aracılığıyla da yönlendirici konumdadır. Bu çerçevede, Balkan ülkeleri niteliksel değil niceliksel katkılar sunabilmekte; kararları yönlendirmek yerine uygulamakla görevlendirilmektedir.

Bütün bu teorik çerçeveler ışığında, Balkan ülkelerinin AB güvenlik rejimindeki konumları paradoksaldır. Bir yandan AB'nin dış sınırlarını taşıyan, kriz bölgelerine personel ve kaynak

gönderen, göç yönetimi ve sınır kontrolü gibi “zor” güvenlik alanlarında sorumluluk üstlenen bu ülkeler; öte yandan karar alma, öncelik belirleme ve stratejik yönlendirme mekanizmalarından sistematik olarak dışlanmaktadır. Bu durum, AB’nin ortak güvenlik ilkesi ile fiili kurumsal yapısı arasında önemli bir çelişki yaratmaktadır. Daha da önemlisi, bu eşitsizlik Balkan ülkeleri nezdinde AB kurumlarına karşı güven sorununu, Avrupa normlarına olan bağlılığı ve demokratik meşruiyet algısını da zedeleme riski taşımaktadır.

Tartışmayı bir ileri noktaya taşıdığımızda, Balkan ülkelerinin güvenlik rejimine katılımının “eşit entegrasyon” değil, “hiyerarşik bütünleşme” formunda gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu, yalnızca Balkanlar’a özgü bir durum değil, AB’nin genişleme sürecinde periferik üyelerine dair genel bir örüntüdür. Ancak Balkanlar örneği, güvenliğin teknik değil aynı zamanda siyasi bir alan olduğunu ve karar alma mekanizmalarının eşitlik temelinde kurgulanmadığı takdirde katılımın temsiliyet üretemeyeceğini göstermektedir. Dolayısıyla bu çalışma, sadece AB’nin güvenlik politikalarını değil, aynı zamanda AB’nin kendini nasıl yapılandırıldığını, merkez ve çevre arasında nasıl bir iş bölümü öngördüğünü de yeniden düşünmeye davet etmektedir.

6. SONUÇ

Bu çalışma, AB’nin güvenlik alanındaki kurumsal yapıları bağlamında, Balkan kökenli üye devletlerin (Bulgaristan, Romanya, Hırvatistan ve kısmen Slovenya) konumunu değerlendirmiş ve bu ülkelerin AB güvenlik rejimine entegrasyon düzeyini teorik ve ampirik temellere dayandırarak sorgulamıştır. Girişte sorulan temel soruya, yani “AB içindeki Balkan ülkeleri güvenlik mimarisine entegre mi, yoksa marjinal mi?” sorusuna verilen cevap, hem veriler hem de kuramsal analizler temelinde

açık bir biçimde şudur: Bu ülkeler biçimsel olarak entegre, ancak yapısal olarak marjinalleştirilmiştir. Katılım düzeyleri yüksek; fakat karar alma süreçlerindeki etkileri sınırlıdır.

Yapılan vaka analizleri bu durumu çarpıcı biçimde göstermektedir. Frontex operasyonlarında Bulgaristan ve Romanya yüzlerce personelle yük taşıırken; PESCO'da ve OGSP görevlerinde somut katkılar sunulurken, bu ülkelerin hiçbirinde liderlik veya stratejik yönlendirme pozisyonlarına erişim mümkün olmamıştır. Bunun sonucunda ortaya çıkan tablo, "yük taşıyan çevre" modelidir: Yüksek operasyonel katılım, düşük yönetim etkisi.

Teorik düzeyde, bu bulgu Avrupa entegrasyonunun merkez-çevre dinamikleri bağlamında yeni bir örüntü üretmektedir. Yani, AB genişlemesi sadece kurumsal genişleme değil, aynı zamanda kurumsal hiyerarşi inşasıdır. Bu çalışma, bu hiyerarşinin güvenlik alanındaki görünümünü somutlaştırmaktadır. Aynı zamanda postkolonyal kurumsalcı yaklaşımların savunduğu “epistemik dışlama” ve “yönetişimsel asimetri” kavramları da ampirik verilerle desteklenmiştir. Çalışmanın özgün katkısı, AB'nin iç üyeleri arasındaki eşitsizliğin sadece ekonomik ya da siyasi değil, güvenlik üretiminde de kurumsallaştığını göstermesidir.

Bununla birlikte, bu durum salt eleştiriden ibaret değildir. Politika düzeyinde yapısal iyileştirmeler mümkündür. Örneğin:

- Frontex ve PESCO gibi kurumlarda ‘liderlik rotasyonu’ gibi bölgesel denge mekanizmaları geliştirilebilir
- Güvenlik katkısı–temsil eşlemesi yapılarak, katkı düzeyi yüksek olan ülkelere yönetişimde daha fazla sandalye sağlanabilir
- PESCO ve OGSP projelerinde Balkan ülkelerine ‘eş liderlik’ kotaları açılabilir

- Stratejik planlama komitelerinde bölgesel temsiliyete dayalı denge ilkeleri getirilebilir

Bunlar hem normatif eşitlik ilkesini canlandırır hem de çevresel ülkelerin sisteme olan bağlılıklarını kurumsal güven yoluyla güçlendirir.

Sonuç olarak, Balkan ülkeleri AB'nin güvenlik üretiminde kritik uygulayıcılar olarak öne çıkmakta; ancak bu uygulayıcılık, karar alma süreçlerinde kurumsal bir güç üretmemektedir. Eşit üyelik söyleminin gerçek eşitliğe dönüşmesi, yalnızca katılımın değil, temsiliyetin de adil biçimde yeniden tasarlanmasına bağlıdır. Bu nedenle, Avrupa güvenlik yönetişiminin geleceği, yalnızca merkezdeki kapasiteye değil, çevredeki adalete de bağlıdır.

KAYNAKÇA

- Blockmans, S., & Russack, S. (2015). *The EEAS and the security–development nexus: Organising for effectiveness or incoherence?* In S. Blockmans & C. Hillion (Eds.), *EEAS Review* (pp. 85–103). CEPS.
- Börzel, T. A. (2016). From EU governance of crisis to crisis of EU governance: regulatory failure, redistributive conflict and Eurosceptic publics. *Journal of Common Market Studies*, 54(1), 8–31. <https://doi.org/10.1111/jcms.12431>
- Brandão, A. P. (2024). *The OGSP-FSJ nexus in maritime security: the case of Operation Sophia*. XIII Congreso de AECPA. <https://www.recp.es>
- European Commission. (2022). *Cohesion Data: Internal Security Funding by Country*. Retrieved from <https://cohesiondata.ec.europa.eu>
- European Defence Agency (2023). *PESCO Projects Overview*. <https://eda.europa.eu/docs/default-source/brochures/pesco-projects-overview>
- European External Action Service (EEAS). (2023). *OGSP Missions and Operations by Country*. Retrieved from <https://www.eeas.europa.eu>
- European External Action Service (EEAS). (2024). *Permanent Structured Cooperation (PESCO)*. Retrieved from <https://pesco.europa.eu>
- Frontex. (2021). *Annual Report 2021*. Frontex European Border and Coast Guard Agency. Retrieved from <https://frontex.europa.eu/publications>
- Frontex. (2024). *Operational Activities: Joint Operations Terra, Poseidon, and Western Balkans*. Retrieved from <https://frontex.europa.eu>

- Ilcus, C. (2024). *European Integrated Border Management: State of Play and Perspective*. SSRN. <https://ssrn.com>
- Ioannides, I., & Collantes-Celador, G. (2011). The internal–external security nexus and EU police/rule of law missions in the Western Balkans. *Conflict, Security & Development*, 11(4), 415–445. <https://doi.org/10.1080/14678802.2011.614127>
- Kirchner, E. (2013). Common Security and Defence Policy peace operations in the Western Balkans: impact and lessons learned. *European Security*, 22(1), 1–19. <https://doi.org/10.1080/09662839.2012.749865>
- Leander, A. (2021). Technocratic security governance and the depoliticisation of EU defence. *European Security*, 30(1), 1–20. <https://doi.org/10.1080/09662839.2021.1872893>
- Lendvai, N., & Stubbs, P. (2015). Europeanization, welfare and Varieties of Postcolonialism: Hungary and Croatia. *European Politics and Society*, 16(2), 275–290. <https://doi.org/10.1080/23745118.2015.1022006>
- McMahon, R. (2012). Euroscepticism and neighbourhood peace: The spatial politics of European integration. *European Security*, 14(4), 562–581. <https://doi.org/10.1080/09662839.2012.724579>
- Papadimitriou, D. (2016). Exporting Europeanization to the Southern Periphery of the EU: Democracy Promotion and Security Sector Reform in the Balkans. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 18(2), 101–118. <https://doi.org/10.1080/19448953.2016.1156054>
- PESCO Secretariat. (2024). *Overview of Projects*. Retrieved from <https://pesco.europa.eu/project-overview>

- Rusev, A. (2013). *Human trafficking, border security and related corruption in the EU*. Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF). <https://www.dcaf.ch>
- Stanković, V., Forca, B., & Sekulović, D. (2023). *Vectors in Common Foreign and Security Policy of the European Union*. NUBL Conference Proceedings. <https://nubl.org>
- Zielonka, J. (2006). *Europe as Empire: The Nature of the Enlarged European Union*. Oxford University Press.
- Wallerstein, I. (1974). *The Modern World-System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. Academic Press.

ULUSLARARASI CEZA HUKUKUNA REALİST PERSPEKTİFTEN BİR BAKIŞ

Mustafa Kemal ÖZTOPAL¹

1. GİRİŞ

Uluslararası sistemin yapısal dönüşümler geçirdiği, devlet-dışı aktörlerin sistem içerisinde daha aktif hale geldiği, güvenlik kavramının sınırlarını aşarak geniş ve çok boyutlu bir şekle evrildiği, küreselleşmenin hemen her konuda zirveye ulaştığı ve farklı bölgelerde patlak veren sorunların fazlalığı, günümüz dünyasında uluslararası ceza hukuku ve bağlı mekanizmalarını daha görünür hale getirmiştir. Devletlerin, uluslararası örgütlerin ve bireylerin işleyebileceği ağır suçları (soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve saldırı suçu) tanımlayarak bunlara karşı yaptırım uygulamayı amaçlayan uluslararası ceza hukuku, günümüz uluslararası sistemi içerisinde sadece bir hukuk düzeni olarak kalmamış, uluslararası siyasetin farklı unsurlarıyla şekillenen bir süreç haline dönüşmüştür.

Uluslararası ceza hukukunun kurumsallaşması her ne kadar İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleşmiş olsa da çok eski tarihlerden bu yana savaş suçu veya insanlığa karşı işlenen suçlara karşı bir adalet arayışı olduğunu ve bu kapsamda bazı adımlar atıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu adımlar geçici nitelikte birer girişim olarak kalsa da modern uluslararası ceza hukuku sisteminin oluşması için bir temel teşkil etmiştir. Özellikle Nürnberg ve Tokyo Uluslararası Askerî Ceza Mahkemeleri'nin kurulması, bireylerin uluslararası suçlardan

¹ Dr, Giresun Üniversitesi, Espiye Meslek Yüksekokulu, ORCID: 0000-0002-0717-7859.

dolayı sorumlu tutulabileceği ilkesini açık biçimde teyit etmiş ve uluslararası ceza hukukunun ilk kapsamlı örneklerini oluşturmuştur. 20. yüzyılın sonlarına yaklaşıldığında ise Yugoslavya'nın parçalanması sürecinde ortaya çıkan ağır ihlaller ile farklı bölgelerde yaşanan insanlık suçları, uluslararası toplumun yeniden harekete geçmesine neden olmuştur. Tüm bunlar 1998 yılında Roma Statüsü'nün kabul edilmesi ve bu bağlamda 2002'de Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)'nin kurulmasına giden yolu açmıştır.

Uluslararası ceza hukukunun sadece hukuk normları üzerinden ele alınması bu kavramın net olarak anlaşılmasını beraberinde getirmektedir. Zira uluslararası ceza hukuku çoğu zaman uluslararası sistemdeki güç dağılımından etkilenen bir düzen olarak süregelmiştir. Büyük güçlerin eylemlerine herhangi bir reaksiyon gösterememesi ve buna karşın sistemde yer alan daha güçsüz denebilecek devletleri ilgilendiren konulara yoğunlaşması bu etkilenmeyi gözler önüne sermektedir. Sadece hukuki normların değil bununla birlikte politik koşulların ve güç dağılımının da analize dahil edilmesi gerekliliği, konuya uygun düşecek bir teorik çerçeve çizilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda gücü merkeze koyan ve uluslararası politikayı bir çıkar çatışması olarak ele alan realizm, uluslararası ceza hukukunun sınırlarını ve uygulanabilirliğini ortaya koymak için uygun bir teorik çerçeve olarak karşımıza çıkmaktadır.

Realist teori, uluslararası ortamın anarşik bir yapıda olduğunu, devletlerin temel amacının güvenlik ve bekasını sağlayarak hayatta kalmak olduğunu, sistem içerisinde belirleyici unsurun güç olduğunu ve devletlerin hukuki normlara ancak çıkarlarıyla uyumlu olduğu ölçüde bağlılık göstereceğini temel almaktadır. Bu açıdan bakıldığında devletin temel aktör olduğu, egemenliğin dokunulmaz kabul edildiği ve gücün siyasal davranışların şekillenmesinde merkezi bir rol oynadığı bu teorik

yaklaşım, uluslararası ceza hukukunun analiz edilmesine yardımcı olacaktır.

Bu çalışmanın temel amacı, uluslararası ceza hukukunun kavramsal çerçevesi ve tarihsel gelişimini ortaya koymak ve aynı zamanda realizmin temel argümanları üzerinden bu kavramı değerlendirmektir. Ayrıca uluslararası ceza hukuku düzeninin adalet olgusunu sağlamaya çalışırken uluslararası sistemin temelinde yer alan güç siyasetinden ne ölçüde etkilendiğini analiz etmek çalışmayla amaçlanan hususlardan biridir.

2. ULUSLARARASI CEZA HUKUKU KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Uluslararası ceza hukuku, ciddi suç olarak kabul edilen belirli davranış kategorilerini yasaklayan, bu davranış kategorilerinin soruşturulması, kovuşturulması ve cezalandırılmasına ilişkin usulleri düzenleyen ve failleri işledikleri suçlardan bireysel olarak sorumlu tutan hukuk dalıdır (International Committee of the Red Cross). Bir diğer tanıma göre uluslararası ceza hukuku, soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve saldırı suçu gibi ağır insan hakları ihlallerini yasaklayan kurallar bütünüdür (European Center for Constitutional and Human Rights). Daha geniş yapılan başka bir tanıma göre ise uluslararası ceza hukuku, sınırlar ötesinde faaliyet gösteren devletlerin, örgütlerin ve bireylerin uluslararası suçlar işlerken sergiledikleri davranışları düzenleyen uluslararası hukuk alanıdır. Uluslararası ceza hukuku ayrıca, egemen devletlerin topraklarında işlenen ve soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları veya uluslararası hukukun zorunlu normlarının diğer ihlallerini oluşturan ciddi suçların işlenmesini de düzenler (Cornell Law School Legal Information Institute).

Uluslararası ceza hukuku küresel toplum açısından büyük endişe kaynağı niteliğindeki dört temel suç konu edinmektedir.

Birincisi, ulusal, etnik, ırksal veya dini bir grubu tamamen veya kısmi olarak yok etmeyi amaçlayan *soykırım* suçudur. İkincisi, kasıtlı biçimde sivilleri hedef almayı ve savaş esirlerini kötü muameleyi içeren *savaş suçları*dır. Üçüncüsü, sivil halka karşı yaygın ve sistematik saldırıları içeren (cinayet, imha, köleleştirme, sınır dışı etme ve zorla nakil, hukuk dışı özgürlükten yoksun bırakma, işkence, tecavüz, ayrımcılık vb.) *insanlığa karşı suçlar*dır. Dördüncüsü ise, bir devletin başka bir devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı yasadışı güç kullanımını ifade eden *saldırganlık/saldırı suçudur* (Akbulak, 2025).

Başta Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı olmak üzere farklı zaman ve boyutlarda meydana gelen yıkımlar ve bunların ortaya çıkardığı sonuçlar, uluslararası ceza hukuku kavramının gelişimini etkilemiştir. Modern uluslararası ceza hukukunun başlangıcı olarak 20. yüzyıl kabul edilse de çok daha öncesinde bu kapsamda yaşanan gelişmelerden bahsetmek mümkündür. M.Ö. 5. yüzyılda eski Yunan'da savaş esirlerine karşı işlenen insanlık suçlarından sorumlu tutulan üst düzey yöneticilerin yargılanması buna örnek olarak gösterilebilir. Bir başka örnek ise, 1474 yılında Almanya'da kurulan Roma-Germen İmparatorluğu Mahkemesi'dir (Öztürk, 2018: 7).

Genel anlamda modern uluslararası hukukun başlangıcı olarak 20. yüzyılın ortaları kabul edilmektedir. Her ne kadar başarısızlıkla sonuçlansa da Birinci Dünya Savaşı sonrasında savaş suçlarının yargılanması gündeme gelmiştir. Bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin itirazlarına rağmen Fransa'nın ısrarcı tavrı üzerine İtilaf Devletleri ile Almanya arasında imzalanan Versay Anlaşması'na savaş suçlarının yargılanması için bir madde eklenmiştir. Alman İmparatoru II. Wilhelm'i yargılamak amacıyla konulan bu madde yargılama yapmak için mahkeme kurulmasını öngörmekteydi. Ancak gerek ABD'nin itirazları gerekse de Hollanda'nın II. Wilhelm'i iade

etmemesi sebebiyle bu girişim başlamadan bitmek durumunda kalmış ve mahkeme hiç kurulamamıştır (Bozkurt, 2010: 76).

Tarihin en kanlı savaşı olarak bilinen ve milyonlarca askerin yanı sıra bundan daha fazla sivil insanın hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan İkinci Dünya Savaşı, uluslararası ceza hukuku ve bu kapsamda savaş suçu kavramını yeniden akıllara getirmiştir. Yaşanan kayıplardan öte uygulanan insanlık dışı davranışlar başta Nazi yetkilileri olmak üzere savaş suçlularının yargılanmasını sağlamak üzere harekete geçilmesini beraberinde getirmiştir. Daha önce bu tarz yargılamalara karşı çıkan ABD'nin bu defa öncülük etmesiyle ABD, SSCB, İngiltere ve Fransa arasında 1945'te imzalanan Londra Anlaşması ile Nürnberg Uluslararası Askerî Ceza Mahkemesi kurulmuştur. Bu gelişmeyi 1946 yılında kurulan Tokyo Uluslararası Uzakdoğu Askerî Mahkemesi izlemiştir (Bozkurt, 2010: 77).

Hem Nürnberg hem de Tokyo'da kurulan bu ad hoc mahkemeler, uluslararası alanda işlenen suçların bireysel sorumluluk temelinde ele alınmasını öngörmesi sebebiyle uluslararası ceza hukukunun ilk örnekleri olması bakımından oldukça önemlidir (Beyoğlu, 2023: 709). Bunlardan Nürnberg Uluslararası Askerî Ceza Mahkemesi Alman savaş suçlularını yargılamak için kurulmuş ve Londra Anlaşması'nın imzacı devletlerinden birer asil ve yedek üyeden teşekkül ettirilmiştir. Barışa karşı suçlar, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar kapsamında yargılama yapan mahkeme 24 kişiyi yargılamış, uluslararası suç işledikleri kanaatine varılmış ve bunlardan 12'si idam, 3'ü müebbet hapis ve diğerleri ise 10-20 yıl arası hapis cezasına çarptırılmıştır (Şahin, 2010: 58). Hemen hemen aynı statü ve suç türleri üzerinden yargılama yapan Tokyo Uluslararası Uzakdoğu Askerî Mahkemesi, 28 Japon savaş suçlusunu yargılamış; 7'sini idam, 16'sını müebbet ve geri kalanları ise farklı sürelerde hapis cezası ile cezalandırmıştır (Bozkurt, 2010: 78).

Nürnberg ve Tokyo yargılamaları ile yaygınlaşmaya başlayan *kişilerin uluslararası cezai sorumluluğu* ilkesi, bu mahkemeler görevini tamamlayıp kapandıktan sonra da devam etmiştir. Bu bağlamda 1948’de imzalanan Soykırım Sözleşmesi, soykırımın uluslararası bir suç olduğunu belirlemiş ve soykırımdan dolayı kişilerin sorumlu tutulacağı kabul edilmiştir. 1949’da imzalanan Cenevre Sözleşmeleri yine kişilerin savaş hukukunu ihlallerinden dolayı yargılanmalarını öngören hükümler içermiştir (Azarkan, 2016).

Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile birlikte 90’lı yılların başında Avrupa coğrafyasında siyasi yapı değişmiş ve milliyetçi politikalar daha görünür hale gelmiştir. Altı devletten oluşan Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti’nin dağılması sürecinde yaşanan kanlı iç savaşlar ve işlenen ağır insanlık suçları, yeniden bir uluslararası ceza mahkemesi kurulması fikrini beraberinde getirmiştir. Yine 90’lı yıllarda Ruanda’da yaşanan çatışmalar ve kısa sürede yaklaşık yarım milyon insanın katledilmesi üzerine Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi adıyla kurulmuştur. Her iki mahkeme de Nürnberg ve Tokyo mahkemeleri gibi ad hoc nitelikte birer mahkemedir ve Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi kararıyla kurulmuştur (Bozkurt, 2010: 79).

Tarihsel süreç içerisinde yaşanan gelişmeler, uluslararası alanda yaşanan gelişmeler, geçici ve özel nitelikte mahkemelerin kurulması ve bu mahkemelerin aldığı kararların bir içtihat oluşturması, kalıcı bir uluslararası ceza mahkemesi için çalışmaları hızlandırmıştır. Bu çerçevede BM bünyesinden yürütülen çalışmalar neticesinde 15-17 Haziran 1998 tarihinde Roma’da toplanan Birleşmiş Milletler Uluslararası Ceza Mahkemesi Diplomatik Konferansı’nda 120 devletin olumlu oyu ile Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)’nin temeli olan ve esaslarını belirleyen *Roma Statüsü* kabul edilmiştir. Statü gereği 60 devletin kendi iç hukukları tarafından statünün onaylanması

gerektiği için 1 Temmuz 2002 tarihinde bu zorunluluk yerine getirilmiş ve mahkeme bu tarih itibarıyla kurulmuştur (Azarkan 2016). Roma Statüsü'nün 5. maddesi mahkeme kapsamında yargılanacak suçları açık biçimde tanımlamıştır. Bu suçlar önceki ad hoc mahkemelerde olduğu gibi *soykırım suçu*, *insanlığa karşı suçlar*, *savaş suçları* ve *saldırı suçu* olarak belirlenmiştir (Uçar, 2023: 213). ABD, Rusya, Çin ve Türkiye gibi devletler Roma statüsü ve UCM'yi kuran Roma Statüsüne taraf değilken mevcut durumda 125 devlet statüye taraftır. Bunlardan 33'ü Afrika, 19'u Asya-Pasifik, 20'si Doğu Avrupa, 28'i Latin Amerika ve Karayip ve 25'i ise Batı Avrupa ve diğer devletlerden oluşmaktadır (Uluslararası Ceza Mahkemesi Resmi İnternet Sitesi).

3. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE REALİST PERSPEKTİF

Uluslararası ceza hukukunun daha iyi analiz edilebilmesi için onu çevreleyen uluslararası sistemin nasıl işlediğini açıklayan kuramsal bir çerçeve oluşturmak fayda sağlayacaktır. Bu bağlamda, devletlerin rasyonel aktörler olarak kendi çıkarları doğrultusunda davrandığını, uluslararası sistemin anarşik bir yapıda olduğunu ve bu sistemde hukukun güç ilişkilerinden bağımsız düşünölemeyeceğini savunan realizmin incelenmesi elzemdir.

Uluslararası ilişkilerin hâkim teorisi olarak kabul gören realizm, dünya üzerinde yaşanan değişimler neticesinde gerek kendi içinden gerekse de dışardan gelen eleştirilere paralel olarak gelişmiş ve çeşitlenmiştir. Realizmin klasik realizm, neorealizm (yapısal realizm) ve neoklasik realizm olmak üzere üç türü bulunmakla birlikte bunların hepsi özünde aynı sorulara cevap aramaktadır. Bunlar:

- Uluslararası ilişkilerin tabiatı nedir?
- Uluslararası ilişkilerin ortamının başlıca özelliği nedir?
- Uluslararası ilişkilerin temel aktörü kimdir?
- Uluslararası ilişkilerin temel aktörünün öncelikli amacı nedir?
- Uluslararası ilişkilerde temel aktörün amaçlarına ulaşmak için kullandığı araç nedir?

Realistler ilk sorunun cevabı için uluslararası ilişkilerin tabiatının mücadele ve rekabet olduğu konusunda hemfikirdir. İkinci soru için realistlerin verdiği cevap, uluslararası ortamın başlıca özelliği devletler üzerinde merkezi bir iktidarın bulunmamasıdır (anarşi). Üçüncü soruda ise realistler uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak devleti kabul eder. Realistler dördüncü soruya temel aktör olan devlet için öncelikli amacın anarşik ortamda hayatta kalma çabası olduğu şeklinde cevap vermektedir. Son olarak beşinci soru için realistler tarafından verilen cevap ise devletlerin amaçlarına ulaşmak için kullandığı başlıca aracın güç olduğudur (Ersoy, 2017: 161-164).

Realizm bir uluslararası ilişkiler teorisi olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmış olsa da kökeni daha eski tarihlere götürülebilir. Thucydides, Sparta ve Atina arasında M.Ö 431-404 aralığında yaşanan savaşın konu edindiği Peloponez Savaşı (The Peloponnesian War) adlı eserinde devletler arasındaki güç orantısızlığı, ulusal çıkar olgusu ve güç dengesi gibi realizmin temel savlarını ele alarak realizmin temellerini atmıştır (Gilpin, 1988: 591). Machiavelli, 1532 yılında yayınlanan ve yöneticilere bir kılavuz niteliğindeki Prens adlı eserinde “devletin bekası (raison d'etat)” için yöneticilerin ahlak kurallarının dışına çıkabileceğini savunmaktadır. Machiavelli biri hukuk diğeri ise kuvvet olmak üzere rekabetin iki yolunun

bulunduğunu; ilki genellikle yetersiz olduğu için ikincisine yani kuvvete başvurmanın gerekliliğini ifade etmektedir (Machiavelli, 2009: 69). Bu açıdan bakıldığında Machiavelli'nin düşüncelerinin de realizmin temel değerleri ile örtüştüğü görülmektedir. Realizmin bir diğer önemli referans yazarı Thomas Hobbes'tur. Hobbes, insan doğasında çıkar ve çatışmaya eğilimin bulunmasından hareketle merkezi bir gücün bulunmadığı durumlarda yani doğa halinde (state of nature) savaşın kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır (Hobbes, 2008: 94). Hobbes'in düşüncesi, devletlerin hayatta kalmak ve genişlemek için temel dayanak olarak gücü kabul etmesi ve devletler arası ilişkilerin sürekli bir çatışma hali olarak değerlendirilmesinden ötürü realizmi net olarak yansıtmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan ve hem savaşın nedenlerini anlamak hem de yeni savaşların ortaya çıkmasını engelleme söylemi ile hâkim paradigma haline gelen idealizm, İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte bir ütopya olarak değerlendirilmiştir. Klasik realist teorinin kurucularından kabul edilen Edward Hallett Carr, idealizmi gücü göz ardı ettiği gerekçesiyle eleştirmiş ve uluslararası siyaseti bir güç siyaseti olarak tanımlamıştır. Carr, aynı siyasi sebepten dahi olsa güçlü iki devlet arasındaki sorunun güçsüz veya biri güçlü diğeri güçsüz iki devlet arasındaki sorundan farklı olduğunu iddia etmektedir. Carr, idealistleri Birinci Dünya Savaşı sonrası güç siyaseti kavramını unutturmaya çalışsalar da büyük güçleri güç tekelinin keyfini sürdüğü gerekçesiyle eleştirmektedir (Carr, 2020: 147-148). Realizmin uluslararası ilişkiler içerisinde sistematikleştirilmesinde en önemli referanslardan biri olan Hans J. Morgenthau da güç ve çıkar kavramlarına yoğunlaşmaktadır. Gücü bir araç olmaktan öte başlı başına bir amaç olarak tanımlayan Morgenthau, insan doğasının bencil ve çıkarıcı olmasından hareketle devletlerin de çıkarlarının peşinden koştuğunu vurgulamaktadır. Morgenthau'ya göre realizm siyasal

olmayan bu alanları da (ekonomi ve hukuk gibi) siyasal alana bağımlı kılmaktadır. Yani devletler kendi çıkarları doğrultusunda ortaya koyduğu eylemlerini diğer alanları kullanarak açıklamaktadır (Morgenthau, 1970: 2-14).

Klasik realizm zaman içerisinde bilimsellikten uzak olma yönünde gerek realistlerden gerekse de diğer teorisyenler tarafından getirilen eleştirilere maruz kalmaya başlamış ve bunun üzerine Kenneth Waltz öncülüğünde neorealizm ortaya çıkmıştır. Neorealizm, klasik realizmin sadece ulus devlete odaklanan ve uluslararası ilişkileri insan doğası ile davranışı üzerinden açıklayan argümanlarına karşın sistemin yapısını hesaba katmaktadır. Neorealizm esasında klasik realizmin bazı temel savlarını kabul etmekte ancak bazı noktalarda farklılaşmaktadır. Bu bağlamda neorealizm de devleti ana aktör olarak kabul etmekte ancak tek aktör olarak kabul etmemektedir. Klasik realizmde olduğu gibi anarşi kavramını merkeze koymakta ve devletlerin bu anarşik ortamda hayatta kalma arzularının peşinden koştuklarını vurgulamaktadır (Ertoyl, 2019: 7). Waltz'a göre devletlerin sistem içerisindeki yerleri oldukça önemlidir ve bu yetenekleri yani güçleriyle belirlenmektedir. Diğer güç türleri (sosyal, ekonomik, beşerî, vb.) önemli görülmele birlikte bir devlet için sistem içerisinde asıl belirleyici olan askeri güçtür (Waltz, 2015: 125). Ancak neorealizmde güç bir amaç değil gerektiğinde başvurulana bir araç olarak değerlendirilmektedir. Neoklasik realizmde uluslararası yapı kavramı daha çok büyük aktörlerin değişikliğe uğramasıyla değişmektedir. Büyük aktörlerin güçlerinde yaşanan değişiklikler dengenin bozulmasına yol açmaktadır (Tokatlı, 2022: 129). Neorealizmin bu temel varsayımlarından yola çıkarak, uluslararası ceza hukukunun uygulanabilirliğinin sistemde yer alan devletlerin gücüyle paralel olduğu değerlendirilmesi yapılabilir. Sistemde yer alan büyük güçlerin destek vermesi halinde uluslararası ceza hukukunun etkisi daha fazla olacaktır.

Realizmin son türü neoklasik realizmdir. 1990'lı yıllar itibariyle gelişen bu teori, devletlerin dış politika davranışlarını açıklarken hem uluslararası sistemden gelen baskıların hem de iç faktörlerin hesaba katılması temeline dayanmaktadır (Rose, 1998: 146). Bir dış politika analizi olarak da kabul edilen neoklasik realizm bağımsız değişken olarak kabul ettiği uluslararası sistemik baskıların ara değişken olarak tanımlanan iç faktörlerin (lider algıları, stratejik kültür, devlet-toplum ilişkisi ve yerel kurumlar) süzgecinden geçtikten sonra dış politik tercihlerin oluştuğunu vurgulamaktadır (Ripsman vd., 2016: 682). Sadece uluslararası sistem veya güç kapasitelerini değil iç faktörleri de hesaba katması hem daha bütüncül bir bakış açısı sağlamakta hem de devletlerin uluslararası ceza hukuku konusunda kendine özgü faktörleri de düşünerek hareket etmesini beraberinde getirmektedir. Daha açık bir ifadeyle devletler kendine özgü faktörleri hesaba katarak UCM'ye taraf olmayabilmektedir.

4. ULUSLARARASI CEZA HUKUKUNUN REALİST YORUMU

Realist teorinin tüm türleri sistemin temel aktörünün devlet olduğu yani sistemin devlet merkezli olduğu, sistemde bir üst otoriterinin bulunmayışı yani anarşik olduğu ve tüm devletlerin bu sistem içerisinde kendi çıkarlarının peşinden koştuğu ve bunu yaparken güç kullanmaktan çekinmediği konularında birleşmektedir. Aslında tüm bu argümanlar uluslararası ceza hukukunun da çerçevesini belirlemektedir. Zira uluslararası ceza hukuku, bu anarşik yapı içerisinde devletlerden bağımsız bir güç değil, bu devletlerin iradesiyle oluşan bir düzeni ifade etmektedir.

Uluslararası ceza hukukunun temelinde yer alan evrensel adalet kavramı güce dayalı olan mevcut sistem içerisinde realistlerin bakış açısıyla ütöpik kalmaktadır. Realizmin temel

varsayımlarına göre uluslararası hukuk kurumlarının etkisi büyük güçlerin çıkarlarıyla örtüştüğü ölçüdedir. Versay Anlaşması'na Alman imparatorunun yargılanmasına dair bir madde eklenmesine rağmen, ABD'nin o dönemki çıkarlarıyla örtüşmediği için bu konuya muhalif yaklaşması bu çıkarımı destekleyen bir örnek olarak gösterilebilir.

Güce dayalı siyaset realizmin tam merkezinde yer almaktadır. Bazı realistlere göre amaç bazılarına göre ise araç olan güç kavramı devletlerin varlıklarını sürdürmeleri için en önemli argüman olarak öne çıkmaktadır. Uluslararası ceza hukuku ise bu gücü sınırlandırmaya yönelik bir mekanizmayı ifade etmektedir. Özellikle sistem içerisinde yer alan büyük aktörlerin kendi çıkarları doğrultusunda güce başvurmaları ve uluslararası ceza hukuku mekanizmalarının bu güçlerin eylemlerine karşı tepkisiz kalması, sistemin anarşik yapısı içerisinde bu sınırlandırmanın teorik olarak mümkün olsa da pratik olarak mümkün olmadığını göstermektedir. Uluslararası ceza hukuku mekanizmalarının şimdiye dek ağırlıklı olarak Sudan, Uganda, Kenya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi sistemin güçsüz aktörü olarak nitelendirilebilecek ülkelerdeki davalara yönelmesi ve buna karşın ABD'nin Irak'ı işgali, Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ve Çin'in Doğu Türkistan'daki faaliyetlerine yönelik girişimin olmaması, bu çıkarımı desteklemektedir.

Realizmin temel argümanlarından biri de egemenlik kavramıdır. Realizme göre egemenlik devletlerin varoluşsal sınırını ifade etmektedir. Hiçbir devlet kendi egemenliği üzerinde başka bir otoritenin olmasını kabul etmek istemez. Uluslararası ceza hukukunun yükümlülükleri devletler tarafından egemenliklerine dışarıdan bir müdahale olarak değerlendirileceği için, bu durum uluslararası ceza hukukunun uygulanabilirliğini zora sokmakta ve tesis ettiği adalet olgusunu sınırlandırmaktadır.

UCM'nin kurucu anlaşması niteliğindeki Roma Statüsü, sadece taraf devletlerin veya BM Güvenlik Konseyi'nin sevk ettiği durumlarda yargılamanın mümkün olacağını belirtmektedir. Başka bir ifadeyle yargılamanın gerçekleşmesi devletlerin rızasına bağlıdır. Büyük güçlerin statüye taraf olmaması ve BM Güvenlik Konseyi'ne taşınan konuların büyük oranda veto edilmesi, uluslararası ceza hukukunun uygulanabilirliğini sınırlandırmaktadır.

5. SONUÇ

Uluslararası ceza hukuku, mevcut uluslararası düzenin en önemli normatif alanlarından birini oluşturmakla birlikte, hukuki nitelikte bir araç olmanın ötesinde uluslararası siyasetin dinamikleriyle şekillenen bir yapıya sahiptir. Çalışmada incelendiği üzere, bu alanın tarihsel gelişimi özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde kurulan ad hoc mahkemelerle sistematikleşmeye başlamış ve nihai olarak Roma Statüsü ile kurumsal bir zemine kavuşmuştur. Soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve saldırı suçu gibi ağır uluslararası suçların tanımlanması ve failerin bireysel cezai sorumluluğunun kabul edilmesi, evrensel adalet arayışı açısından oldukça önemlidir. Ancak bu normatif çerçeve, uluslararası sistemin merkezinde yer alan güç ilişkilerinden bağımsız düşünülemez.

Realist teori, uluslararası ceza hukukunun uygulanabilirliğini ve sınırlarını anlamak bakımından güçlü bir teorik çerçeve sunmaktadır. Devletlerin temel aktör olduğu, uluslararası ortamın anarşik bir yapıda seyrettiği ve güvenlik ile çıkarın devlet davranışlarının belirleyici unsurları olduğu yönündeki realist varsayımlar, uluslararası ceza hukukunun fiili işleyişiyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Zira uluslararası ceza hukuku devletlerin rızasına dayanan bir yapıdan beslenmekte ve özellikle büyük güçlerin desteği olmadan etkin ve kapsayıcı bir

işleyiş gösterememektedir. Mahkemenin yargı yetkisinin devletlerin onayına tabi olması, BM Güvenlik Konseyi sevk mekanizmasının veto tehdidi altında olması ve statüye taraf olmayan büyük güçlerin mahkemenin yetki alanı dışına çıkması, realizmin güç merkezli yaklaşımını doğrulamaktadır.

Teorinin ötesinde pratikte ortaya çıkan örnekler, uluslararası ceza hukukunun büyük ölçüde güçsüz devletler üzerinde işlediğini göstermektedir. Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Kenya, Uganda veya Sudan gibi devletlerde yürütülen soruşturmalar ile buna karşın ABD'nin Irak müdahalesi, Rusya'nın Kırım'ı ilhakı veya Çin'in Doğu Türkistan'daki uygulamalarına karşı herhangi bir yargı sürecinin işletilememesi, uluslararası ceza hukuku mekanizmalarının güç dağılımını aşamadığını ortaya koymaktadır. Bu durum, evrensel adalet idealinin mevcut uluslararası sistemde sınırlı bir etkiye sahip olduğunu; uluslararası ceza hukukunun, realistlerin ifade ettiği üzere, büyük güçlerin rızası ve çıkarlarıyla yakından bağlantılı olduğunu göstermektedir.

Egemenlik olgusu da uluslararası ceza hukukunun en kritik sınırlayıcılarından biridir. Devletlerin dış müdahale olarak değerlendirdiği uluslararası ceza hukuku yükümlülükleri, özellikle iç politik dengeler ve lider algılarıyla birleştiğinde, taraf olma ya da iş birliği süreçlerini doğrudan etkilemektedir. Neoklasik realizmin iç faktörlere yaptığı vurgu bu noktada önem kazanmakta; devletlerin UCM'ye taraf olmamalarının nedenleri arasında yalnızca uluslararası sistemik baskılar değil, aynı zamanda ulusal güvenlik algıları, siyasi kültür ve karar alıcıların değerlendirmeleri gibi unsurlar da belirleyici rol oynamaktadır.

Sonuç olarak, uluslararası ceza hukuku küresel adalet idealinin hukuki bir çerçevesini sunmakla birlikte, uygulanabilirliği büyük ölçüde uluslararası siyasetin güç dağılımına bağlıdır. Realist perspektif, uluslararası ceza

hukukunun sınırlarını, devlet davranışlarındaki çıkar odaklılığın kurumsal yapılar üzerindeki etkisini ve mahkemenin fiili yetki alanını anlamak açısından açıklayıcıdır. Evrensel adalet arayışının ancak devletlerin çıkarlarıyla örtüştüğü ölçüde hayata geçirilebildiği dikkate alındığında, uluslararası ceza hukukunun gelecekteki etkinliğinin de uluslararası sistemin güç dengelerindeki potansiyel dönüşümlere bağlı olacağı söylenebilir. Bu bağlamda uluslararası ceza hukukunun hem normatif gelişimi hem de uygulamadaki işlevselliği, uluslararası politikanın güç merkezli doğasıyla iç içe varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbulak, Y. (2025, Mayıs 23). *Uluslararası Ceza Hukuku*. Legal Blok. <https://legal.com.tr/blog/ceza-hukuku/uluslararasi-ceza-hukuku-derleme/>.
- Azarkan, E. (2016, Mayıs 6). *Uluslararası Ceza Mahkemelerinde Savaş Suçları*. Hukuk Politik. <https://www.hukukpolitik.com.tr/2016/05/06/uluslararasi-ceza-mahkemelerinde-savas-suclari/>.
- Beyoğlu, C. Ü. (2023). Hukukun Üstünlüğü Perspektifinden Uluslararası Ceza Yargısının Tarihsel Gelişimi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (NEÜHFD)*, 6 (2): 705-729.
- Bozkurt, M. U. (2010). Uluslararası Ceza Hukuku İlkeleri Kapsamında Ad Hoc Uluslararası Ceza Mahkemelerine Yönelik Eleştiriler ve Uluslararası Ceza Mahkemesi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 6 (11), 73-92.
- Carr, E. H. (2020). *Yirmi Yıl Krizi 1919-1939*. (Çev. Cemgil, C.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cornell Law School Legal Information Institute. *International criminal law*. https://www.law.cornell.edu/wex/international_criminal_law.
- Ersoy, E. (2017). Realizm. İçinde Ramazan Gözen (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (ss. 159-187). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ertoý, B. (2019). Uluslararası İlişkilerde Realist Geleneğin Dönüşümü ve Neoklasik Realizm. *Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 1-26.
- European Center for Constitutional and Human Rights, *International criminal law*.

<https://www.ecchr.eu/en/glossary/international-criminal-law/#:~:text=International%20criminal%20law%20is%20a, and%20the%20crime%20of%20aggression.>

Gilpin, R. (1988). The Theory of Hegemonic War. *The Journal of Interdisciplinary History*, 18 (4), 591-613.

Thomas, H. (2008). *Leviathan*. (Çev. Lim, S.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

International Committee of the Red Cross. *General Principles of International Criminal Law*.
https://www.icrc.org/sites/default/files/document/file_list/dp_consult_34_general_principles_icl_0.pdf.

Machiavelli, N. *The Prince*. (Çev. Parks, T.). Milton Keynes: Penguin Classics.

Morgenthau, H. J. (1970). *Uluslararası Politika*. (Çev. Oran, B. ve Oskay, Ü.). Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.

Öztürk, B. (2018). Uluslararası Ceza Mahkemelerinin Tarihi Gelişimi ve Daimi Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu, Yapısı ve Yetki Alanı. *Fasikül Hukuk Dergisi*, 10 (109), 6-11.

Ripsman, N. M., Taliaferro, J. W. & Lobell, S. E. (2016). *Neoclassical Realist Theory of International Politics*. New York: Oxford University Press.

Rose, G. Review: Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy. *World Politics*, 51 (1), 144-172.

Şahin, M. (2010). Nürnberg Mahkemeleri Üzerine Bir İnceleme. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 49-61.

Tokatlı, S. G. Klasik Realizm ve Neorealizm Kuramının İncelenmesi: Devlet Kavramına Yönelik Analiz. *Ufuk*

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11 (21), 122-141.

Uçar, M. (2023). 1998 Tarihli Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü'nün Konu Bakımından Yargı Yetkisine İlişkin Hükümlerinin Kimyasal Silahlar Açısından Yorumlanması. *Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 209-248.

Uluslararası Ceza Mahkemesi Resmi İnternet Sitesi. *The States Parties to the Rome Statute*. <https://asp.icc-cpi.int/states-parties#A>.

Waltz, K. N. (2015). *Uluslararası Politika Teorisi*. (Çev. Binatlı, O. S.). Ankara: Phoenix Yayınları.

ORTADOĞU'DAN MÜSLÜMAN SİYONİST BİR PORTRE: MISIRLI ARAP HÜSEYİN EBUBEKİR MANSUR

Diren ÇAKMAK¹

1. GİRİŞ

Hüseyin Ebubekir Mansur 1989 yılında Gize’de (Mısır) orta sınıf dindar Müslüman bankacı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Antisemitizmin güçlü olduğu bir ortamda yetişmiştir. Öyle ki, çocukluğuna antisemit komplo teorileri, İsrail’e dair casusluk öyküleri, Arap ve Müslüman dünyasını yok etmek için gizli mekanlarda toplanan ve şeytani planlar hazırlayan Yahudi kötü adamlar efsaneleri damgasını vurmuştur.

Mansur, ergenliğinden itibaren Yahudiler ile ilgili her konuya çok meraklı olmuştur. Bu nedenle, internetten kendi kendine İngilizce ve İbranice öğrenmeye başlamıştır. Yabancı dil öğrenip doğru kaynaklara ulaşınca, Mısır’da ve genel olarak Arap ve Müslüman dünyasında Yahudiler hakkında çok fazla antisemit safsata üretilmiş olduğunu fark etmiştir. Böylece Mansur’da köklü bir değişim meydana gelmiştir.

Çalışmada Mansur’un çocukluk ve ergenlik yılları ile yetişkinlik yılları konu edilecek, Mansur’un gözünden Arap dünyasındaki antisemitizm anlatılacak ve Mansur’un gözünden Filistin milliyetçiliğine yer verilecektir. Çalışmada, kaynak olarak, özellikle Mansur’un konferans ve seminerlerinin video kayıtları kullanılacaktır. Çalışmanın amacı, Türkçe literatürde

¹ Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, İİBF, İktisat, ORCID: 0000-0002-2024-7831

Müslüman Siyonizmi üzerine yeni tartışmalar açılmasını sağlamak ve yeni eserler verilmesine kapı aralamaktır.

2. MANSUR'UN ÇOCUKLUK VE ERGENLİK YILLARI

Mansur 1989 yılında Kahire'ye çok yakın olan Gize'de yani Mısır piramitlerine birkaç mil uzakta bir şehirde dünyaya gelmiştir. Orta sınıf, geleneksel Müslüman bir ailede yetişen Mansur'un babası Ahmet, Mısır'ın büyük devlet bankalarından birisinde muhasebecidir (Mansur, 20.01.2021). Annesi Hüda geleneksel Müslüman Arap kadınlarının birçoğu gibi ev hanımıdır. Mansur, üç erkek kardeşe ve bir kız kardeşe sahiptir.

Mansur, ailesinin İslam dini ile ilişkisini anlatırken, çocukluğunda, babasıyla her Cuma günü namaza gittiklerini ve Ramazan ayında oruç tuttuklarını belirtir. Mansur, 11 yaşından itibaren, Cuma hutbelerinin etkisinde kalarak Kuran okumaya başlar. Kuran okudukça dindar bir çocuk olur. Dindarlaştıkça Selefi düşüncede olan arkadaşlar edinir ve radikalleşir (Mansur, 13.01.2016). Selefilerden oluşan bir çevrede sosyalleşen Mansur, Yahudiler hakkında bir dizi antisemit safsata öğrenir. Örneğin Yahudilerin Hz. İsa'yı öldürdüklerine ve onu öldürdükleri gibi Hz. Muhammed'i de öldürmeye çalıştıklarına inanır. Mansur'un gözünde Yahudiler şeytani yaratıklardır.

Mansur, Selefilerden etkilenmezden önce, Yahudilerin dünya için en tehlikeli halk olduğu öğretisiyle yetiştirilmiştir. İsrail düşmanlığı Mısır eğitim sistemi için bir normdur. Öyle ki, Mansur'un çocukluğuna antisemit komplo teorileri, İsrail'e dair casusluk öyküleri, Arap ve Müslüman dünyasını yok etmek için gizli planlar hazırlayan Yahudi kötü adamlar efsaneleri damgasını vurmuştur. Çocukluğunda en sevdiği okumalar, Siyonist düşmanlara karşı bir Mısırlı gizli ajanın kahramanca eylemlerinin anlatıldığı "İmkansızın Adamı" isimli aksiyon

serisinden kitaplar olmuştur (Mansur, 13.01.2016). Dolayısıyla Mansur'un ergenliğinde, Ortadoğu'daki neredeyse birçok Arap Müslüman genç gibi Siyonist düşmanlarla mücadele edecek bir cihatçı olmayı hayal etmesi şaşırtıcı değildir.

Mansur, Mısır'da çocukluğundan itibaren Arapların üstün halk olduğu düşüncesiyle yetiştirildiğini söyler. Arap ve Müslüman olmak Tanrısal bir ayrıcalıktır. Mansur'a göre, bu hastalıklı ruh hali, Arap toplumlarında 20. yüzyılda oluşmuştur (Mansur, 18.07.2024). Mansur, Mısır'da Arap ve Müslüman olmayanların aşağılık olduklarına inanarak büyüdüğünü itiraf eder. Mansur, bunun zihinsel arka planını, Arap toplumlarının kendilerini Batı karşısında iktisadi, siyasi ve kültürel olarak yenik hissetmeleri çerçevesinde açıklar (Mansur, 21.07.2025). Batılıların ve kafirlerin Arap Müslümanlara düşman olduklarının okullarda öğrencilere öğretildiğini belirtir. Arap Müslümanların topraklarını Batı'nın sömürgeleştirdiği ve kaynaklarına el koyduğu bilgisiyle yetişen çocuklardan biri olarak Mansur, Batı'dan nefret ederek büyümüştür.

2000 yılında İsrail'de İkinci İntifada'nın patlak vermesi, 11 Eylül 2001'de radikal İslamcı terör örgütü El Kaide'nin ABD'deki İkiz Kulelere saldırısı sonrasında ABD'nin Afganistan'a müdahalesi, daha sonra ABD'nin Irak'a askeri müdahalede bulunması ve bu olaylar çerçevesinde çok sayıda Müslümanın ölmesi, Müslüman ölümlerinin Katar'daki El Cezire Televizyonu tarafından ABD karşıtı ve İsrail'e karşı kışkırtıcı bir dille haberleştirilmesi Mansur'u çok etkilemiş, Mansur'da İsrail'den intikam alma duygusu oluşmuştur (Mansur, 13.01.2016).

Mansur, ABD'deki 11 Eylül 2001 saldırılarından anne ve babasıyla birlikte büyük mutluluk duyduğunun altını çizer. Babasının bu olayı, Allah'ın kafirlere ders vermesi olarak değerlendirdiğini belirtir.

Mansur, Mısır'da okullarda ve camilerde dünyadaki bütün kötülüklerin kaynağının Yahudiler olduğunu anlattığını söyler. Öyle ki, Yahudiler güzel ve iyi olan her şeyin düşmanı olarak sunulur. Yahudilerin Müslüman çocukları öldürmekten zevk aldıkları ve Müslüman kanı içmek istedikleri safsatalarının dolaşımında tutulduğunu; radyo ve televizyonlarda Yahudiler için köpek ve domuz gibi sıfatların kullanıldığını belirtir (Mansur, 20.01.2021).

Mansur, Mısır'da hemen herkesin doğruluğundan kuşku duymadığı başlıca hadisin Garkad hadisi olduğunu söyler. Mansur hadisi şöyle özetler: Kıyamet günü Müslümanlar ile Yahudiler savaşıacak, Müslümanlar galip gelecek ve Müslümanlar bütün Yahudileri öldüreceklerdir. Bu olay sırasında bazı Yahudiler öldürülmekten kaçacaklar, taşların ve ağaçların arkasına saklanacaklar, bu durumda taşlar ve ağaçlar konuşmaya başlayacaklar ve Müslümanlara kendi arkalarında saklanan Yahudileri haber vereceklerdir. Ancak bir ağaç Müslümanlara Yahudiler hakkında bilgi vermeyecektir. İşte bu ağaç garkad ağacı olacaktır (Mansur, 20.01.2021).

Mansur, çocukken, Yahudiler hakkında anlatılan bütün öykülerden çok etkilendiğini söyler. Dizi ve filmlerdeki Yahudi kötü adam imgesi zihnine yerleşmiştir. Öyle ki, Filistinli Arap çocukların Yahudilere bıçak sapladığı türünden haberler işittiğinde bunu meşru görür. Kendi de Siyonistlerle savaşıma yeminlidir. Dolayısıyla Mansur, Yahudiler hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak için kendi kendine internet üzerinden İngilizce ve İbranice öğrenmeye başlar. Düşman saydığı İsrail'i ve Yahudileri iyi tanırsa, onlarla daha iyi mücadele edeceğini düşünür (Mansur, 20.01.2021).

Mansur, 14 yaşında kendi kendine İngilizce öğrenip, İngilizce kaynakları okumaya başlayınca, Mısır'da okullarda, camilerde, televizyon dizilerinde, filmlerde anlatılan İsrail ve

Yahudilere dair her şeyin gerçek dışı olduğunu fark etmeye başlar. Arapça medya kuruluşlarındaki yalan haberlere şahit oldukça bir dönüşüm geçirmeye başlar. Camiye gitmez olur. İngilizcesinin yanı sıra İbranicesi de gelişir ve İsrail'in Ortadoğu'daki tek demokratik ülke olduğunu keşfeder. İsrail'in hoşgörü ve insanlık değerlerine bağlı bir devlet olduğunu anlar ve bütün bir Arap ve Müslüman dünyasının bir yalan içinde yaşatıldığını görür.

Mansur, sadece İsrail ve Yahudiler hakkında gerçekleri öğrenmemiştir. Aynı zamanda, Mısır'daki eşitsizlikler onun daha çok dikkatini çeker olmuştur. Örneğin Mısır'da halkın büyük çoğunluğu tarafından, Mısır Hristiyanları olan 10 milyonluk Kıptilere yapılan ayrımcılığın normalleştirildiğini fark eder. Filistinli Araplardan daha fazla nüfusa sahip Kıptileri önemsemeyen Mısır halkının Filistinli Arapları bir ulusal dava haline getirmesini çifte standart olarak görür. Kıptilerin kiliselerinin ateşe verilmesi veya Kıptileri linç girişimleri hakkında daha fazla okuma yapmaya başlar. Mansur, artık farklı bir insana dönüşmüştür ancak kendisindeki bu değişimi kimseyle paylaşamaz. Bunu bir sır olarak saklar.

Mansur, kendindeki değişimi bir sır olarak saklamakla beraber, çevresindeki herkesin yanlış düşünüyor olup sadece kendisinin doğru düşünüyor olmasını makul bulmaz. Kendini sorgulamayı sürdürür. Öyle ki, aklını kaçırarak gibi olur. Aklını kaçırmamak için kendini daha fazla okumaya verir. George Orwell'in "1984" romanı ile tanışır. Orwell'in distopyası gibi bir distopya içinde yaşamakta olduğunu düşünmeye başlar. Orwell'in tek kişilik bir azınlık bile olsan, bunun deli olduğun anlamına gelmediğini, doğruya tutunan insanın tüm dünyayı karşısına alsa bile deli olmadığını söylemesi, Mansur'u çok etkiler. Mansur, kendini tek kişilik azınlık olarak görmeye başlar.

3. MANSUR'UN YETİŞKİNLİK YILLARI

Mansur liseyi bitirdiğinde, cihatçı olmak isteyen bir kişi değildir. Mansur, liseyi bitirdikten sonra, babasının yönlendirmesiyle, bankacılık eğitimi almak üzere üniversite öğrenimine başlar. Bir yılın sonunda bankacılığın kendine uygun olmadığını anlar ve Kahire Üniversitesi'nde Doğu Dilleri Bölümü'nde İbranice öğrenimi görmeye karar verir.

Doğu Dilleri Bölümü'nde İbranice, Mısır'ın efsanevi devlet başkanlarından Cemal Abdünnasır zamanında Siyonizm ile etkili mücadele etmek için açılmış bir programdır. Mansur, program derslerinin içeriğinin güncel olmadığına şahit olur. Hayal kırıklığına uğrar. Profesörlerin İbraniceleri çok zayıftır ve İbranice edebiyata hakimiyetleri yok denecek düzeydedir. Daha ötesi, derslerde, profesörlerin Yahudileri patolojik katiller olarak anlatmaları, Holokost'tan Siyonist bir komplo teorisi diye bahsetmeleri, Nazilerin Siyonizm'in hizmetinde olduklarını söylemeleri, Mansur için tahammül edilmez bir durumdur. Dersler, Mansur için büyük zaman kaybı olarak görülür. Nitekim üniversite üçüncü sınıfta, güncel ve nitelikli İbranice kitaplara erişmek arzusuyla bir arayışa girer. Bu arayış sonucu, 2009 yılı sonunda, Kahire'deki İsrail Büyükelçiliği'ne bağlı İsrail Akademi Merkezi'ni ziyaret etmeye karar verir.

İsrail Akademi Merkezi, İsrail ve Mısır arasında imzalanan barış anlaşması sonrasında İsrailliler ve Mısırlılar arasında ilişkileri sıcak kılmak ve güçlendirmek için kurulmuştur. Öte yandan, bu merkez, kurulduğu ilk günden itibaren, Mısırlılarca İsrail'in Mısır'a yönelik casusluk faaliyetleri için bir karargah olarak görülmüştür. Merkez, aslında bir kütüphanedir. Merkezde, İsrail ve Yahudiler hakkında bir yığın kitap, dergi ve film mevcuttur. Mansur, İbranice öğrencisi vasfıyla merkezi ziyaret eder. Mansur, merkezi ilk ziyaret ettiği gün çok heyecanlı olduğunu söyler. Her şeyden önce İsrail'i

haritadan silmeye yemin etmiş bir halkın üyesidir. Ayrıca ilk defa bir Yahudi ile tanışacak ve İbranice konuşacaktır.

Mansur'un gördüğü ilk Yahudi insan, güvenlik görevlisidir ve güvenlik görevlisiyle çok az İbranice konuşma imkanı bulur. Merkezdeki kitaplar Mansur'un başını döndürür. Bir sürü kitap seçer ve merkezdeki fotokopi makinasında kitapların fotokopisini çeker. Fotokopilerle merkezden ayrılır ayrılmaz, yanına bir gizli polis yaklaşır. Gizli polis Mansur'u ayaküstü sorgular. Gizli polis, merkezi, Mısırlıların ziyaret etmesinin yasak olduğunu belirtir. Mansur'un elindeki kitap fotokopilerine el koyar ve Mansur'a bir daha merkezi ziyaret etmemesi uyarısı yapar. Mansur, Mısır yasalarına uygun biçimde kurulmuş bir kurumu neden ziyaret etmemesi gerektiğini anlamakta zorlanır.

Mansur'un merkezi ziyaretinden bir hafta sonra, merkezden Mansur'a bir telefon çağrısı gelir. Nitekim Mansur ziyareti sırasında telefon numarasını merkeze bırakmıştır. Telefondaki görevli, Mansur'u merkezde bir film gösterimi etkinliğine davet eder. Film, İsrailli yazar David Grossman'ın kitabı üzerinedir. Telefondaki görevli, etkinlikte seyirciler arasında, İsrail Büyükelçiliği'nden diplomatik personelin de yer alacağı hatırlatmasını yapar. Mansur çok mutlu olur. İsrailliler tarafından bir etkinliğe resmi olarak davet edilmek onu onurlandırır. Kısa bir süre sonra, Mansur, Mısır istihbaratından bir telefon çağrısı alır. Mansur, böylece kendisinin Mısır güvenlik birimleri tarafından izlendiğini anlar. Telefondaki görevli, Mansur'a İbranice öğrenmeye yönelik iştahının nedenini sorar. Mansur'un İsrailliler ile iletişiminin yanlış olduğunu söyler ve Mansur'u örtük biçimde tehdit eder. Mansur'a İsrailliler ile iletişimi sürdürmesi halinde, ailesini tehlikeye atacağı uyarısı yapılır. Görevli, Mansur'a İbranice eğitimini yarıda bırakmayı ve yeniden bankacılık eğitimine dönmeyi önerir.

Mansur, İsrail ile barış anlaşmasına sahip ilk Arap devleti olan Mısır'ın İsrail'i kendi yurttaşları için bir tehdit olarak sunmasını makul bulmaz ve yaşadığı deneyimi bütün dünya ile paylaşmak için bir blog açar. Blogunda deneyimini paylaşır paylaşmaz, İsrail'den bir gazeteci Mansur ile iletişime geçer ve kendisiyle mülakat yapmak istediğini söyler. Mansur teklifi kabul eder. Yediot Aharonot isimli gazetenin hem İbranice hem İngilizce baskısında Mansur'un deneyimine yer verilir. Mansur korkusuzca teklifi kabul etmiştir. Başına gelmesi muhtemel sorunları hesap etmemiştir.

Mansur'un öyküsü bütün dünyada ses getirir. İki gün sonra Mısır polisi Mansur'u ve babasını gözaltına alır. Olaydan habersiz olan Mansur'un babasına Mısır devlet yetkilileri tarafından Yediot Aharonot'ta yayımlanan yazının Arapçası okutulur. Mansur'un babası şok olmuştur.

Mansur, gözaltındayken psikolojik baskıya maruz kalır. Mısır polisi, Mansur'a yaptığı işin vatan hainliği olduğunu söyler. Mansur ve babası aşağılanır. Mansur babasının acısını daha fazla artırmamak için Mısır devletinden özür dileme yolunu tutar. Mansur özür diler. Mansur'un babası olayın takipçisi olacağını söyler ve Mansur'un Mısır'ın itibarını sarsacak herhangi bir paylaşımında bulunmayacağına dair Mansur adına söz verir. Böylece baba ve oğul serbest bırakılır. Ancak Mansur için bu olay ailesiyle kopuşu hazırlar. Ailesi Mansur'u hoş görmez ve Mansur evini terk etmek zorunda kalır.

Mansur evini terk ettikten sonra, arkadaşlarıyla yaşamaya başlar. Blogunu kapatmaz ve blogunda Mısır'daki eşitsizlik ve adalet sorunlarına dair Arapça yazılar yazar. Örneğin Kıptilerin Mısır'daki sorunlarına dikkat çeken yazılar yayımlar. Mansur'un blogunda her yeni yazı yayınlandığında, Mısır polisi Mansur'u gözaltına alır. Gözaltında Mansur bir daha Mısır'ı kötü gösterecek bir yazı yazmayacağına dair söz verir ve

serbest bırakılır. Bu yazı yazma, gözaltı ve sonra serbest bırakılma döngüsü bir yıl kadar devam eder. Mansur bu sürecin absürt olduğunu belirtir.

Mansur, Ağustos 2010'da üniversite eğitimini tamamlar ve diplomasını alır. Böylece Mansur için askerlik yapma zamanı gelmiştir. Mısır'da erkek yurttaşlar için zorunlu askerlik vardır. Mansur vatani görevini yapmak için askerlik şubesine başvurur başvuramaz, askerlik temel eğitimi için askeri birliğine gönderilmesi gerekirken, askeri hapishaneye gönderilir. Mansur askeri istihbaratın sorgusuna alınır.

Mansur suçunu yıllar sonra Yahudi severlik olarak nitelendirir. Askeri hapishanede Mansur'a Yahudi dönmesi olup olmadığı, Siyonist ajan olup olmadığı, ateist olup olmadığı türünden sorular yöneltilir. Mansur'a arkadaşlarının fotoğrafı, arkadaşlarıyla yaptığı e-posta yazışmaları gösterilir ve Mansur'dan İsrail ajanı olduğunu kabul etmesi istenir. Mansur her gün ağır işkenceye maruz kalır. Mansur, askeri hapishanede geçen her gününün cehennem olduğunu söyler. Mansur'u çırılçıplak soyan işkenceciler, Mansur'a kemerle, sopayla ve taşla vururken, Mansur ile dalga geçerler. Mansur'a “hadi sana Yahudiler yardım etsin” derler. İşkenceciler, Mansur'u, Mısır'a, Arap ulusuna ve İslam dinine ihanetle suçlarlar.

Mansur iki ay askeri hapishanede kalır. Bu süre boyunca hakkında herhangi bir dava açılmış değildir. Mansur'un avukatı olmamıştır. Mansur iki ay boyunca kayıt dışı biçimde işkenceye maruz kalmıştır. Bu zaman zarfında Mansur hapishaneden kurtulacağını düşünemez. O nedenle bir gün intihar etmeye karar verir. İşkenceden dolayı başının arkası çok kanamıştır. Bu nedenle Mansur doktora gönderilir. Doktorun odasındaiken, doktorun fark etmeyeceği şekilde masanın üstündeki bütün ilaçları ağzına doldurur ve yutar. Ancak Mansur ölmeyi başaramaz.

26 Aralık 2010 tarihinde ilginç bir olay olur. Askeri hapishanede görevliler Mansur'un hücrelerine gelirler ve Mansur'a askerlikten muaf olduğunu ve çıkabileceğini söylerler. Mansur çok şaşırır. Görevliler, Mansur'a kendisinin Mısır için güvenlik tehdidi oluşturduğunu ve bu nedenle askerlik yapamayacağını ifade ederler. Ayrıca Mansur'a yaşadığı iki aylık süreçten kimseye bahsetmemesini tembihlerler.

Mansur askeri hapishaneden çıktıktan sonra, neden salıverildiğini anlar. 18 Aralık 2010 tarihinde Tunus'da bir halk ayaklanması başlamıştır ve Arap devletleri bu ayaklanmanın kendilerine de sıçramasından endişe duymaya başlamışlardır. Mısır'daki Hüsnü Mübarek rejimi de endişeli bekleyiş içindedir.

Mansur askeri hapishaneden çıktıktan sonra gideceği bir evi olmadığını biliyordu. Mansur'un arkasında duracak bir ailesi yoktur. Mansur kötü bir ruh hali içindedir. Hayatını nasıl idame ettireceğini bilmiyordu. İşte tam bu sırada Tunus'ta başlayan Arap ayaklanması Mısır'a sıçar.

25 Ocak 2011 tarihi Mısır siyasi tarihinde "Öfke Günü" olarak bilinir. Önce binler ve sonra milyonlar Tahrir Meydanı'nda toplanır. Farklı şehirlerdeki Araplar sokağa çıkarlar. Milyonlar yeni bir devlet, yeni bir hükümet ve yeni bir devlet başkanı talep ediyorlardır. Mansur da Tahrir Meydanı'ndaki milyonlara katılır. Tahrir Meydanı'ndaki eylemlerin liberal demokratik bir Mısır Devleti'ni getireceğine inanan Mansur gelecekte umutludur. Nitekim diktatör Hüsnü Mübarek 11 Şubat 2011 tarihinde başkanlık görevinden çekilir ve yönetimi Askeri Konseye devreder. Mısır halkının diktatörlüğe karşı direnişi sonuç vermiştir.

Mansur'un hayalleri kısa sürede çöker. Çünkü yapılan seçimlerde iktidara İslamcılar gelir. Müslüman Kardeşler örgütünden Muhammed Mursi 30 Haziran 2012 tarihinde yemin ederek başkanlık koltuğuna oturur. Böylece Mısır halkı için

özgürlük umudu yeniden son bulur. Nitekim Mansur'a göre, İslamcılık tıpkı Nazizm ve Komünizm gibi 20. yüzyılda tarihe gömülmesi gereken bir ideolojidir (Mansur, 30.06.2025). Mansur, Müslüman Kardeşler'in ideolojisi olan İslamcılık için faşizm nitelendirmesi yapar (Mansur, 13.02.2024).

Muhammed Mursi göreve gelir gelmez, her ideolojiden sekülerlerin tamamını, liberalleri ve sosyalistleri yönetimi için tehdit görür. Bu görüşten kişiler üzerinde baskı uygulamaya başlar. Hristiyanlar, LGBT bireyler İslamcı rejimin öngörülemez kararlarından kaynaklı endişelenirler. Çok geçmeden Mursi, İslamcılar dışındaki bütün görüşten aktivistleri gözaltına almaya başlar.

Mansur, Mursi'nin iktidarından önce, Mısır'da antisemitizmin çok yüksek olduğunu, ancak Mursi'nin iktidarında antisemitizmin daha da arttığını söyler (Mansur, 13.01.2016). Mansur, Mursi'nin iktidarını sağlamlaştırmak için halktaki İsrail düşmanlığını araçsallaştırdığını öne sürer. Mursi'nin İsrail'in kendisini iktidardan indireceği iddiasını sürekli canlı tuttuğunu belirten Mansur, Mursi iktidarında can güvenliğinden çok fazla endişe duyar. Bu süreçte, Mansur, Hristiyan yetimhanesinde yaşamaktadır. Mansur Mısır'da artık kendisi için bir hayatın olmadığını anlar ve Mısır'dan kaçmanın yollarına bakar. 2012 yılının sonunda, arkadaşlarının yardımıyla Kahire'deki ABD Büyükelçiliği'ne sığınır ve böylece yeni bir hayatın kapısını aralar (Mansur, 13.01.2016).

Mansur, ABD başkanı Barack Obama döneminde ABD'ye siyasi sığınmacı olarak kabul edilir. Mansur ABD'ye giderken cebinde uçak biletinden başka bir şey yoktur. ABD'ye gittiği zaman iki ay sokaklarda yatar. Los Angeles'daki Müslüman Arap topluluğu Mansur'a yardım etmez. Mansur İsrail akademisinden tanıdığı kişilerle iletişime geçer. Bağlantıları sayesinde Ortadoğu uzmanı Dr. Nir Boms ile temas

kurar. Dr. Nir Boms aracılığıyla Los Angeles'taki Yahudi topluluğu ile iletişim sağlar. Yahudi topluluğu sayesinde geçici bir iş bulur, bir depoda çalışmaya başlar. Daha sonra bir Ortodoks Yahudi Lisesi'nde İbranice öğretmenliği yapar. Mansur 2013 yılında, Amerikan Ordusu'na yazılır. Orduda İsrail ile çalışan subaylara İbranice öğretir. Hayatını yoluna koyan Mansur, George Washington Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde yüksek lisans yapar. 2017'de ABD yurttaşı olur. 2018 yılında hayatında ilk kez İsrail'i ziyaret etme imkanı bulur.

Mansur, İsrail'i ziyaret ettiğinde Mısır'a gitmiş gibi bir duyguya kapıldığını söyler. Yemekler, gürültülü kalabalıklar, atmosfer, kokular Mansur'a yabancı değildir. Özellikle Yeruslayim'de Mansur hiç yabancılik çekmez. Mansur, İsrail ziyaretinde, İsrail'in, Arap dünyasının olmak istediği ancak olamadığı bir devlet olduğunu düşünür. Mansur'a göre, İsrail kusursuz değildir. Örneğin Ben Gurion Uluslararası Havaalanı'nda pek hoş olmayan bir deneyim yaşar. Mısır doğumlu, ABD pasaportlu ve İbranice konuşan bir Müslüman Arap, havaalanındaki İsrail güvenlik görevlileri için şüphe uyandırıcı olmuştur. Mansur çok uzun süre hem İsrail'e girişte hem de İsrail'den çıkışta İsrail güvenlik görevlilerince titiz aramaya tabi tutulmuştur. Mansur, bu deneyimini gülererek anlatır.

2020'de Mansur'un "Tek Kişilik Azınlık: Arap Zihninin Zincirlerinden Kurtuluş" isimli yaşam öyküsünü anlattığı kitabı yayımlanır. Mansur, ABD'de İngilizce olarak yayımlanan bu kitabında, nasıl radikal İslamcılıktan Müslüman Siyonistliğe evirildiğini ayrıntılı biçimde anlatır (Mansur, 2020).

Mansur, antisemitizmi anlamak ve İsrail'in var olma hakkını tanımak için Yahudi olmak gerekmediğini savunur. Mansur, kendini Müslüman Siyonist olarak nitelendirir (Mansur, 13.01.2016). Mısır'ı çok özlediğini söyler. Ancak Müslüman bir

Siyonist olduğu için Mısır'a gider gitmez tutuklanacağından, Mısır özgürleşmeden oraya gidemeyeceğini belirtir. Mansur'a göre, yakın gelecekte Mısır'da liberal bir devrim olması beklenir değildir .

Mansur, 2015 yılından itibaren annesiyle haftada bir kez konuşmaktadır. Ancak ailesinin diğer bireyleriyle herhangi bir iletişimi yoktur.

Mansur bugün ABD'deki İsrail yanlısı sivil toplum örgütlerinde aktif olarak görev almakta ve Amerikalı öğrencileri antisemitizm konusunda bilinçlendirmek için konferanslar vermektedir. Commentary, Newsweek, Tablet, The Jewish Journal, Times of Israel, Mosaic gibi dergi ve gazetelerde makaleleri yayımlanmaktadır. Ayrıca "İbrahimi Metakritik" adıyla Substack üzerinden Ortadoğu siyasetine dair analizler içeren içerik üretmektedir.

Mansur'un kendini antisemitizmle mücadeleye adanmış olduğunu söylemek doğru olur. Mansur, İsrail'in tezlerini savunan bir Müslüman Arap olarak, Ortadoğu dünyasında özellikle İslamcıların öfke ve nefretini üzerine çeken bir isim olma özelliği taşımaktadır. Ayrıca Batı dünyasında öz-nefretçi Yahudiler, sosyalistler ve Arap milliyetçileri tarafından, İsrail tarafından satın alınmış bir kişi olmakla suçlanmakta ve Mansur'un analizleri itibarsızlaştırılmaya çalışılmaktadır.

4. MANSUR'UN GÖZÜNDEN ARAP ANTİSEMITİZMİ

Mansur, Arap dünyasında antisemitizmin çok güçlü olduğunu savunur. Araplardaki antisemitizmin kaynağını kültür, okullar, camiler, sinema filmleri, televizyon dizileri, gazeteler olarak sıralayan Mansur, Arap medyasında Yahudilerin bir

şeytan olarak resmedildiklerini ve Yahudilerin dünyayı yönettiği imgesinin canlı tutulduğunu belirtir.

Filistin Özerk Yönetimi egemen ve bağımsız bir Arap devleti olmasa da, Filistin Özerk Yönetimi dünyadaki toplam Arap devleti sayısına dahil edilirse, dünyadaki toplam 22 Arap devletinde, antisemitizmin bir norm olduğunu öne süren Mansur, Arap devletlerinde antisemit olmak için radikal İslamcı olmaya gerek olmadığını vurgular. Arap dünyasında her bireyin antisemit olması Mansur’a göre olağan ve kaçınılmazdır.

Mansur, Arap eğitim sisteminde ve camilerdeki hutbelerde, Yahudilerin Müslüman çocukları öldürmek isteyen canavarlar olarak sunulduklarını söyler. Mansur, Yahudilerin İslam’ı yok etmek istedikleri, Arapları öldürmek istedikleri, Arap topraklarını ele geçirmeyi amaçladıkları ve Arap kaynaklarına el koyma planları yaptıkları türünden safsataların Arap dünyasında mutlak doğru sayıldığına dikkat çeker. Mansur’a göre, öğretmenlerden imamlara, imamlardan akademisyenlere, akademisyenlerden siyasetçilere, yoksul Araplardan zengin Araplara, Arap dünyasını birleştiren yegane duygu Yahudi düşmanlığıdır. Nitekim Mansur, ABD’nin Yahudiler tarafından yönetildiğine dair antisemit safsatanın Arap dünyasındaki neredeyse bütün dış politika analizlerinin özünü oluşturduğunu vurgular.

Mansur, camilerde imamların hutbelerinde, Müslümanlar ile Yahudilerin savaşının kıyamet gününe kadar devam edeceğini, savaşın galibinin Müslümanlar olacağını ve savaştan galip çıkacak olan Müslümanların Yahudileri yok edeceklerini müjdelediklerini söyler. Camiye ibadet için giden sıradan bir Müslüman Arap’ın bu hutbelerden, Allah’ın Müslümanlardan tüm Yahudileri öldürmelerini istediği gibi İslam diniyle bağdaşmayan bir çıkarım yapabileceğine işaret eder. Mansur, Müslüman Arap dünyasındaki antisemit içerikli hutbelerden

örnekler için Ortadoğu Medya Araştırmaları Enstitüsü'nün (MEMRI) internet sayfasındaki videolara bakılabileceğinin bilgisini verir.

Mansur, Arap dünyasında Yahudilerin lanetlenmiş bir halk olduğu inancının güçlü olduğunun altını çizer. Yahudi ibadet mekanı olan sinagogların şeytani mekanlar olarak sunulduğunu hatırlatır. Radyo ve televizyonlarda, dini programlarda, Allah tarafından Yahudilerin maymun ve domuza dönüştürüldüklerinin sıklıkla tekrarlandığını belirten Mansur, Arap antisemit zihniyetinde Yahudilerin insan sayılmadıklarını, dolayısıyla öldürmek dahil Yahudilere her ne kötülük yapılırsa bunun meşrulaştırıldığını söyler.

Mansur'a göre, Arap siyasi söyleminde, Yahudilerin maymunların ve domuzların torunları olduğu ifadesi kadar yaygın bir başka ifade, Yahudilerin kan emiciler olduğu ifadesidir. Arap basınında, Yahudiler, Filistinli Araplara yersiz biçimde saldıran vahşiler olarak resmedilir.

Mansur, Arap dünyasında antisemitizmin bir eğlence aracı haline geldiğini görmek gerektiğini belirtir. Öyle ki, dünyayı Yahudilerin yönettiği safsatasını içeren “Siyon Protokolleri” isimli kitap veya Yahudi soykırımcısı Nazi lider Adolf Hitler'in “Kavgam” isimli kitabı Arapların zevk alarak okudukları kitaplardır. Mansur, televizyon dizilerinde Hristiyan çocukları öldüren ve kanlarını Fısıh Bayramı'nda yediği hamursuz ekmeğe katan Yahudi imgesine sık rastlandığını söyler. Siyonistlerin planlarını bozan Arap süper kahramanları konu alan sinema filmlerinin gişe rekorları kırdığını belirtir.

Mansur, Arapların İsrail hakkındaki her tür komplo teorisinin alıcısı olduklarını vurgular. Örneğin Filistinli Arap terör örgütlerinden Hamas'ın 20 Ağustos 2015 tarihinde Gazze Şeridi sahilinde İsrail ajanı yunusları yakaladığı haberi normal bir insana gülünç gelmesi gerekirken, Arap dünyasında bu

haberlin doğruluğuna milyonlarca Arap inanmıştır (Mansur, 20.01.2021). İsrail'in Gazze şeridi sahilindeki Filistinli Arap balıkçılara saldırmak için köpekbalıkların eğittiği türünden haberler Arap medyasında alıcı bulmaktadır. Mansur, çocukluğundan itibaren deniz hayvanlarının bile İsrail tarafından Araplara karşı gizli görevler için eğitildikleri türünden haberlere maruz kalan Araplardaki antisemitizmin patolojik olduğunu söyler.

Mansur, Arap dünyasında İsrail uzmanı profesörlerin antisemit olduklarına işaret eder. Özellikle televizyon programlarında Arap profesörlerin İsrail ve Yahudileri şeytanlaştırıcı ve İsrail'i gayrimeşrulaştırıcı sözlerine sürekli tanık olan sıradan bir Arap yurttaşın antisemit olmasının kaçınılmaz olduğuna dikkat çeker. Mansur, Arapların büyük çoğunluğunun İsrail'de farklı etnik ve dinsel kimliklere sahip yurttaşların yani Yahudilerin, Müslümanların, Hristiyanların, Bahailerin, Dürzilerin, Bedevilerin, Çerkeslerin bir arada uyum içinde yaşadıklarından haberdar olmadıklarına işaret eder. Mansur'a göre, İsrail'in yaklaşık % 20'sini oluşturan Arapların dünyadaki çok sayıdaki Arap devletinde değil İsrail'de yaşamayı sürdürmeleri ve İsrail yurttaşlığının değerini bilmeleri İsrail'deki özgürlük düzeyine dair önemli bir göstergedir.

Mansur, Arap antisemitizminin yıkıcı ve zehirli olduğunu savunur. İsrail'in var olmak hakkını savunmak için Yahudi olmaya gerek olmadığını belirten Mansur, İsrail'in yurttaşlarına özgürlük ve refah sunduğunu, Arap devletlerinin İsrail'i örnek almaları gerektiğini söyler.

Mansur, Arap dünyasında, Ortadoğu'da ilkçağda varlık gösteren İsrail Krallığı'nın ve Yahuda Krallığı'nın varlığının inkar edildiğini, Yahudilerin Ortadoğu'nun yerli halklarından olduğunun tarihsel bir gerçek olmasına rağmen reddedildiğini hatırlatır. Mansur'a göre, İsrail çok özgün bir örnektir. Binlerce

yıldır Yahudilerin kimliği, dini ve dili yaşamıştır. Mansur, Mısır'ın da eski bir uygarlık olduğunu ancak hem kimliğinin, hem dininin hem de dilinin tarihsel süreçte değiştiğine dikkat çeker. Yahudilerin binlerce yıldır yaşanan bütün sürgünlere ve soykırımlara rağmen kimliklerini korumaları Mansur'a çok anlamlı gelir (Mansur, 01.02.2023).

Mansur, başta Mısır olmak üzere, bütün Arap devletlerindeki Arapların müreffeh, özgür ve onurlu yaşamı hak ettiklerini belirtir. Arapların kendi iyilikleri için antisemitizmden arınmalarını elzem bulur. Mansur'a göre, İbrahim Anlaşmaları Arap dünyası için çok umut verici bir gelişmedir. İbrahim Anlaşmaları, Arap devletlerinin Ortadoğu'da İslamcılık ideolojisine yer olmadığını kabullendikleri anlamına gelir (Mansur, 17.02.2025). İbrahim Anlaşmalarını imzalayan Arap devletlerinin yöneticilerinin Arap dünyası için antisemitizmin yıkıcı ve zehirleyici olduğunu anladıklarını düşünür.

Mansur, Holokost'a rağmen Yahudilerin İsrail Devleti'ni kurmalarından Arap dünyasının ders çıkarması gerektiğini ifade eder. Mansur, Yahudilerin geçmişi geçmişte bırakıp geleceğe baktıklarını ve tüm imkanlarını eğitim için seferber ettiklerini vurgular. Yahudilerin ölümü değil yaşamı yücelttiğine işaret eden Mansur, Arap devletlerinin İsrail ile barış anlaşması imzalamalarının yeterli olmadığını, Araplarla Yahudilerin kaynaşmaları ve sıcak ilişkiler geliştirmeleri gerektiğini belirtir (Mansur, 07.10.2025). İsrail'in Ortadoğu coğrafyasının bir parçası olduğunun altını çizen Mansur, Arap dünyasında yaşayan İsrail'in haritadan silinmesi özleminin gerçekçi olmadığını vurgular.

5. MANSUR'UN GÖZÜNDEN FİLİSTİN MİLLİYETÇİLİĞİ

Mansur'a göre, Hamas'ın 7 Ekim 2023 tarihindeki terör saldırısının Filistinli Arapların büyük çoğunluğu tarafından büyük coşkuyla kutlanması Filistin milliyetçiliğinin iflasının en somut göstergesi olmuştur. Çünkü bu terör eylemi, Filistin milliyetçiliğinin iki temel özelliğini apaçık ortaya koymuştur: Antisemit karakteri ve şiddetin yüceltilmesi. Mansur'a göre, şiddete olumlu anlam yüklemek ve şiddetin sömürgeleştirilmiş halkları özgürleştireceğini iddia etmek yanlıştır (01.08.2025).

Mansur, Filistinli Arapların büyük çoğunluğu tarafından Hamas'ın desteklenmesi ve Filistinli Arapların büyük çoğunluğunun İsrail'in bir Yahudi ulus devleti olarak var olma hakkını tanımaması büyük bir sorundur (Mansur, 30.10.2023). Mansur'a göre, Filistinli Araplar kendilerine post-nasyonal çözümler bulmalıdırlar. Filistinli Araplar kendilerini hem İslamcıların hem de sosyalistlerin ideolojik tahakkümünden kurtarmalıdırlar (Mansur, 30.01.2024). Mansur, ayrıca Filistinli Arapların onurlu, özgür ve müreffeh yaşamak için üçüncü dünyacı bir ideoloji olarak Filistin milliyetçiliğinden de kurtulmalarını elzem görür. Mansur'a göre, insan yaşamı bütün siyasi projelerden değerlidir. Filistin milliyetçiliği Filistinli Araplardan daha değerli sayılamaz. Bu nedenle, zengin Arap ülkelerinin Amerikan üniversitelerindeki Ortadoğu Araştırmaları programlarına para aktararak müfredatta Filistin milliyetçiliğine yer verilmesini sağlamaları yanlıştır (Mansur, 31.05.2024).

Mansur, Filistin milliyetçiliğinin ahlaken, siyasi ve kurumsal olarak iflas ettiğini görmeksizin Filistinli Arapların kendi geleceklerini inşa edemeyeceklerini savunur (Mansur, 24.03.2025). Mansur'a göre, bir Filistin Devleti imkanı yoktur. Böyle bir devlet kurulsa bile Filistin milliyetçiliğinin özellikleri itibarıyla bu devlet sadece şiddet üreteceği için Ortadoğu'yu

istikrarsızlaştıracaktır ve bundan Ortadoğu'nun bütün ülkeleri zarar göreceklerdir (Mansur, 24.03.2025). Mansur, Filistin milliyetçiliğinin Filistinli Arapların acılarını azaltmak şöyle dursun artırdığını belirtir. Ahlaki, insani ve gerçekçi bir analiz, Filistin milliyetçiliğinin Filistinli Araplara kan ve gözyaşı ile sefalet dışında bir şey sunmadığını söylemesi gerektiğini vurgular. Mansur'a göre, Filistinli Araplar bir devlet kurmayı gerçekten istememişler, kendi devletlerini kurmaktansa İsrail'i yıkmayı hedeflemişlerdir (Mansur, 08.03.2023). Mansur, bu yıkıcı fantazinin sonuna gelindiğini söyler.

Mansur, Filistin sorununun çözülmesinin önündeki en büyük engelin Filistin milliyetçiliği olduğunun altını çizer. Mansur'a göre, İsrail'in kurucu ideolojisi olan Siyonizm tarihin hiçbir döneminde ölümü yüceltmemiş, insan yaşamının kutsallığı ilkesinden taviz vermemiştir. Mansur, Siyonizm'in Yahudi ölümüne çözüm olduğunu, Filistin milliyetçiliğinin ise Filistinli Arapların ölümü için çözüm sunmadığını söyler.

Mansur, Gazze Şeridi'nde veya Batı Şeria'da kötü koşullarda ve belirsizlik içinde yaşayan Filistinli Arapların normal bir hayata ihtiyaçlarını olduğunu, başka insanlar gibi pasaporta sahip olmaları gerektiğini belirtir ve bu ihtiyaçların Filistin milliyetçiliği ile karşılanmasının mümkün olmadığını vurgular. Filistin milliyetçiliği antisemitizmden ve şiddetin yüceltilmesinden arınamayacak Üçüncü Dünyacı bir ideoloji olduğundan, Filistinli Arapların çıkarına olan, bu ideolojiye veda etmek ve 21. yüzyıl değerleriyle bağdaşan yeni bir kimlik inşa etmektir.

6. SONUÇ

Mansur 1989 yılında Gize'de (Mısır) orta sınıf dindar Müslüman bankacı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Ergenlik yıllarında, Siyonist düşmanlarla mücadele edecek bir

cihatçı olmayı hayal ederken, İngilizce ve İbranice öğrenmiş ve büyük dönüşüm geçirmiştir: Radikal İslamcılıktan Müslüman Siyonistliğe evirilmiştir. 21 Kasım 2022 tarihinde UN Watch (Cenevre-İsviçre) isimli insan hakları örgütü tarafından Per Ahlmark Ödülü ile ödüllendirilmiştir (Mansour, 21.11.2022).

Mansur, bugün kendini antisemitizmle mücadeleye adanmıştır. Mansur, İsrail'in tezlerini savunan bir Müslüman Arap olarak, Ortadoğu'ya barışın gelmesi ve barışın kurumsallaşması için, Arap devletlerinin antisemitizm sorununu çözmeleri gerektiğini savunmaktadır. Mansur'a göre, Arap devletlerinin antisemitizm sorununu aştıklarını gösteren turnusol kağıdı, Arap devletlerinin İsrail Devleti'ni Yahudi ulus-devleti olarak tanımlarındır.

KAYNAKÇA

- Mansour, H.A. (2016). Hussein Aboubakr: Israel Supporter (Video), *Jewish Broadcasting Service (JBS)*, 13.01.2016.
- Mansour, H. A. (2020), *Minority of One: The Unchaining of An Arab Mind*, USA: Independently Published.
- Mansour, H.A. (2021), Mahmoud Abbas's Old, Embittered Leadership, *Israel Hayom*, 08.05.2021.
- Mansour, H.A. (2021), Symbolic Warfare in the Middle East, *Israel Hayom*, 10.06.2021.
- Mansour, H.A. (2021), A Lifestory in Egypt, Antisemitism and Transformation with Hussein Aboubakr Mansour (Video), *Stand with Us*, 20.01.2021.
- Mansour, H.A. (2022), Hussein Aboubakr Mansour Accepts UN Watch Human Rights Award (Video), *UN Watch*, 21.11.2022.
- Mansour, H.A. (2023), Minority of One with Hussein Mansour (Video), *Congregation L'Dor V'Dor*, 01.02.2023.
- Mansour, H.A. (2023), The Birth and the Evolution of the Palestinian Cause (Video), *Emetonline*, 08.03.2023.
- Mansour, H.A. (2023). Palestine: The Symbol of Arab Moral Identity (Video), *The Philos Project*, 30.10.2023.
- Mansour, H.A. (2024), October 7 and the Left (Video), *Middle East Forum (MEF)*, 30.01.2024.
- Mansour, H.A. (2024), Briefing with Hussein Mansour (Video), *European Leadership Network (ELNET)*, 13.02.2024.
- Mansour, H.A. (2024), Israel Under Fire: How Can We Save American Universities? (Video), *Jerusalem Center for Foreign Affairs (JCFA)*, 31.05.2024.

- Mansour, H.A. (2024), Modern Arab Political Thought (Video), *The Philos Project*, 18.07.2024.
- Mansour, H.A. (2025), The Shift Towards Post-Islamism (Video), *Middle East Forum (MEF)*, 17.02.2025.
- Mansour, H.A. (2025), Why Palestinian Nationalism Must End? (Video), *Tikvah*, 24.03.2025.
- Mansour, H.A. (2025), Living Through History: The Ideological War Behind October 7 and the Iran Conflict (Video), *Tikvah*, 30.06.2025.
- Mansour, H.A. (2025), How the Middle East broke? A Conversation with Hussein Aboubakr Mansour (Video), *Ask Haviv Anything*, 21.07.2025.
- Mansour, H.A. (2025), How Islamism Took Over the Middle East? (Video), *Tikvah*, 01.08.2025.
- Pacchiani, G. (2024), How an Egyptian raised on Jew-hatred turned DC lobbyist for Arab-Israeli Cooperation, *The Times of Israel*, 14.08.2024.

THE ENDURANCE OF ECONOMIC DIPLOMACY: JAPAN'S FOREIGN POLICY APPROACHES FROM POST-WAR EXPANSION TO ABENOMICS

Yusuf Wara ABUBAKAR¹

1. INTRODUCTION

Japan's post-war economic transformation-often dubbed as the "economic miracle"-positioned the country as one of the world's largest economies and enabled it to deploy economic power as a primary weapon of foreign policy. Economic diplomacy has subsequently been a defining pillar of Japan's foreign engagement, molding its impact across Asia, Europe, Africa, and the Middle East. Japan's economy was less dynamic in the 1990s because it was stuck in a rut for a long time. However, reforms like Abenomics and focused liberalization initiatives have helped Japan's global economic status improved. Today, Japan plays a significant role in diplomacy and development by signing trade agreements, collaborating on humanitarian issues, promoting peace, and supporting governance reforms, particularly in Asia and Africa. However, structural challenges-such as population ageing, labor shortages, resource dependence, and vulnerability to natural disasters-continue to constrain its external economic leverage. To maintain Japan's strong economy and enhance its strategic power in an increasingly competitive world, it is crucial to address these pressures through demographic policies, institutional

¹ Assistant Professor, Kastamonu University, Department of International Relations, ORCID: 0000-0003-3410-6113.

restructuring, regional economic integration, and the modernization of financial systems

In the contemporary world, economic capacity has become one of the primary determinants of power for both state and non-state actors. This is mainly due to the close interdependence between economics and politics (Woolcock, 2017), wherein economic performance constitutes a central arena of political contestation. Moreover, the interaction and relative weight of different power elements—including economic, cultural, political, and social factors—shape global hierarchies and directly influence the international security environment, which itself fluctuates according to broader structural conditions (Demir, 2012). Within this context, this article examines Japan's economic strength to assess the extent to which its economy functions as an instrument of influence in global politics. As one of the world's leading economies, Japan possesses substantial potential for advancing its economic diplomacy. Accordingly, the study will analytically explore the foundations of Japan's economic model, including its traditions of peace, order, and legitimacy, as well as its patterns of trade, export, and import.

Japan's ability to control a large volume of international trade and its abundant natural resources made the country an important economic actor in the international environment (Kojima, 1977). The country has entered numerous bilateral and multilateral trade agreements with almost all countries worldwide, which have enhanced its ability to be a strategic determinant of the global market (Yamamoto Rosenbaum, 2018). Additionally, Japan has taken a leading role in several areas. These include promoting cooperation on an international scale, maintaining and strengthening the system of free trade, addressing the economic challenges faced by developing nations, and backing the initiatives of the Soviet Union, socialist nations in Central and Eastern Europe, and Asian countries to establish a

market economy and democracy (Maddison, 1969). These duties have contributed to Japan's reputation as a powerful economic force both domestically and internationally.

Despite the remarkable successes achieved by Japan's economy, it has also faced significant challenges. The Sino-Japanese War of the 1930s and the subsequent devastation of the Second World War severely disrupted Japan's economic structures, creating an urgent need for comprehensive reconstruction (Greve & Levy, 2018). In response, Japanese officials prioritized three key goals for post-war economic recovery: macroeconomic stability, human resource development, and the construction of robust economic infrastructure (Hiroshi, 2025). These things were the most important parts of Japan's economic recovery. They helped the country rebuild its production capability and institutional framework after the war and regain its independence. This strategic orientation ultimately facilitated Japan's rapid integration into the global economy, paving the way for the dramatic expansion of its trade relations with the rest of the world.

During the post-war recovery, Japan also implemented a plan for macroeconomic stability as part of its recovery process. This plan was referred to as the "Dodge Line," a name derived from that of Joseph M. Dodge, an economic expert. The Dodge Line required the government to operate in a disciplined manner with a balanced budget, and it also mandated the implementation of a single foreign exchange rate (Fakunari, 2009). This led to the extremely stringent administration of international trade, which persisted under the Foreign Exchange Control Law. Japan was able to normalize its foreign trade following several difficulties, which led to substantial investment in the current economic situation due to the macroeconomic management that took place in the 1960s (Higashi & Lauter, 2012). Another typical

methodology adopted by the Japanese to develop its political economy was Human Resource Development. Such an act was the transformation of the educational system to reduce illiteracy by increasing school enrollment of children at both primary and secondary levels. It is essential to note that the quantitative expansion of Japan's educational system up to the mid-1970s was a significant factor in the country's industrialization process (Yoneda, 2017). This is because there has been a significant increase in educators such as engineers, doctors, architects, lawyers, and professionals in various fields who work diligently to develop and enhance both the super and substructures of Japan.

Another decisive factor behind Japan's rapid industrialization and the expansion of its global economic influence was the strategic development of economic infrastructure (Cömert, 2005). Japan utilized World Bank financing for major projects, including power generation, steel production, expressway networks, and the first Shinkansen (bullet train), from 1953 to 1966. These initiatives laid the groundwork for industrial growth (Jiang, 2019). In addition to this, the Japan Development Bank (JDB) was set up in 1951 to provide long-term finance for development that helped modernize industry (Mulgan, 2005). These expenditures greatly increased Japan's ability to produce goods and made it easier to change how it traded with other countries. Post-war state interventions—first through targeted protectionism and crisis-management rules, and later through an outward-oriented trade strategy—were key to making market mechanisms more uniform and speeding up Japan's entry into global trade.

Japan became a major economic power as exports grew, free trade zones were created, and more bilateral, trilateral, and multilateral trade agreements were signed. Japanese companies were even more competitive on the world stage because they had high savings rates, cheap lending rates, and world-class

technology output (Manger, 2005). Overall, Japan's post-war economic policies led to one of the most successful industrial transformations of the 20th century, positioning the country to exert substantial influence over the global economy today.

2. THE ECONOMIC POWER OF JAPAN

When compared to other countries, Japan's international financial capabilities are enormous in the modern world of economics. The Japanese economy has experienced tremendous success in recent years, and this prosperity can be traced back to the Edo period. A period that was marked by dramatic changes in the fields of transportation, water, banking, insurance, and roadways (Ochiai, 2007). The economy continued to rise at a similar rate to that during the Meiji period, when it was expanded through the adoption of a market economy (Vries, 2019). The establishment of enormous enterprises, which are now enjoyed by the nation, is the defining feature of the Meiji era from an economic standpoint. At this point, the country was the most developed in Asia. The Japanese post-war economic miracle happened between the 1960s and the 1980s, when the country's economy grew by a lot. The growth rate of the Japanese economy averaged 7.5 percent during the 1960s and 1970s and 3.2 percent during the 1980s and early 1990s (Ito & Hoshi, 2020). Japan underwent a period of recovery following several setbacks, and by 2012, it had become the third-largest national economy in the world in terms of nominal GDP, behind the United States and China. It also became the fourth-largest national economy in the world, measured by purchasing power parity, after the United States, China, and India (Flath, 2022). As of 2014, it was projected that Japan's public debt was more than 200% of its yearly gross domestic product, the highest ratio of any nation in the world (Horioka, Nomoto, & Terada-Hagiwara, 2014). Japan

has continued to implement strategies aimed at promoting economic growth and development, and the results of these policies have been favorable. These outcomes have made the country a significant partner to the most developed countries in the world, particularly in the realm of commerce.

Policies and programs that contributed to Japan's economic ascent included strong government-industry cooperation, a rigorous work ethic, mastery of advanced technologies, and the post-World War II creation of tightly interlinked networks of manufacturers, suppliers, and distributors known as keiretsu (Flath, 2005). These structures stabilized Japan's industrial base and facilitated the expansion of international trade. Today, Japan's economy has regained a degree of confidence, particularly following Shinzo Abe's "Three Arrows" economic revitalization strategy, popularly known as Abenomics, which combined aggressive monetary easing, flexible fiscal policy, and structural reforms (Oguejiofor & Unachukwu, 2015)—the initiative aimed to shift Japan away from its stagnation-era economic paradigm toward a more dynamic growth model. Most economists agree that Abenomics is a mix of reflation, targeted public expenditure, and a long-term growth strategy that aims to move Japan out of the long-term economic stagnation that lasted for more than 20 years. The policy framework had several big wins, like changes to energy policy, reforms that helped families and workers, and steps to deal with population decrease. Moreover, Abenomics strengthened Japan's industrial competitiveness to the point that, in October 2015, Japan and eleven partner countries concluded the Trans-Pacific Partnership (TPP), a landmark trade agreement expected to enhance Japan's access to foreign markets while offering new export opportunities for its industries (Solís & Urata, 2018).

The significant economic areas of Japan are production, trade, investment, distribution, consumption, import, and export. These made the country economically viable, enabled it to relate effectively and efficiently with the rest of the world, and, most importantly, influenced global politics. The vital question here is: What is Japan's economic capacity?

The strength of a country's economy is the most important thing that determines its global power and influence. This is based on things like how well it trades, how much it invests at home and abroad, how it produces and distributes goods, how much it can consume, and how much it imports and exports. In this situation, an important question comes up: How much does Japan's economy affect the world today, and how does this economic strength give Japan political and diplomatic power on the world stage? To figure out Japan's role in global governance, regional integration, and strategic diplomacy, it's important to understand this relationship.

To address these strategic questions, we must examine the three vital economic sectors in Japan and analyze them.

Firstly, Japan is the third-most industrialized country in the world, with a global manufacturing output (2024): \$867 billion, or 5.15% of the global share (Safeguardglobal, 2025). Ships, automobiles, electronics, locomotives, airplanes, chemical and optical industries, as well as a wide range of machine manufacturing factories, are all considered to be part of the industrial sector. In Japan, the industrial areas of Keihin, Hanshin, and Chikyo are where a substantial amount of technical production takes place. The Keihin region, a key industrial hub, comprises the cities of Tokyo, Yokohama, and Kawasaki. The capacity and manufacturing capabilities of Japan place the country in an advantageous position in the context of international politics, as there are numerous ways in which the

country can exert influence to shape events globally (Ozawa, 2014).

The second important aspect that contributed to Japan's increase in political and diplomatic influence in the global community is its trading capabilities. Japan possesses the business capabilities necessary to engage in transactions with all other nations. As a direct consequence of its status as a well-known trading partner with the United States, Canada, and mostly Asian countries, Japan is one of the nations that played a significant role in the development of a new economic order in the Asia-Pacific region during the 1980s (Armstrong & Drysdale, 2014). This is readily made possible because Japan is a maritime nation, which means that the majority of its import and export transactions are conducted by sea. Petrol is the most fundamental imported commodity, whilst machinery is the most common exported product. Thirty percent of the company's primary manufacturing output is actually made up of machinery. It has become a significant collaborator with every nation that possesses metal and iron, thanks to the enormous amount of technology it produces. Japan has established a remarkable relationship with several nations, both socially and economically, and its influence is so strong that it even dictates the fate of their economies in the present day. This relationship is a result of Japan's importation of raw materials and exportation of finished goods. The majority of Asian nations serve as exemplars.

The transportation sector in Japan is a significant determinant of the country's economy; the country is renowned for its extensive underground train network. Sea transportation is a strategic and vital means of transportation that aids the ease of both export and import. This is possible due to the island nature of Japan; the seaports within the country serve as national and international trade routes for almost all regions and continents. Most of the trade is provided by the merchant fleet. There are

several international airports in Japan, the most famous of which are Tokyo and Osaka. They are the busiest and play a significant role in export and import (Lieshout & Matsumoto, 2012).

Because of these strategic factors, Japan's economy is very important on the global stage. It has a lot of money to invest, which makes it one of the world's biggest capital-exporting countries. That's why it has agreements with most countries that are either bilateral, trilateral, or multilateral. At the onset of the twentieth century, Japan emerged as a significant economic and political powerhouse in Asia, following its victory in the 1904-1905 Russo-Japanese War (Dickinson, 2014). Japan became a global superpower because of this victory, as well as the opening up of trade and investment, the easing of economic and trade operations, and the superiority of economic and technical collaboration. As of 2021, Japan is the fourth largest country in the world for both exports and imports, behind China, the USA, and Germany (Trade.gov, 2021).

3. ECONOMY AS AN INSTRUMENT OF JAPAN'S FOREIGN POLICY

The progression of Japan's economic diplomacy from the post-war period to the Abenomics era demonstrates a steadfast dedication to using economic tools as the foundation of foreign policy. Japan's knowledge that its comparative advantage rested not in military power but in economic strength, innovation, and institutional legitimacy (Katzenstein, 2019) is what has kept it going. The Japanese economy is quite strong, which makes it much easier for the country to reach its foreign policy goals. Japan is one of the biggest economies in the world right now. According to Silver (2025), its banks and other financial institutions are some of the biggest and most powerful in the world. Japan's strong economy has allowed them to make many

trade deals with both the US and the EU, as well as other countries. Japan's strong economy makes it an increasingly significant player in supporting peace and security in the Asia-Pacific region and beyond (Satoh, 1995). One of Japan's main goals in its regional diplomacy is to regulate and stop the spread of weapons. To keep the region stable in the long term, it is important to stop a situation where rapid economic expansion leads to an arms race. Japan is also dedicated to establishing peace through its humanitarian efforts, such as demining in Cambodia, where explosive ordnance continues to endanger populations and complicates post-conflict reconstruction (Shimoyachi-Yuzawa, 2012). Japan's economic strength is in line with its larger goal of helping with international security and long-term growth through these kinds of programs.

Japan is dedicated to advancing economic liberalization and political democracy in its region through progressive economic initiatives, while simultaneously encouraging economic partnership to stimulate prosperity in the Asia-Pacific region (Yamazawa, 2005). Japan has viewed North Korea's nuclear arsenal as a significant concern, which has led to the establishment of the Korean Peninsula Energy Development Organization (KEDO) in collaboration with the United States and the Republic of Korea (Wit, 1999). Japan has also made significant contributions to humanitarian and economic diplomacy in Africa. Numerous aid programs have been established to support vulnerable African nations, and in some instances, trade agreements have been signed to enhance economic activities. Following the conclusion of the Cold War in 1989, Japan surpassed the United States to become the leading contributor of Official Development Assistance (ODA) and sustained its status as the largest donor in dollar terms throughout the decade from 1991 to 2000 (Zhang, 2022). Japan has significantly contributed to enhancing the African health sector

by dispatching experts' multiple times in response to the Ebola virus outbreak in West Africa. Since the inaugural Tokyo International Conference on African Development (TICAD I) in 1993, Japan has reportedly sustained its support for Africa's sustainable development, having enhanced its Official Development Assistance to the continent multiple times over the years (Osei-Hwedie, 2011). Japan has also been supporting the green revolution and rural development in Africa, extending training to agricultural promoters, disseminating agricultural techniques, developing infrastructure in rural communities (roads, water, and agriculture), and providing fertilizer and farming equipment (Endo, 2016).

With Europe, Japan maintains robust relations with European Union member states, particularly in the areas of trade and investment, an indication of the strength and effectiveness of its economy within global politics (Atanassova-Cornelis, 2019). Former Foreign Minister Yohei Kōno gave a major policy speech in Paris in January 2000, during a diplomatic visit of Italy, Belgium, Britain, and France. The speech was about the future of Japan–EU relations. He emphasized that, although economic ties were already strong, political dialogue and cooperation lagged and required significant enhancement. Kōno articulated a framework built around three pillars for deepening Japan–EU political cooperation (Della Coletta, 2022). The first pillar is about making shared values a reality while also respecting cultural differences. This will help create a new, more open international order. The second centers on strengthening political collaboration in key areas, such as conflict prevention, disarmament, nonproliferation, and United Nations reform, especially given the EU's increasing coordination of its foreign and security policies. The third pillar stresses the importance of sharing the benefits of globalization by using the dynamic nature of the global economy to promote prosperity around the world

and safeguard vulnerable groups (Montier, 2024). This includes working together to move forward with new WTO talks and improve development aid to developing countries. Japan and the EU want to turn their already strong economic ties into a more comprehensive strategic alliance through these pillars. The collaboration between Japan and the EU has played a big role in creating friendly ties, especially in business. The renowned Japan-EU economic partnership agreements and Japan-EU cooperation encompass a Joint Committee on Scientific and Technological Cooperation, which reaffirms their robust relationship. This connection has afforded Japan additional power, both politically and economically, in the global arena.

Another domain where the economy serves as a tool of Japanese foreign policy is the Middle East. Following the Arab Spring, Japan has implemented significant measures to ensure enduring peace in the Middle East and advocates for a two-state solution for Israel and Palestine (Tateyama, 2024). Japan has played an active role in the peace process between Palestine and Israel in three main ways: by talking politics with the parties involved, encouraging trust-building measures between the Israeli and Palestinian sides, and giving the Palestinians economic support. Japan will continue with its distinctive initiatives, such as the Conference on Cooperation among East Asian Countries for Palestinian Development (CEAPAD) and the "Corridor for Peace and Prosperity" project (Barber, 2020).

Japan's expansive economic capacity has positioned it as a pivotal actor in contemporary international politics. Its large trade and investment networks make it both necessary and desirable to maintain global stability, since peaceful and predictable international settings are necessary for keeping the flow of goods and services going. In this situation, Japan's long-term strategic cooperation with the United States is still very important to its efforts to keep the world safe and peaceful. Japan

has also strengthened its ties with Western European countries, Canada, New Zealand, and Australia. It has also signed important bilateral and trilateral agreements with countries in Southwest Asia to provide more business opportunities and improve trade routes. Japan's aggressive diplomatic work with Africa, the Middle East, and Latin America also shows that it wants to form a wider range of ties and strengthens its position as a global economic power. These economic and diplomatic ties show how Japan uses its economic might to shape international relations, boost its geopolitical importance, and help make the world a more stable and connected place.

4. CHALLENGES OF JAPANESE ECONOMY: OBSTACLES TO ECONOMIC DIPLOMACY

Compared to the last few years, when it was the world's vibrant economy, Japan's economy is a little slow right now. Japan's economy has been active for more than 40 years, yet due to economic malaise characterized by falling prices, worsening deflation, failing banks and life insurance companies, it has only become a little less active in the last 20 years (Ito & Patrick, 2005). To reach the goals of economic growth and sustainability, any country must keep four important areas in good shape. This classification includes capital, labor, land, and new ideas (Lanza, 2012). The Japanese economy is having a lot of problems right now because of problems in the following four areas. To begin with, most businesses had to either stop doing business or move their operations to other countries because the deflationary environment and the huge amount of debt that the government had built up meant that most businesses didn't have enough capital to keep making meaningful output (Grinin & Korotayev, 2014); (Ito & Mishkin, 2006).

With continues aging population and limited birth rate, the country's labor force diminished overtime. The nation is experiencing shrinking aging working population making too few workers for numerous jobs (Clark, et al. 2010). According to media reports, one fast-food chain has been unable to secure workers for its late-night shifts even at an hourly rate of ¥1,500, almost twice the minimum wage. Door-to-door delivery services have fallen behind schedule during peak periods owing to a shortage of drivers and warehouse staff (Yōhei, 2014). This is because of the continues fall of birth rate in the country, it was projected that by 2050 the Japan's population will fall from 127 million to 108 million and the percentage of aged people will be 35.7% (Otsubo, 2007).

One other major problem facing Japanese economy is land issue. Limited availability of lands coupled with timely occurrence of natural disaster such as earthquake have made land a vital asset in Japan today (Sorensen, 2017). The rapid economic growth in cities with scarce land resources has generated a wave of new thinking on land values and land markets among scholars and policymakers (İşcan, 2018). In Japan, land values have changed dramatically over the past years, but the reasons for these fluctuations are not always clear. Land speculation, unpredictable market forces and government regulation all play a part. Analysis of failed attempts to control land prices will be valuable in developing future policies (Lam, 1995). This has also affected the unavailability or scarce of raw materials in the country. Japan has to import most of its needed raw materials from abroad.

The Tsunami and earthquake disaster of 2011 reduced the economic strength of the country by 0.9 within three months (Kajitani, Chang & Tatano, 2013). The export capacity has also fall by 5.8% in 2012. The 11 March, 2011 disaster has caused a lot of problems to the economy and the society, about 28, 000

people lost their lives and more than 500, 000 were displaced (Yamasawa, 2015). Several of this disaster has affected the global supply of electric appliances, equipment and materials.

5. CONCLUSION

Japan is a crucial trade partner for any nation, owing to the efficiency and robustness of its economy. Japan possesses substantial industrial capability, leading most countries globally to import electronics, autos, and household goods from it. The trading power of Japan has also enabled its economy to serve as a crucial instrument in influencing the global community. Japan is unexpectedly the fourth largest nation in terms of imports and exports, following the United States, China, and Germany. It maintains extensive bilateral, trilateral, and multilateral contacts with nearly all nations globally, alongside a security alliance with the United States and an economic partnership with Singapore. Other agreements include the Trilateral Free Trade Agreement among Japan, China, and Korea; the Japan-Australia Economic Partnership Agreement; Japan-Asian Agreements; Japan-American Agreements; and the EU-Japan Agreement. To promote economic development and increase international influence, Japan has established key priorities aimed at robust economic growth. This encompasses the establishment of free trade zone agreements primarily with Asian and European nations, an economic penetration initiative designed to create additional markets across all continents, and the enhancement of a competitive economy by bolstering domestic industries to enable them to compete globally.

Japan can influence global political and economic spheres due to its significant economic size and status. For instance, it is said to be the fourth-largest economy on earth, just behind China, the US, and India. Japan plays a vital role in maintaining peace

and stability in Asia, particularly in the areas of arms control and nonproliferation, which are crucial to the concept of peace and stability in the Asia-Pacific region. Moreover, it also contributes to the economic liberalization and political democratization of the region for peaceful coexistence and harmonious trading activities.

Humanitarian functions are one of the areas in which Japan has increased its influence in the world. It has contributed to the improvement of the health system in most African countries, especially during Ebola outbreaks, by providing financial assistance and deploying technicians to mitigate the threat. Japan also provides agricultural assistance to increase agricultural outputs in Africa. It also contributed to mine removal efforts in affected countries, such as Sudan, the Democratic Republic of the Congo, and Angola. In the Middle East, following the Arab Spring, Japan has made significant financial contributions to rebuilding the affected countries, thereby restoring normalcy to their political systems. In addition, economic assistance has been extended to Palestine while supporting the two-state solution for the Israel-Palestine crisis.

Japan's economy wields substantial influence in international politics, functioning as a central instrument of its diplomatic engagement. However, several structural challenges constrain the extent of this influence. Japan's rapidly aging population and persistently low birth rate have significantly reduced the size of its workforce, posing long-term risks to productivity and economic sustainability. Additionally, the country's limited natural resources and heightened vulnerability to natural disasters further complicate its economic resilience. These factors collectively temper Japan's ability to leverage its economic power on the global stage fully.

Finally, Japan's economy can continue to serve as a strategic pillar of its foreign policy only if the country adopts forward-looking measures to address its structural constraints. This includes implementing innovative policies to increase the birth rate, even if this involves embracing more multicultural and interracial family structures, alongside the creation of modern economic institutions suited to twenty-first-century global dynamics. Japan will also need to reform its financial and strategic governance systems, deepen regional integration, and enhance the global competitiveness of its industries. Together, these measures would strengthen Japan's long-term economic resilience and sustain its capacity to project influence in international politics.

REFERENCES

- Armstrong, S., & Drysdale, P. (2014). Japan's Foreign Economic Policy Strategies and Economic Performance. <https://doi.org/10.7916/D808640Q>
- Atanassova-Cornelis, E. (2019). Shifting constraints, evolving opportunities, and the search for the "strategic" in the European Union and Japan bilateral partnership. In *The European Union in the Asia-Pacific* (pp. 164–183). Manchester University Press. <https://doi.org/10.7765/9781526131867.00019>
- Barber, B.B. (2020). Democratization and Human Rights. In: *Japan's Relations with Muslim Asia*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-34280-7_6
- Clark, R.L., et al. (2010). Population Decline, Labor Force Stability, and the Future of the Japanese Economy. *Eur J Population* 26, 207–227. <https://doi.org/10.1007/s10680-009-9179-9>
- Cömert, H. (2005). Japan's development and economic theory (Order No. 31674507). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (3132855284). Retrieved from <https://www.proquest.com/dissertations-theses/japans-development-economic-theory/docview/3132855284/se-2>
- Della Coletta, A. (2022). The EU-Japan Relationship: From Economic to Political? <https://unitesi.unive.it/handle/20.500.14247/13868>
- Demir, S. (2012). Küresel Güvenlik Analizi; Riskiler, Aktörler, Beklentiler Tedbirler' Erol ve Efegil, Türk Dış Politikasında Güvenlik Arayışları, Kitaptan, Barış Platin Kitabı Yayınları, Ankara.

- Dickinson, F. R. (2014). Toward a global perspective of the great war: Japan and the foundations of a twentieth-century world. *The American Historical Review*, 119(4), 1154–1183.
- Endo, M. (2016). From “Reactive” to “Principled”: Japan's Foreign Policy Stance toward Africa.
- Fakunari, K. (2009). Japan's Model of Economic Development: Relevant and Non-Relevant Elements for Developing Economies. *World Institute for Development Economic Research, Research Paper No. 22* (April 2009): 2-6. United Nations University, UNU WIDER, Tokyo.
- Flath, D. (2022). *The Japanese Economy*. Oxford University Press.
- Flath, D. (2005). Distribution Keiretsu, Foreign Direct Investment, and Import Penetration in Japan. *Japanese Economy*, 33(2), 26–53. <https://doi.org/10.1080/2329194X.2005.11045214>
- Greve, A. Q., & Levy, J. S. (2018). Power Transitions, Status Dissatisfaction, and War: The Sino-Japanese War of 1894–1895. *Security Studies*, 27(1), 148–178. <https://doi.org/10.1080/09636412.2017.1360078>
- Grinin, L., & Korotayev, A. (2014). The Inflation and Deflationary Trends in the Global Economy, or "The Japanese Disease" is Spreading. *Journal of Globalization Studies*, 5, 152-173.
- Higashi, C., & Lauter, P. G. (2012). *The Internationalization of the Japanese Economy*. Springer Science & Business Media.
- Hiroshi, K. (2025). *The Genesis of Japan's Development Assistance: From the Post-War Recovery Period to the*

- Late 1970s. *Asia-Pacific Review*, 32(1), 119–139.
<https://doi.org/10.1080/13439006.2025.2513206>
- Horioka, C. Y., Nomoto, T., & Terada-Hagiwara, A. (2014). Why Has Japan's Massive Government Debt Not Wreaked Havoc (Yet)? *The Japanese Political Economy*, 40(2), 3–23.
<https://doi.org/10.2753/JES2329-194X400201.2014.11082950>
- Ito, T., & Hoshi, T. (2020). *The Japanese Economy*. MIT Press.
- Ito, T., & Mishkin, F. S. (2006). Two decades of Japanese monetary policy and the deflation problem. In *Monetary policy with very low inflation in the pacific rim* (pp. 131-202). University of Chicago Press.
- Ito, T., & Patrick, H. T. (2005). Problems and prescriptions for the Japanese economy: An overview.
<https://doi.org/10.7916/D8GB2BJW>
- İşcan, T. B. (2018). Redistributive land reform and structural change in Japan, South Korea, and Taiwan. *American Journal of Agricultural Economics*, 100(3), 732-761.
<https://doi.org/10.1093/ajae/aax093>
- Jiang, Y. (2019). Competitive partners in development financing, China and Japan, are expanding their overseas infrastructure investments. *The Pacific Review*, 32(5), 778–808.
<https://doi.org/10.1080/09512748.2019.1569117>
- Kajitani Y, Chang SE, Tatano H. (2013). Economic Impacts of the 2011 Tohoku-Oki Earthquake and Tsunami. *Earthquake Spectra*. 29(1_suppl):457-478.
<https://doi.org/10.1193/1.4000108>
- Katzenstein, P. J. (2019). Regions in Competition: Comparative Advantages of America, Europe, and Asia. In *America and Europe in an Era of Change* (pp. 105-126). Routledge.

- Kojima, K. (1977). *Japan and a New World Economic Order* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203845653>
- Lam, A. (1995). Land Value Issues in Taiwan, Korea, and Japan, *Land Lines Magazine*, November 1, <https://www.lincolnst.edu/publications/articles/land-value-issues-taiwan-korea-japan/>
- Lanza, V. (2012). The classical approach to capital accumulation: Classical theory of economic growth.
- Lieshout, R., & Matsumoto, H. (2012). New international services and the competitiveness of Tokyo International Airport. *Journal of Transport Geography*, 22, 53–64. <https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2011.11.003>
- Maddison, A. (1969). *Economic Growth in Japan and the USSR* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315020440>
- Manger, M. (2005). Competition and Bilateralism in Trade Policy: The Case of Japan's Free Trade Agreements. *Review of International Political Economy*, 12(5), 804–828. <https://doi.org/10.1080/09692290500339800>
- Montier, C. (2024). Japan-Europe Security Cooperation: The role of Europe in the field of security cooperation for Japan since the 2000s. <https://lup.lub.lu.se/student-papers/search/publication/9164630>
- Mulgan, A.G. (2005). 'Japan's Interventionist State: Bringing Agriculture Back In', *Japanese Journal of Political Science*, 6(1), pp. 29–61. <https://doi.org/10.1017/S1468109905001714>
- Ochiai, E. (2007). 'Japan in the Edo Period: Global Implications of a Model of Sustainability', *Asia-Pacific Journal*, 5(2), p. e4. <https://doi.org/10.1017/S155746600702030X>

- Oguejiofor, A., & Unachukwu, D. U. (2015). Reawakening the Sleeping Giant: A Multi-Faceted Strategy to Economic Recovery in Japan. *Historical Research Letter*, Vol . 16.
- Osei-Hwedie, B. Z. (2011). Japan in Africa: Building Sustainable Peace? *South African Journal of International Affairs*, 18(1), 87–105. <https://doi.org/10.1080/10220461.2011.564428>
- Otsubo, S. T. (2007). Post-war development of the Japanese economy: Development, Japanese/Asian style. Lecture, Nagoya University, Nagoya, Japan, April.
- Ozawa, T. (2014). Multinationalism, Japanese style: The political economy of outward dependency. Princeton University Press.
- Safeguardglobal (2025). Top 10 Manufacturing Countries in the World in 2025, 3rd Jan. <https://www.safeguardglobal.com/resources/blog/top-10-manufacturing-countries-in-the-world/>
- Satoh, Y. (1995). Emerging trends in Asia-Pacific security: The role of Japan. *The Pacific Review*, 8(2), 267–281. <https://doi.org/10.1080/09512749508719137>
- Shimoyachi-Yuzawa, N. (2012). Linking demining to post-conflict peacebuilding: A case study of Cambodia. *Assessing and restoring natural resources in post-conflict peacebuilding*, 181.
- Silver, C. (2025). The Top 25 Economies in the World, Investopedia, Oct. 15, <https://www.investopedia.com/insights/worlds-top-economies/>
- Solís, M., & Urata, S. (2018). Abenomics and Japan's Trade Policy in a New Era. *Asian Economic Policy Review*, 13(1), 106-123. <https://doi.org/10.1111/aepr.12205>

- Sorensen, A. (2017). Major issues of land management for sustainable urban regions in Japan. In *Towards sustainable cities* (pp. 197-216). Routledge.
- Tateyama, R. (2024). Japan's Foreign Policy Regarding the Arab-Israeli Conflict and the Palestinian Question from the Perspective of Three Factors. In: Suzuki, H., Sakai, K. (eds) *Gaza Nakba 2023–2024. Evidence-Based Approaches to Peace and Conflict Studies*, vol 16. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-97-4868-6_11
- Trade.gov (2025). Japan Country Commercial Guide, Nov. 18, <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/japan-market-overview>
- Yamasawa, N. (2015). The Impact of the Great East Japan Earthquake on Japan's Economic Growth. *International Journal of Economics and Finance*, 7(8), 20-30. <http://dx.doi.org/10.5539/ijef.v7n8p20>
- Yōhei, T. (2014). Japan's Labor Shortages in Perspective, September, 22 <http://www.nippon.com/en/currents/d00137/>
- Vries, P. (2019). Was Meiji Japan Capitalist? Jan-Otmar Hesse vd), *İçinde: Moderner Kapitalismus*, Tübingen: Mohr Siebeck, 363-380.
- Wit, J. (1999). The Korean Peninsula Energy Development Organization: Achievements and Challenges. *The Nonproliferation Review*, 6(2), 59–69. <https://doi.org/10.1080/10736709908436750>
- Woolcock, S. (2017). State and Non-State Actors. In *The New Economic Diplomacy* (pp. 59–78). Routledge.
- Yamamoto Rosenbaum, C. (2018). 'Strategic choices of bilateral and multilateral preferential trade agreements: empirical

analysis', Japanese Journal of Political Science, 19(3), pp. 530–541. <https://doi.org/10.1017/S1468109918000245>

Yamazawa, I. (2005). Economic integration in the Asia-Pacific region. In Economic dynamism in the Asia-Pacific (pp. 163–184). Routledge.

Yoneda, T. (2017). Development of education from high economic growth to low growth from the 1960s to the 1970s. In The history of education in Japan (1600–2000) (pp. 117-140). Routledge.

Zhang, Y. (2022). Japan's Diplomacy Toward Africa: From Pragmatistic Balance to Strategic Importance. In: Li, X., An, C. (eds) The Changing World and Africa. Palgrave Macmillan, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-16-4983-7_7

İSRAİLLİ DÜŞÜNÜR EINAT WILF'IN “FİLİSTİNLİCİLİK” KAVRAMSALLAŞTIRMASI ÜZERİNE

Diren ÇAKMAK¹

1. GİRİŞ

Einat Wilf, Siyonizm ve Filistinliler Sorunu üzerine kafa yoran İsraili düşünürlerden birisidir.

Wilf, 1970 yılında Yeruslayim’de doğmuştur. İşçi Siyonizm’inin egemen ideoloji olduğu bir ailede yetişmiştir (Wilf, 10.12.2025). Lisansını İsrail’deki İbrani Üniversitesi’nde tamamlamış ve yüksek lisans öğrenimini ABD’deki Harvard Üniversitesi’nde görmüştür. Wilf, Yönetim ve Güzel Sanatlar alanlarında Harvard Üniversitesi’nden yüksek lisans dereceleri aldıktan sonra, Fransa’daki INSEAD’da İş İdaresi yüksek lisans programında okumuştur. Wilf, siyaset bilimi alanındaki doktora derecesini Birleşik Krallık’taki Cambridge Üniversitesi’nden almıştır. ABD’deki Georgetown Üniversitesi’nde misafir öğretim üyeliği yapmıştır. Kadınlar için zorunlu askerliğin olduğu İsrail’de vatani görevini istihbarat görevlisi olarak teğmen rütbesiyle tamamlayan Wilf, 2007 yılında Alman gazeteci Richard Gutjahr ile evlenmiş ve 2010’da bir erkek çocuk dünyaya getirerek anne olmuştur.

Wilf, 2010-2013 yıllarında İsrail Parlamentosu’nda önce İşçi Partisi’den ve sonra Bağımsızlık Partisi’nden milletvekili olarak görev yapmıştır. Küresel yönetim danışmanlık firması olan ve merkezi New York’ta (ABD) bulunan McKinsey’de stratejik danışmanlık yapan Wilf, uzun yıllar İsrail’de solcu olan

¹ Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, İİBF, İktisat, ORCID: 0000-0002-2024-7831.

ve barış kampında bulunan siyasetçilere danışmanlık hizmeti sunmuştur. Wilf'in danışmanlık yaptığı isimler arasında, İsrail cumhurbaşkanlarından Shimon Peres ve İsrail'in Genelkurmay Eski Başkanı ve başbakanlarından Ehud Barak bulunmaktadır (Wilf, 01.10. 2025).

İbranice ve İngilizce olmak üzere, çok sayıda kitabın ve makalenin yazarı olan Wilf'in dünyada en çok ses getiren eseri, İsraili gazeteci ve uzun yıllar İsrail'in radikal sol gazetesi Haaretz'in yazar kadrosunda yer alan Adi Schwartz ile kaleme almış olduğu “Geri Dönüş Savaşı: Filistinlilerin Rüyasına Batı'nın Müsamahası Barışa Giden Yolu Nasıl Engelledi” başlıklı kitabıdır. İlk olarak İbranice yayınlanan ve 2020’de İngilizcesi dünya okurlarıyla buluşan bu kitapta Wilf ve Adi Schwartz, İsrail ile Filistinliler arasında bir barış sağlanabilmesi için, Filistinlilerin geri dönüş hakları olmayacağı gerçeğini kabul etmeleri gerektiğini savunurlar (Schwartz & Wilf, 2020).

Wilf, kendini Siyonist, feminist ve ateist olarak tanımlar (Wilf, 01.10.2025). Wilf, Hamas’ın 7 Ekim 2023’teki İsraili sivillere yönelik terör saldırısı sonrasında bir parti kurmaya karar vermiştir (Botbol, 24.11.2025). Arasında bebek ve çocukların yer aldığı 1200’ün üzerinde İsraili sivilin Hamas militanları tarafından katledildiği saldırı, Wilf’e “Filistinliler” kavramsallaştırmasının doğru olduğunu düşündürmüştü ve onu parti girişimine sevk etmiştir. Wilf, parti ismi olarak “oz” kelimesini seçmiştir. İbranice olan bu kelime, Türkçede güç, cesaret ve yiğitlik anlamına gelmektedir. Nitekim Gazze Şeridi’ne yakın İsrail yerleşim yerlerinin isimlerinde “oz” kelimesi geçer. Nir-Oz veya Nachal-Oz örnekleri akla gelebilir (Wilf, 19.11.2025).

Çalışmada Wilf’in kavramsallaştırdığı “Filistinliler” kavramı incelenecektir. Çalışmanın amacı Türkçe literatürde Wilf’in Filistinliler kavramsallaştırması üzerine yeni

tartışmalar açılmasını sağlamak ve yeni eserler verilmesine kapı aralamaktır.

2. WILF'İN FİLİSTİNLİCİLİK KAVRAMI

Wilf, “Filistinlilik” kavramını açıklarken, ilkin “Filistin”in sömürgeciler tarafından “Yahudiye” yerine kullanıldığı gerçeğine dikkat çeker (Wilf, 16.04.2018). Nitekim Yahudiye’ye Filistin adı Romalılar tarafından verilmiştir (Wilf, 01.10.2025). Romalılar sonrasında Yahudiye üzerinde egemenlik kuran her uygarlık, Yahudiye için Filistin demeyi sürdürmüştür. Böylece yüzyıllarca Akdeniz’den Erden Nehri’ne (Ürdün Nehri veya Şeria Nehri) olan topraklar Yahudiye yerine Filistin diye anılır olmuştur (Wilf, 16.04.2018).

Yahudiler, 1948’de Yahudiye’nin (Filistin) yarısında Yahudi Devleti’ni kurduklarında, ilkçağda Yahudiye’deki iki Yahudi devleti olan İsrail Krallığı ile Yahuda Krallığı’ndan birinin adını devlet adı olarak seçmişlerdir: İsrail Devleti. Yahudiler onurlu bir halk olarak, 1948’den itibaren, Yahudiye için sömürgecilerin vermiş oldukları Filistin ismini kullanmayı bırakmışlardır (Wilf, 07.05.2025).

Wilf, Yahudilerin 1948’de kendi devletlerini kurdukları tarihe kadar bütün uluslararası belgelerde “Filistinli Yahudiler” diye anıldıklarının altını çizer. Bugün kendilerine “Filistinli” diyen Filistinli Arapların “Filistin” adını gasp ettiklerini ve 1948 öncesinde Yahudilerin de Filistinli sayıldıkları gerçeğinin üzerini örtmeye çalıştıklarını belirtir (Wilf, 01.10.2025). Wilf’in bu konuda verdiği en dikkat çekici örnek, Modern İsrail Devleti kuruluncaya kadar varlık gösteren Filistin (Filistin Mandası) Futbol Takımı oyuncularının tamamının Yahudilerden meydana geldiğidir (Wilf, 01.10.2025).

Wilf, 1947’de Birleşmiş Milletler Örgütü’nün Paylaşım Planı’yla Birleşik Krallık manda yönetimi altında olan Filistin’de birisi Yahudi Devleti ve diğeri Arap Devleti olmak üzere iki devlet kurulması öngörüldüğünü, Yahudilerin kendi devletlerini 1948’de kurduklarını ancak Arapların Filistin’in tamamına egemen olmak istediklerini ve bu nedenle bir Arap Devleti kurmadıklarını söyler (Wilf, 07.05.2025). Zira 14 Mayıs 1948’de Yahudi Devleti olarak Modern İsrail Devleti kurulmuş ve 15 Mayıs 1948’de beş Arap devleti (Mısır, Ürdün, Lübnan, Suriye, Irak) yeni kurulan Yahudi Devleti’ne savaş açmışlardır. Yahudi Devleti tarafından “Bağımsızlık Savaşı” olarak anılan bu savaşın kazananı İsrail olmuştur (Wilf, 07.05.2025).

İsrail Bağımsızlık Savaşı’nda, Mısır Gazze Şeridi’ni ve Ürdün Batı Şeria’yı ele geçirmiştir. Belirtmek gerekir ki, Gazze Şeridi’ni Mısır’ın ele geçirmesi üzerine Gazze Şeridi’nde ve Batı Şeria’yı Ürdün’ün ele geçirmesinden sonra Batı Şeria’da yaşayan tek bir Yahudi kalmamıştır. Araplar Yahudisiz toprağı egemenliklerin asli özelliğı saymışlardır. 1967’deki Arap-İsrail Savaşı’nda ise, İsrail, Gazze Şeridi’ni Mısır’dan ve Batı Şeria’yı Ürdün’den almıştır. Bugün İsrail Devleti’nde nüfusun yaklaşık % 20’sini oluşturan İsrail yurttaşlığına sahip Arap vardır. Şu halde, Yahudiler İsrail’i Arapsızlaştırmış değillerdir.

1947-1949 İsrail Bağımsızlık Savaşı sonucu, Filistinli Arapların bir kısmı Arap ordularıyla Filistin’e dönecekleri, İsrail’i haritadan silecekleri ve Akdeniz’den Ürdün Nehri’ne Arap Devleti kuracakları ümidiyle, Arap ordularıyla Filistin’i terk etmişlerdir. Arap ordularıyla Filistin’i terk etmeyenlerin bir kısmı bugün İsrail yurttaşırken, bir kısmı Gazze Şeridi’nde ve Batı Şeria’da yaşamaktadır (Wilf, 10.05.2024). Nitekim 1949’dan bugüne, Filistinlilerin bir kısmı Ürdün’de, bir kısmı Suriye’de, bir kısmı Lübnan’da, bir kısmı Gazze Şeridi’nde, bir kısmı Batı Şeria’da ve bir kısmı Batı ülkelerinde yaşamaktadır. İşte Wilf, Ürdün’de, Suriye’de, Lübnan’da, Gazze Şeridi’nde,

Batı Şeria’da ve Batı ülkelerinde yaşayan Filistin Mandası Araplarını birleştiren bir ideolojinin var olduğunu söyler ve bu ideolojiye “Filistinlililik” der (Wilf, 01.10.2025).

Wilf’e göre, Filistinlililik ideolojisinin özü, Akdeniz’den Ürdün Nehri’ne kadar olan topraklarda, bu toprakların herhangi bir bölümünde bir Yahudi Devleti’nin varlığını reddetmektir. Wilf, İsrail-Filistin Sorununun bir toprak paylaşımı sorunu olmadığını altını çizerek (Wilf, 28.10.2022). Wilf, sorunun, Yahudilerin Ortadoğu’nun yerli halkı olduğu gerçeği ile Araplar gibi Yahudilerin de kendi geleceklerine kendilerinin karar verme hakları olduğunu Arapların kabul edememeleri olduğunu söyler (Wilf, 18.11.2025). Wilf, Filistinli Arapların Akdeniz’den Ürdün Nehri’ne birisi Yahudi diğeri Arap Devleti olmak üzere, iki devletin yan yana yaşayacağı bir dünyayı istemediklerini vurgular (Wilf, 07.05.2025). Öyle ki, Wilf’e göre, Araplar Birleşik Krallık üzerinde baskı yapmamış olsalardı, Filistin Mandası’na daha fazla Yahudi gelebilecek, Holokost’tan (Yahudi Soykırımı) daha fazla sayıda Yahudi kurtulabilecek ve İkinci Dünya Savaşı’nda 6 milyon Yahudi değil, belki daha az sayıda Yahudi soykırımı uğrayacaktır (Wilf, 18.11.2025).

Wilf, Filistinlililik ideolojisinin iki temel özelliğinin inkar ve yıkım olduğunu belirtir. Wilf’e göre, Filistinli Araplar kendilerine ait bir devlet kurmaktansa, Yahudilerin devletini yıkmayı temel amaç edinmişlerdir (Wilf, 11.05.2024). Wilf, Filistinli Arapların benzeri bir halka dünya siyasi tarihinde rastlanamayacağını ifade eder. Çünkü hangi sınırlarda olursa olsun kendine ait bir devleti kurmak yerine diğlerinin devletini yıkmayı birincil amaç saymak makul değildir.

Wilf’e göre, Filistinli Araplar dünyadaki tek Yahudi Devleti olan İsrail’in yıkılması gerektiği görüşünü Yahudilerin Filistin’in yerli halklarından olmadıkları iddiasına dayandırır (Wilf, 26.06.2025). Halbuki Yahudiler ritüelleri, alışkanlıkları,

deyimleri yani kısaca kültürleri ile belli bir coğrafyaya bağlı bir halktır (Wilf, 07.05.2025). Yahudiler binlerce yıldır dünyanın her neresinde olurlarsa olsunlar, dua ve ibadetlerinde Siyon'daki (Yeruşalayim) Tapınak Tepesi'ne yönelmişlerdir. Yahudilik sonrasında ortaya çıkan tek tanrılı dinlerden Hristiyanlık ve İslam dini mensupları, Yahudilerden binlerce yıldır “Siyon halkı” diye bahsedildiğini bilmektedirler (Wilf, 27.01.2025). Yahudiler kolektif olarak sadece bir toprağa bağlıdırlar ve bu toprak Eretz Yisrael yani İsrail Toprağı'dır (Wilf, 24.01.2025).

Wilf'in Yahudilerin Filistin'in yerli halkı olduklarına dair verdiği üç örnek de ilginçtir. Birinci örnek, dünyanın dört bir yanındaki Yahudilerin binlerce yıldır her Fısıh Bayramı'nda “Gelecek yıl Yeruşalayim'de” ifadesini coşkuyla dile getirmeleridir. İkinci örnek, Yahudilerin binlerce yıldır “Ey Yeruşalayim, Seni unutursam, sağ elim kurusun. Seni anmaz, Yeruşalayim'i en büyük sevincimden üstün tutmazsam, dilim damağıma yapışsın” demekten asla vazgeçmemeleridir. Üçüncü örnek, Yahudilerin Siyon'dan kopartılıp dünyanın dört bir tarafına dağıldıktan sonra, hangi iklim koşullarında ve her nerede yaşarlarsa yaşasınlar, ilkçağdaki İsrail Krallığı ve Yahuda Krallığı döneminde kullanılan ve Yahudiye'nin iklimine göre düzenlenmiş, tarım toplumu takvimi olan İbrani takvimini kullanmayı sürdürmüş olmalarıdır (Wilf, 01.10.2025).

Wilf'e göre, Filistinli Arapların öne sürdüğü üzere, Yahudilerin Avrupalı bir halk oldukları, Filistin'i sömürmeye geldikleri, yerleşimci-sömürgeci sayılıp Filistin'in yabancıları oldukları ve bir gün İsrail Devleti'nin yıkılacağı iddiaları doğru ve gerçekçi değildir (Wilf, 01.10.2025).

Wilf, İsrail Devleti yüzölçümünün yaklaşık olarak 22 bin kilometrekare olup İsraili Yahudi nüfusunun yaklaşık 7 milyon olduğuna dikkat çeker. Arap devletlerinin toplam yüzölçümünün yaklaşık 14 milyon kilometrekare olup, 400 milyonluk Arap

nüfusu içinde 7 milyon Yahudi'nin azınlığı teşkil ettiğine işaret eder. Wilf'e göre, minicik bir toprak parçasında küçücük nüfusa sahip Yahudilere yaşam hakkı tanımayan Arapların artık İsrail Devleti gerçekliğini kabullenmelerinin zamanı gelmiştir (Wilf, 24.01.2025).

Wilf, Filistinliler ideolojisinin, İsrail'in egemen, eşit ve bağımsız bir Yahudi Devleti olarak var olma hakkını meşru kabul etmeye izin vermediğini; Yahudileri egemen ve eşit bir ulus olarak görmeyi imkansızlaştırdığını söyler (Wilf, 26.06.2025). Wilf, Filistinliler ideolojisinin yaşamasının nedenini, Batı ülkelerinin Filistinli Araplara “yeter, kaybettiniz” demeyi tercih etmemeleriyle açıklar (Wilf, 01.10.2025). Filistinli Araplar bir tam yüzyıldır verdikleri mücadelede başarısız olduklarını, Yahudi Devletini yıkamayacaklarını anladıklarında, İsrail-Filistin Sorunu çözülür diye düşünen Wilf, Filistinliler ideolojisini açıklamak için ilginç bir teşbihte bulunur. Şöyle ki, Yahudiler hem kendilerinin hem de Arapların ekmek olduklarını kabul ederler; öte yandan Araplar Yahudileri sadece ekmekte tuz olarak görmek isterler. Wilf, vermiş olduğu bu örneği Oren Kessler'in “Filistin 1936” başlıklı kitabından aldığını belirtir (Wilf, 01.10.2025). Wilf'e göre, Filistinliler Akdeniz'den Ürdün Nehri'ne tek devlet yani tek Arap Devleti arzusunun ifadesidir.

3. FİLİSTİNLİCİLİK VE UNRWA ÖRGÜTÜ

UNRWA (Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı) İsrail Bağımsızlık Savaşı bittikten sonra 1949'da kurulmuştur. Şöyle ki, İsrail Bağımsızlık Savaşı olarak bilinen 1947-1949 Arap-İsrail Savaşı 20 Temmuz 1949'da sona ermiş ve savaşı İsrail kazanmıştır. UNRWA bu savaştan sonra, 9 Aralık 1949'da kurulmuştur. UNRWA hem Yahudi hem de Arap bütün Filistinli mültecilerin

yerleştirilmesi ve Filistinli mültecilere kalıcı yaşam kazandırılması amacıyla kurulmuştur (Wilf, 10.05.2024). Geçici olarak kurulan örgüt, anormal biçimde 70 yılı aşkın süredir varlığını sürdürmektedir. Yani 70 yılı aşkın süredir, kuruluş amacının gereğini yerine getirebilmiş değildir.

29 Kasım 1947’te Filistin Mandası’nda (tarihi Filistin) biri Arap ve diğeri Yahudi olmak üzere iki devlet kurulmasına dair BM’nin Paylaşım Planını açıklamasından bir gün sonra, Arap devletleri kendi yurttaşları olan yaklaşık 750 bin Yahudi’yi sınır dışı etmişler yani Yahudilere etnik temizlik uygulamışlar ve böylece Ortadoğu’da Yahudi mülteciler sorunu doğmasına neden olmuşlardır. 1947-1949 Arap-İsrail Savaşı sonunda, İsrail’in savaşı kazanması üzerine, yaklaşık 600 bin Arap mülteci olmuştur. Böylece Yahudi mülteciler sorununa ek olarak Arap mülteciler sorunu da doğmuştur.

Hatırlatmak gerekir ki, Filistinli Araplar 1947-1949 Arap-İsrail Savaşı’nı İsrail’in kazanmasını hazmedemedikleri için, bu olayı “Nakba” (Felaket) olarak nitelendirmişlerdir. Bugün “Nakba” kelimesi, İsrail’in Filistinli Araplara etnik temizlik uyguladığı iddiasını imleyen bir kelime olarak kullanılmaktadır. Wilf, bunun nedenini, Shany Mor gibi “Holokost kıskançlığı” ile açıklar (Wilf, 01.10.2025). Wilf’e göre, Filistinli Araplar, Nazi Almanya’sının gerçekleştirdiği Holokost benzeri bir felaket tanımlamışlar ve böylece mağdur kimliğini üzerlerine alarak İsrail’i şeytanlaştırmak amacını gütmüşlerdir.

Arapların İsrail’i yıkmayı başaramaması olayını “Nakba” diye nitelendiren ilk kişi Suriyeli Arap milliyetçi Constantin Zureiq’tir. Zureiq bir Hristiyan Arap’tır. Zureiq’in olayı bir felaket olarak nitelendirmesinin nedeni, aslında, Araplar arasında yıllarca azınlık olarak yaşayan Yahudilerin Araplar ile eşitlenme savaşından galip çıkmalarını, Arap ulusal onuru ile

bağdaşmaz bulmuş olmasıdır (Wilf, 26.06.2025). Wilf, Arapların İsrail'i yıkmak için düzenledikleri üst üste savaşlar ve her savaşta yenilmelerinin sonucu, Nakba'nın içeriğinin tarihsel süreçte değiştiğini belirtir (Wilf, 01.10.2025). Nitekim kelime ilk olarak Arap utancını simgelerken bugün sözde soykırımı simgeler hale gelmiş gözükür. Hatırlatmak gerekir ki, Filistinli Araplar, BM Paylaşım Planı ilan tarihini yani 29 Kasım tarihini “Nakba” (Felaket) günü sayıp yas günü olarak anarlar. Ayrıca BM Genel Kurulu tarafından 1978’de alınan kararla, 29 Kasım, Filistinliler ile Uluslararası Dayanışma Günü ilan edilmiştir. Halbuki 30 Kasım tarihi yani Yahudilerin Arap topraklarından sürülmelerinin yıldönümü, BM tarafından anma günü olarak ilan edilmemiştir. Bunu, BM’nin üyelerinin yaklaşık 1/3’ünün Müslüman devletlerden oluşması ve Müslümanlar arasında antisemitizmin yüksek olması ile açıklamak yanlış olmaz.

Anlaşıldığı üzere, 1947-1949 Arap-İsrail Savaşı sonunda, 750 bin Yahudi ve 600 bin Arap olmak üzere, toplamda yaklaşık 1 milyon 350 bin mülteci ortaya çıkmıştır. İşte UNRWA, her iki halkın mültecilerine kalıcı yaşam sunma amacına yönelik olarak örgütlenmiştir. Genç Yahudi Devleti, Yahudi mültecileri yerleştirmeyi kendi başına çözme yolunu tutmuştur (Wilf, 01.10.2025). Ancak Arap devletleri Arap mültecilere kalıcı yaşam kazandırılmasını hiçbir zaman istememişler, mültecileri Yahudi Devletini yıkmak için araçsallaştırmayı amaçlamışlar ve UNRWA’yı “Filistin Davası” örgütü haline getirmişlerdir (Wilf, 10.05.2024).

İlginç olan, 14 Aralık 1950’de kurulmuş olan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) dünyanın bütün mültecilerine hizmet ederken, Filistinli Araplara ayrıcalık tanınmış olmasıdır (Wilf, 01.10.2025). Filistinli Araplara özel UNRWA’nın varlığı bugün de devam etmektedir. UNHCR bugüne kadar milyonlarca mülteciye kalıcı yaşam sunmuş ancak UNRWA Filistinli Araplara kalıcı yaşam sunmayarak

kuruluştaki amacından sapmıştır (Wilf, 10.05.2024). Bugün dünyadaki farklı etnik topluluktan yaklaşık 44 milyon mülteciden UNHCR tek başına sorumluyken, UNRWA sadece yaklaşık 7,5 milyon Filistinli Arap mülteciden sorumludur.

UNHCR kurulduktan sonra, UNRWA'nın kapatılarak Filistinli Arap mültecilerin sorumluluğu UNHCR'ye geçmesi gerekirken, Arap devletlerinin BM bünyesindeki Müslüman devletler üzerinde etki oluşturmaya, UNRWA bugüne kadar varlığını sürdürmüştür. UNCHR, İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyanın pek çok yerindeki milyonlarca mülteci sorununu çözmüştür (Wilf, 10.05.2024). Örneğin, 1945 sonrası, yaklaşık 12 milyon Alman Doğu Avrupa'dan sürülmüş; 1,5 milyon Leh, Ukrayna ve Belarus'tan zorla sınır dışı edilmiş ve 300 bin İtalyan Yugoslavya'yı terk etmek zorunda kalmıştır. Yerlerinden ve yurtlarından kopartılan bu insanlar, 1949'da Arap ordularıyla Filistin'den ayrılan (velev ki İsrail Ordusu tarafından göç etmeye zorlanmış olsunlar) yaklaşık 600 bin Filistinli Arap gibi dünya gündemini meşgul etmemiştir. Birleşik Krallık sömürgesi olan Hindistan 1947'de ikiye ayrılmış, Hindistan topraklarında Hindu Hintliler Hindistan'ı ve Müslüman Hintliler Pakistan'ı kurmuşlar, her iki ülkede yaklaşık 14 milyon insan yerinden olmuştur ancak milyonlarca sayıdaki Hintliler 600 bin Filistinli Arap (velev ki bazı kaynaklarda öne sürüldüğü gibi 760 bin olsun) kadar dünya gündeminde öne çıkartılmamıştır. Wilf'in belirttiği üzere, bu örnekler, Filistinli mülteciler konusunun aslında hukuki bir konu değil siyasal bir konu olduğunu gösterir. Yani sorun antisemitizmdir.

Bugün, Filistinli Arap mültecilerin % 40,1'i Ürdün'de, % 8,3'ü Lübnan'da, % 9,8'i Suriye'de ve %41,8'i Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde yaşamaktadır. Wilf, BM'nin 193 üye ülkesinden Filistin'i devlet olarak tanıyan 157 ülkenin, bugüne kadar, Filistinli Arap mültecilerin dünyadaki diğer mültecilerden üstün olan yanının ne olduğunu sorgulamak şöyle dursun,

Filistin diye bir devlet varsa Filistinlilerin kendi topraklarında (Gazze Şeridi ve Batı Şeria) mülteci olmaları tuhaflığını dikkate almadığını belirtir (Wilf, 10.05.2024). Wilf'e göre, Akdeniz'den Ürdün Nehri'ne olan topraklarda, Filistinli Araplar iki devletli çözümden yana iseler, Yahudi Devleti ile Arap Devletinin yan yana yaşamasını istemekteyseler, 7 Ekim 2023'teki Hamas saldırısına kadar Filistinlilerin Gazze Şeridi'nde mülteci kimliğiyle yaşamış olmaları mantıksızdır. Aynı şekilde Filistinlilerin Batı Şeria'da mülteci kimliği ile yaşamaya devam etmeleri makul ve mantıklı değildir (Wilf, 11.05.2024). Wilf'e göre, bunun tek anlamı vardır: Filistinlilik ideolojisi. Filistinli Araplar mülteciliği İsrail Devleti'ni şeytanlaştırmanın bir aracı olarak kullanmaktadırlar. İsrail şeytan olarak etiketlendiğinde, şeytanın yaşamasına izin vermemek gerekir yani şeytanın haritadan silinmesi elzemdir.

Wilf, 7 Ekim 2023 Hamas terör saldırısının amacının, Batı Şeria'daki Filistinlileri ve İsrail yurttaşı Arapları ayaklandırıp, İsrail'i yıkmak olduğunu ve bu nedenle saldırının Filistinlilik ideolojisinin en somut göstergesi sayılabileceğini savunur (Wilf, 29.10.2025). 7 Ekim 2023 terör saldırısını gerçekleştiren militanlar arasında UNRWA çalışanlarının yer aldığına işaret eden Wilf, UNRWA'nın barış önünde engel teşkil ettiğini ve Filistinlilik ideolojisini canlı tutan bir kurum olduğunu öne sürer (Wilf, 10.05.2024). Öyle ki, UNRWA okulları müfredatında eğitim gören Filistinliler Yahudilere yönelik terör eylemlerini meşru görmektedirler (Wilf, 29.10.2025).

UNRWA kayıtları uyarınca, Filistinli Arap mültecilerin % 40,1'i Ürdün'de yaşamaktadır. Wilf'e göre, ilginç olan, mülteci sayılan bu kişilerin Ürdün yurttaşı olmalarıdır (Wilf, 10.05.2024). Dünyada herhangi bir uluslararası hukuki belge, bir kişinin hem yurttaşlık kimliği sahibi olup hem de mültecilik

kimliğine sahip olmasını kabul etmez. Wilf, bu durumun mantıksızlığının altını çizer (Wilf, 29.10.2025).

UNRWA kayıtları uyarınca, Filistinli Arap mültecilerin %41,8'i Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde yaşamaktadır. Eğer Filistin diye bir devlet varsa, bu kişiler Filistin Devleti halkını oluşturmaktadır. Zira Wilf'e göre, bir kişinin kendi ülkesinin sınırları içinde mülteci sayılması akıl almaz bir durumdur (Wilf, 10.05.2024).

UNRWA kayıtları uyarınca, Filistinli Arap mültecilerin % 8,3'ü Lübnan'da ve % 9,8'i Suriye'de yaşamaktadır. Wilf, mülteci kimliğine sahip bu % 18,1'lik dilimin uluslararası hukuk çerçevesinde mülteci özelliğini taşıdığını, çünkü bu dilim içinde yer alan kişilerin bu iki devletin yurttaşı olmadıklarını belirtir (Wilf, 10.05.2024). Wilf'e göre, UNRWA'nın asli amacı, 7,5 milyon olduğu öne sürülen Filistinli Arap mültecinin % 18,1'ini yani uluslararası hukuka göre mültecilik özelliği taşıyan yaklaşık 1 milyon 400 kişiyi yerleştirmek ve onlara kalıcı yaşam sunmaktır (Wilf, 10.05.2024).

Wilf, UNRWA mülteci kayıtlarının saçmalığına dikkat çekmek için iki örnek verir. Birincisi, Muhammed Hadid örneğidir. Dünyaca ünlü mankenler Gigi Hadid ve Bella Hadid'in babası olan, hem ABD hem de Ürdün yurttaşlığına sahip, zengin iş insanı Muhammed Hadid'in Filistinli mülteci sayıldığına işaret eder (Wilf, 10.05.2024). İkincisi, Ömer Muvannes Yaghi örneğidir. 2025 yılı Nobel Kimya Ödülü sahibi Ömer Muvannes Yaghi'nin hem ABD hem Suudi Arabistan hem de Ürdün yurttaşlığına sahip olmasına rağmen Filistinli mülteci olarak dünyaya tanıtıldığının altını çizer (Wilf, 29.10.2025). Wilf'in bu iki örneğine Ürdün Kraliçesi Rania Abdullah örneğini de eklemek gerekir. Zira Ürdün Kraliçesi Rania Abdullah, Filistinli mülteci bir ailenin kızı olarak dünya kamuoyuna sunulmaktadır. Nitekim örnekler, UNRWA'nın

Filistinliler ideolojisini canlı tutmak için suiistimal edildiğini gösterir (Wilf, 10.05.2024). Bir veya birden fazla ülke yurttaşı olmak ve hatta uzun yıllar Batı ülkelerinin yurttaşı olup mültecilik kimliği iddiasında olmak, İsrail Devleti'ni gayrimeşru saymanın örtük bir ifadesidir.

4. FİLİSTİNLİCİLİK VE OZ PARTİSİ

Wilf, parti ismi olarak “oz” kelimesini seçmiştir. İbranice olan bu kelime, Türkçede güç, cesaret ve yiğitlik anlamına gelmektedir. Nitekim Gazze Şeridi'ne yakın İsrail yerleşim yerlerinin isimlerinde “oz” kelimesi geçer. Nir-Oz veya Nachal-Oz örnekleri akla gelebilir (Wilf, 19.11.2025). Mezmur 29:11'de şöyle denilir: “Rab halkına güç [oz] verir, Rab halkını barışla kutsar.” (Wilf, 19.11.2025). Wilf bir ateisttir, ancak barışın güçle kurulacağını gönderme yapan bu sözler onun için çok manidardır.

Wilf, Oz Partisi'ni, mevcut siyasal kamplara meydan okur biçimde kurgulamış gözükür. Öyle ki, Wilf, Oz Partisi ile kutuplaşmış İsrail siyasetinin geleneksel ayrımlarını aşmayı ana amaç edinmiştir (Wilf, 19.11.2025).

Vatandaşlarının özgürlüğünü, yaşam kalitesini ve refahını sürekli artırmak için çalışan gelişmiş bir refah devleti, her şeyden önce dayanışma ve karşılıklı sorumluluk ilkesine dayanır diye düşünen Wilf, Oz Partisi'ni sosyal devlet ilkesine bağlı bir parti olarak sunar. Wilf'e göre, devlet, vatandaşların eğitim, sağlık, refah ve ulaşım alanlarındaki ihtiyaçlarını dikkate almalıdır (Wilf, 19.11.2025). Oz Partisi, vatandaşların tüm potansiyellerini ortaya koymalarına imkan sunan politikalar izlemek üzere tasarlanmış gözükür.

İsrail'de çok uzun zamandır beklenmekte olan barış sağlanıncaya kadar karşılıklı sorumluluğun ve kamu hizmetinin

en yüksek ifadesi ülkenin savunulmasıdır diye düşünen Wilf'in savunma ifadesi ile kastettiği askerlik hizmetidir. Wilf, Oz Parti iktidarında, Yahudi ve Arap, kadın ve erkek, laik, dindar ve ultra-Ortodoks olmak üzere tüm İsrail vatandaşlarının, 18 yaşına geldiklerinde, İsrail Savunma Kuvvetlerinde görev yapmak zorunda olacaklarını söyler (Botbol, 24.11.2025). Wilf'e göre, vatani görevi ifa etmek konusunda kimse için istisna yaratılmamalıdır.

Yahudi topluluklarının kaderinin başkalarının elinde olduğu yüzlerce yıllık sürgün boyunca, güçsüzlük ve geçicilik koşulları altında, hayatta kalmayı mümkün kılacak düşünce ve davranış kalıplarının Yahudiler tarafından geliştirilmiş olduğunu belirten Wilf'e göre, İsrail'in sorunlarının çoğu, sürgün yaşamından Yahudi egemen varoluşuna zihinsel geçişin tamamlanmamış olmasından kaynaklanmaktadır (Wilf, 03.12. 2025). Wilf, İsrail'in karşılaştığı birçok zorluğun üstesinden gelinmesi için, bu geçişin ilerletilmesini elzem bulur ve Oz Partisi iktidarında geçişin ilerletilmesinin sorunsuz sağlanacağı müjdesini verir. Bu geçiş, Siyonist Devrim'in tamamlanması demektir (Botbol, 24.11. 2025).

Anayasal ve yargısal konularda, yargı ve yürütme organları arasındaki mücadelenin çözümü (sorunu devletin mülkiyeti üzerinde bir vekalet mücadelesi olarak kullanmak yerine sorunu gerçekten çözmek amaçlanıyorsa) Meclis'in güçlendirilmesinde yatmaktadır diye düşünen Wilf'e göre, hem yargı hem de yürütme, yıllardır almış olduğu yetkileri geri vermeli ve kendilerini Meclis'in egemenliğine tabi kılmalıdır (Botbol, 24.11.2025). Wilf, Meclis'in de, üyelerinin kalitesi ve davranışları aracılığıyla, bir bütün olarak halkı temsil eden organ olarak görevini layıkıyla ifa etmesi gerektiğini savunur. Wilf, Oz Partisi'nin Meclis'e hak ettiği itibarı geri kazandıracığının sözünü verir (Wilf, 19.11.2025).

Wilf'e göre, sınırlar ve yerleşim yerleri meselesinde yol gösterici ilke, İsrail Devleti'nin egemen topraklarında tüm vatandaşların eşitliği ilkesi olmalıdır. İsrail, bazı bölgeleri ilhak etmeyi düşünmeli, Yahudi yerleşimleri yalnızca Meclis'te alınan resmi bir kararla ilhak edilen ve İsrail'in tam egemenliği altına alınan bölgelerde var olmalıdır diye düşünen Wilf, İsrail Devleti'nin iki temel özelliği olan demokratiklik ve Yahudilik özelliklerinin birlikte korunmasını elzem sayar (Wilf, 19.11.2025).

Wilf, İsrail'i bir Yahudi Devleti olarak ele alırken, yol gösterici ilkenin, haham kararları değil ulusun kararı olması gerektiğini savunur (Wilf, 19.11.2025). Wilf'e göre, Yahudi halkının egemen devletinde hahamlar topluluk liderleri olarak hizmet edebilirler, ancak bir devlet otoritesi kaynağı olarak ve devlet tarafından finanse edilen memurlar olarak hizmet etmemelidirler. Kural olarak devlet dinsel hizmetleri finanse etmemeli diyen Wilf, dinsel hizmetlerin yerel topluluklar tarafından finanse edilebileceğini söyler. Bu hemen sağlanamayacaksa, Wilf'e göre, en azından devletin dini hizmetleri finanse etmesi ile İsrail Devleti'nin Yahudi halkının ulusal evi olması arasında hiçbir bağlantı olmadığının vurgulanması gerekir (Wilf, 19.11.2025).

Wilf'e göre, egemen bir ulus-devletin varlığı, tüm vatandaşlar için ortak bir dilde (Yahudi ulus-devleti durumunda İbranice) yürütülen kamusal eğitim sistemine doğrudan bağlıdır (Wilf, 19.11.2025). Wilf için, yol gösterici ilke, devletin yalnızca İbranice Siyonist eğitimi finanse etmesidir. Devlet okulları, Yahudi metinleri veya Arapça dili üzerine ek çalışma gibi farklı unsurları içerebilir diyen Wilf, hepsinin ortak temeli, İbranice Siyonist eğitim olmalıdır diye düşünür. Wilf, Oz Partisi'ni Siyonist Devrimi tamamlayacak parti olarak kamuoyuna sunar (Botbol, 24.11.2025).

Wilf'e göre, Filistinliler ideolojisi yaşamaya devam ettiği müddetçe, İsraililer için güvenlik ve Filistinliler ile barış bir hayalden ibaret kalacaktır. Wilf, bunun delili olarak ilginç bir örnek verir. Örnek, Birleşik Krallık Dışişleri Bakanı olan Ernest Bevin'in 18 Şubat 1947'de parlamentoda yaptığı konuşmasında altını çizdiği bir husustur. Bevin, Arap-Yahudi uyuşmazlığının çözülemez olduğunu, çünkü Yahudilerin temel ilkesiyle Arapların temel ilkesinin bağdaştırılamaz bir durum arz ettiğini söylemiştir (Wilf, 01.10.2025). Bevin'e göre, Yahudilerin temel ilkesi egemen bir Yahudi Devleti kurmakken, Arapların temel ilkesi Filistin'in herhangi bir yerinde Yahudi egemenliğinin kurulmasına sonuna kadar direnmektir (Wilf, 01.10.2025).

Wilf'e göre, İsrail-Filistin Sorununun özü, Bevin'in tarif ettiği şekildedir ve 2025 yılına kadar değişmemiştir. Yahudiler egemen bir Yahudi Devleti isterken, Filistinliler olarak anılan Filistin Mandası Arapları, Akdeniz'den Ürdün Nehri'ne olan topraklarda yani Yahudilerin atalarının vatanında egemen bir halk olarak yaşamalarını istememektedirler (Wilf, 05.12.2024). Şiddet, savaşlar, terörizm ve acıların tümü, Yahudiye'nin bir bölümünde dahi Yahudilerin ulusal haklarının yani kendi kaderlerini kendilerinin tayin etme haklarının Araplar tarafından reddedilmesinin sonucudur (Wilf, 19.11.2025). Wilf'e göre, İsrail'in güvenlik ve dış politika sorunları, Arapların bu reddiyeci ve inkarcı tutumlarından kaynaklanmaktadır (Botbol, 24.11.2025).

Wilf, barışın, ancak Arapların ve özellikle de Filistinli Arapların Siyonizm'e karşı yüzyılı aşkın süredir devam eden savaşlarını sona erdirmekle gerçekleştirebileceğini savunur (Botbol, 24.11.2025). Wilf'e göre, barış, ancak yıllardır devam eden acıya ve yıkıma sebep olmuş olan, Filistinliler diye tanımlanabilecek ideolojinin yerini, Yahudi Devleti'nin yıkıntıları üzerinde değil de Yahudi Devleti'nin yanında yaşama yönündeki olumlu arzusunun almasıyla gelecektir (Wilf,

05.12.2024). Bu olumlu arzu, milyonlarca Filistinlinin, özellikle de Gazze Şeridi'nde, Batı Şeria ve Ürdün'de yaşayan Filistinli Arapların mülteci olmadıklarını, kendi evlerinde olduklarını ve "geri dönüş" adına egemen İsrail Devleti'ne yerleşme hakları olmadığını kabul etmelerini gerektirir (Wilf, 05.12.2024).

Wilf, Oz Partisi'nin vizyonunu, Filistinliler için yerine Arap Siyonizm'inin geçmesini sağlamak suretiyle barışı temin etmek olarak açıklar. Arap Siyonizmi ile kastedilen, Yahudi halkının kendi tarihi vatanında kendi kaderini tayin etme konusunda Araplar ile eşit hakka sahip olduğunun Araplarca tanınmasıdır (Wilf, 01.10.2025).

Wilf, 2020 yılında, Arap Siyonist İbrahim El Raşidi ve Müslüman Siyonist Meryem El Zaabi ile ortak bir makale kaleme almıştır (Wilf & Rashidi & Zaabi, 2020). Makalede, Yahudi, Arap ve Müslüman Siyonistlerin ortak müreffeh bir Ortadoğu'yu hayal etmekle kalmayıp, bunu inşa edebilecekleri ortaya konulmaktadır. Bu makalenin yazıldığı tarihin, Ortadoğu'da Arap devletlerinin İsrail ile normalleşmeye evet demelerinin sembol anlaşması olan İbrahim Anlaşmaları'nın imzalandığı 15 Eylül 2020'den hemen sonraki bir tarihte kaleme alınmış olduğunun altını çizmek gerekir.

Wilf'e göre, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Bahreyn ve Fas ile İsrail arasında imzalanan İbrahim Anlaşmaları 'sıcak barışı' temsil etmekteyken, 1979'da Mısır'la İsrail ve 1994'te Ürdün ile İsrail arasında imzalanan barış anlaşmaları 'soğuk barışı' temsil eder (Wilf, 29.10.2025). Wilf, Arap ve Müslüman Siyonizm'inin BAE, Bahreyn ve Fas'ta gelişmeye başladığını savunur (Wilf, 11.05.2024).

Wilf, Arap Siyonizm'inin yakın zamanda çok hızlı gelişmese bile, Arap Siyonizm'inin İsrail'in dış ilişkiler ve güvenlik politikasının düzenleyici fikri olarak kabul edilmesini zorunluluk sayar (Botbol, 24.11.2025). Wilf'e göre, İsrail'i

gerçek ve sıcak barışa yaklaştırmayan onlarca yıldır denenmiş girişimlerden sonra, her gün sabırla takip edilen Arap Siyonizm’ini geliştirmeye dönük uzun vadeli vizyon, sonunda beklenenden de kısa bir sürede barış yolunda gerçek ilerlemeyi sağlayabilecektir (Wilf, 19.11.2025).

Wilf, Hamas’ın 7 Ekim 2023’te gerçekleştirdiği terör saldırısı sonrası, İsrail’in başlattığı terörle mücadele savaşı ile Gazze Şeridi’nde meydana gelen can kayıplarına rağmen, İsrail’i Yahudi ulus-devleti olarak tanıyan 5 Arap devletinin, İsrail’i tanımaktan vazgeçmediğinin altını çizer. Wilf’e göre, bugün dünyada 22 Arap devletinden sadece 5 tanesi İsrail’i resmi olarak tanımaktadır; ancak Arap Siyonizm’inin gelişmesi ile diğer 17 Arap Devleti de dünyadaki tek Yahudi Devleti olan İsrail’i tanıyacaktır.

5. SONUÇ

Wilf, Siyonizm ve Filistinliler Sorunu üzerine kafa yoran İsrailli düşünürlerden birisidir. Wilf, kendini Siyonist, feminist ve ateist olarak tanımlar.

Wilf’e göre, İsrail-Filistin Sorunu bir toprak paylaşım sorunu değildir. Sorunun sebebi Filistinliliktir. Filistinlililik ideolojisinin özü, Akdeniz’den Ürdün Nehri’ne kadar olan topraklarda, bu toprakların herhangi bir bölümünde bir Yahudi Devleti’nin varlığını reddetmektir (Wilf, 29.10.2025). Wilf, UNRWA’nın Filistinlililik ideolojisini canlı tutmak için suiistimal edilen bir örgüt olduğunu savunur. Wilf, barışın ancak Arapların ve özellikle de Filistinli Arapların Siyonizm’e karşı yüzyılı aşkın süredir devam eden savaşlarını sona erdirmekle gerçekleşeceğini söyler.

Wilf, Filistinli terör örgütü Hamas’ın 7 Ekim 2023’teki İsrailli sivillere yönelik terör saldırısı sonrasında bir parti

kurmaya karar vermiştir. Wilf, kuracağı partinin adını Oz Partisi olarak ilan etmiştir. Wilf, Oz Partisi vizyonunu, Filistinliler yerine Arap Siyonizm'inin geçmesini sağlamak suretiyle barışı temin etmek olarak açıklar. Arap Siyonizmi ile kastedilen, Yahudi halkının kendi tarihi vatanında kendi kaderini tayin etme konusunda Araplar ile eşit hakka sahip olduğunun Araplarca tanınmasıdır.

Wilf'e göre, İsrail'i gerçek barışa yaklaştırmayan onlarca yıldır denenmiş girişimlerden sonra, her gün sabırla takip edilen Arap Siyonizm'ini geliştirmeye dönük uzun vadeli vizyon, sonunda beklenenden de kısa bir sürede barış yolunda gerçek ilerlemeyi sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Botbol, A. (2025), Shape The Future:Einat Wilf Outlines Her New Party's Manifesto, *Jewish News Syndicate*, 21.11.2025.
- Kessler, O. (2023), *Palestine 1936: The Great Revolt and the Roots of the Middle East Conflict*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Schwartz, A. & Wilf, E. (2020), *The War of Return: How Western Indulgence of the Palestinian Dream Has Obstructed the Path to Peace*, New York: St. Martin's Griffin.
- Wilf, E.& Rashidi, I. & Zaabi, M. (2020), Introducing Muslim Zionism, *Forward*, 10.11.2020.
- Wilf, E. (2022), We Should All Be Zionists (Video), *Med Israel For Fred*, 28.10.2022.
- Wilf, E. (2024), Einat Wilf Speaks at UN Briefing on UNRWA (Video), *Einat Wilf Youtube Channel*, 10.05.2024.
- Wilf, E. (2024), Bari Weiss in Conversation with Einat Wilf (Video), *Einat Wilf Youtube Channel*, 11.05.2024.
- Wilf, E. (2024), Einat Wilf Answers 18 Questions on Gaza, Anti-Zionism and the Israel-Hamas War (Video), *18 Forty*, 05.12.2024.
- Wilf, E. (2025), Middle East Dialogues: Tarek Masoud in Conversation with Einat Wilf (Video), *Harvard's Middle East Initiative*, 24.01.2025.
- Wilf, E. (2025), Twenty-First Century Zionism: Idea Foundations For Israel After October 7th (Video), *Stanford CDDRL*, 27.01.2025.

- Wilf, E. (2025), The Palestinian Delusion: Right of Return or Mirage of Peace (Video), *Uncomfortable Conversation with Josh Szeps*, 26.06.2025.
- Wilf, E. (2025), Three Zionist Moments You Must Know (Video), *Tikvah*, 07.07.2025.
- Wilf, E. (2025), Former Israeli Politician Says What No One Else Dares Say About Palestine (Video), *JNS TV*, 26.08.2025.
- Wilf, E. (2025), Palestinian Statehood and Why Peace Plan Failed (Video), *Unpacking Israeli History*, 01.10.2025.
- Wilf, E. (2025), Dr. Einat Wilf Explains Why People Lies About Israel (Video), *Hadas Kuznits on Air*, 21.10.2025.
- Wilf, E. (2025), The Real War is not in Gaza (Video), *Ask Haviv Anything*, 29.10.2025.
- Wilf, E. (2025), The Question That Destroy's Every Peace Plan (Video), *Unpacking Israeli History*, 18.11.2025.
- Wilf, E. (2025), Oz Party, www.wilf.org, 19.11.2015.
- Wilf, E. (2025), A New Vision For Israel (Podcast), *Boundless Insights with Aviva Klompas*, 03.12.2025.
- Wilf, E. (2025), Political Paradigms Have An Expiration Date. Is That What Happened to Zionism? (Podcast), *Israel From The Inside with Daniel Gordis*, 10.12.2025.

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE KÜLTÜREL ENTEGRASYON, KİMLİK VE GÖÇ POLİTİKALARI: ALMANYA VE FRANSA ÖRNEKLERİ

Mehlika Özlem ULTAN SÖNMEZ¹

1. GİRİŞ

Göç, modern Avrupa toplumlarını şekillendiren en önemli olgulardan biri olarak hem ulusal hem de ulusüstü düzeyde tartışmaların merkezinde yer almaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeniden yapılanma döneminde ekonomik ihtiyaçları karşılamak amacıyla yürütülen işgücü göçü, başlangıçta geçici bir olgu olarak görülmüş; göçmenlerin belirli bir süre çalıştıktan sonra ülkelerine dönecekleri varsayılmıştır. Ancak zamanla aile birleşmeleri, yeni kuşakların doğuşu ve siyasal sığınma hareketleri, göçün kalıcı hale gelmesine yol açmıştır. Böylece göç, yalnızca ekonomik bir mesele olmaktan çıkmış; toplumsal uyum, kültürel bütünleşme, kimlik ve vatandaşlık konularıyla iç içe geçmiş bir alan haline gelmiştir.

Avrupa Birliği'nin bütünleşme süreci, göçün bu çok boyutlu niteliğini yansıtmaktadır (Yıldız, 2024). Ekonomik bütünleşmeyi temel alan Avrupa projesi, Maastricht Antlaşması ile kültür ve vatandaşlık unsurlarını da kapsamına almış; Lizbon Antlaşması ise kültürel çeşitlilik ve 'birlik içinde çeşitlilik' ilkesini hukuki çerçeveye yerleştirmiştir. Ancak kültür ve kimlik konularında yetkilerin büyük ölçüde üye devletlerde kalması, AB'nin göç politikalarının uygulamada parçalı ve farklı ulusal

¹ Prof. Dr. Kocaeli Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID: 0000-0002-0718-9083.

yaklaşımlara dayalı olmasına yol açmıştır. Bu noktada Almanya ve Fransa gibi büyük üyeler, yalnızca kendi toplumları için değil, aynı zamanda Avrupa genelinde göç ve entegrasyon tartışmalarını yönlendiren örnekler haline gelmiştir (Boztürk ve Gedikkaya Bal, 2020).

Kültürel entegrasyon, göçmenlerin toplumun ortak değerlerini, dilini ve kurumsal yapısını içselleştirmelerini ifade ederken; bu süreç, ulusal kimliklerin sınırlarını da yeniden tanımlar. Avrupa, tarihsel olarak farklı kültürlerin kesişim noktası olmuş bir kıta olsa da ulus-devletlerin inşa ettiği vatandaşlık rejimleri ve kimlik politikaları göçmenlerin topluma katılımında belirleyici rol oynamaktadır. Almanya, uzun yıllar boyunca göçmenleri ‘misafir işçi’ statüsünde görmüş, kalıcı entegrasyon politikaları geliştirmekte isteksiz davranmıştır. Ancak 2000’lerden itibaren yürürlüğe giren vatandaşlık ve göç yasaları, entegrasyonun kurumsallaşmasını sağlamıştır. Fransa ise göç tarihinde daha köklü bir geçmişe sahip olup, cumhuriyetçi evrenselcilik ve laiklik ilkeleri çerçevesinde asimilasyon modelini benimsemiştir. Vatandaşlık ediniminde doğum yeri ilkesine dayalı kapsayıcı bir yaklaşım sergilese de kültürel kimliklerin kamusal alandaki görünürlüğü sınırlandırmıştır.

Literatürde Almanya ve Fransa, Avrupa göç politikalarının iki zıt modeli olarak ele alınmaktadır. Brubaker (1992), bu iki ülkenin vatandaşlık anlayışlarını karşılaştırarak Almanya’yı kan bağına dayalı, Fransa’yı ise doğum yeri merkezli bir sisteme sahip olarak tanımlamıştır. Joppke (2009), göçmenlerin entegrasyonunda “asimilasyon” ve “entegrasyon” ayrımının önemine dikkat çekmiş; Weil (2008) gibi araştırmacılar, Fransa’nın laiklik uygulamaları ve vatandaşlık politikalarının göçmenlerin toplumsal uyumu üzerindeki etkilerini incelemiştir. Almanya üzerine yapılan çalışmalar ise entegrasyon kursları, eğitim sistemindeki fırsat eşitsizlikleri ve iş piyasasına erişim sorunlarına odaklanmıştır.

Bu çalışma, Avrupa Birliği'nin göç politikaları bağlamında kültürel entegrasyonu ele almakta; Almanya'nın entegrasyon modelini ve Fransa'nın asimilasyon modelini karşılaştırmalı bir biçimde incelemektedir. Çalışmanın temel soruları şunlardır: (i) AB göç politikalarının kültürel entegrasyon üzerindeki etkileri nelerdir? (ii) Almanya'nın entegrasyon odaklı yaklaşımı ile Fransa'nın asimilasyoncu yaklaşımı hangi açılardan benzerlik ve farklılık göstermektedir? (iii) Bu iki model, göçmenlerin toplumsal uyumu, kimlik inşası ve vatandaşlık deneyimleri üzerinde nasıl sonuçlar doğurmaktadır?

Metodolojik olarak çalışma, normatif ve karşılaştırmalı bir çerçeveye dayanmaktadır. Bir yandan AB'nin kurucu belgeleri, göç politikaları ve kültürel entegrasyona dair resmi söylemler incelenirken; diğer yandan Almanya ve Fransa'nın ulusal politikaları tarihsel süreç içinde karşılaştırılmaktadır. Böylece göçün ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarını bir arada değerlendirmek mümkün olmaktadır.

Sonuç olarak, bu makale göç ve kültürel entegrasyonun Avrupa'da kimlik ve vatandaşlık tartışmalarıyla nasıl iç içe geçtiğini, Almanya ve Fransa örnekleri üzerinden ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda her iki ülkenin deneyimleri, Avrupa Birliği'nin göç politikalarının geleceği ve kültürel entegrasyonun sınırları konusunda önemli ipuçları sunmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: KÜLTÜREL ENTEGRASYON VE ASİMİLASYON

Kültür kavramı, sosyal bilimler literatüründe en çok tartışılan ve farklı bağlamlarda en çeşitli anlamlara sahip terimlerden biridir. Bu nedenle de kavrama ilişkin tek ve evrensel bir tanım geliştirmek mümkün olmamıştır. Obuljen'in (2004) de vurguladığı gibi, kültür için sayısız tanım yapılmış, her biri kavramın farklı bir yönüne ışık tutmuştur. Tarih boyunca ve

değişen toplumsal koşullar altında “kültür” sözcüğü farklı içeriklerle yeniden üretilmiş, kimi zaman dar, kimi zaman ise oldukça geniş bir kapsamda ele alınmıştır (Jehan, 2011). Dar anlamda kültür; edebiyat, müzik, sanat ve felsefe gibi alanlarla sınırlı tutulurken, geniş anlamda kültür fikirlerin, değerlerin, geleneklerin ve toplumsal örgütlenmelerin oluşturduğu bütüncül bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Sosyolojik açıdan ise kültür, bir toplumun kendisini sembolik düzlemde yeniden üretmesini sağlayan bir toplumsal sistem olarak değerlendirilmektedir (De Witte, 1990).

Bu çerçevede kültürün paylaşılan ve kuşaklar boyunca aktarılan bir değerler bütünü olduğu da belirtilmektedir. Leitner’in (2000) ifade ettiği gibi, kültür; ulusal, etnik ya da başka toplulukları karakterize eden, onların davranışlarını yönlendiren, kalıcı ve paylaşılan anlamlar, değerler ve inançlardan oluşur. Bu yaklaşım kültürü yalnızca bireylerin gündelik yaşamında görünür olan pratikler üzerinden değil, aynı zamanda toplumların ahlaki normlarını, yasal düzenlemelerini, değerlerini ve geleneklerini şekillendiren, bireylerin dünyayı algılayış biçimlerini yapılandıran bir olgu olarak kavramaktadır. Böylelikle kültür, toplumsal yaşamın hem bireysel hem de kolektif düzeyde sürekliliğini sağlayan bir çerçeve sunmaktadır.

Avrupa bütünleşmesi bağlamında kültürün konumu tarihsel olarak değişim göstermiştir. 1957 tarihli Roma Antlaşması, Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun temelini oluşturmasına rağmen kültüre ya da onun bileşenleri olan eğitime ve sanata doğrudan bir vurgu yapmamıştır. Bu sessizlik, o dönemde ekonomik iş birliğinin kültürel meselelerin önünde tutulduğunu göstermektedir. Ancak kültürün siyasi önem kazanması Maastricht Antlaşması ile mümkün olmuştur. Jehan’ın (2011) belirttiği üzere Maastricht Antlaşması’nın 151. maddesi, “ulusal ve bölgesel çeşitliliklere saygı duyarken, ortak kültürel mirası ön plana çıkarma” hedefini ortaya koyarak, kültürü AB’nin

kurumsal yapısına dahil etmiştir. Bu vurgu daha sonra Lizbon Antlaşması'nın 167. maddesinde de korunmuştur. Böylece kültür, AB'nin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyo-kültürel bir bütünleşme projesi olduğunun sembolik ifadesi haline gelmiştir.

Avrupa kıtası tarihsel olarak kültürel çeşitliliğin hâkim olduğu bir mekân olagelmıştır. Farklılıklar kimi dönemlerde çatışma kaynağı olsa da, aynı zamanda ekonomik ve kültürel gelişim için önemli bir potansiyel yaratmıştır. Çeşitlilik, toplumların öğrenme süreçlerini, fikir alışverişini ve yenilik üretimini besleyen bir kaynak olarak görülmektedir. Spolaore'un (2013) analizine göre, kültürel heterojenlik bir yandan farklı tercihler üzerinden barışçıl değişimlere ve kaynakların etkin kullanımına katkı sunarken, öte yandan ortak olmayan mallar üzerindeki rekabet nedeniyle gerilim ve çatışmalara da yol açabilmektedir. Bu nedenle, tarih boyunca siyasal otoriteler çoğunlukla nüfuslarını homojenleştirme yoluna gitmiş, böylece heterojenliğin maliyetlerini azaltarak kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışmışlardır.

Avrupa Birliği elitlerinin ise göç ve kültürel çeşitlilik karşısındaki tavırları, ekonomik entegrasyonu destekleyecek bir ortak kültürel kimlik inşa etme fikriyle şekillenmiştir. Bu yaklaşıma göre, Avrupa vatandaşlarının Avrupalı bir kültürü paylaşmaları, ekonomik bütünleşmeye yönelik toplumsal direnci azaltacaktır. Başka bir deyişle, Avrupa kültürünün parçası olmak, Avrupa projesine verilen desteğin toplumsal temeliyle doğrudan bağlantılıdır (Wang, 2009, s. 152–153).

Resmî olarak Avrupa Birliği çokkültürlülüğü desteklemektedir. Ancak vatandaşların bir bölümü, AB'nin kendi ulusal kültürlerini tehdit ettiğini düşünmekte ve bu nedenle bütünleşmeye kuşkuyla yaklaşmaktadır. McLaren'ın (2002) araştırmaları, ulusal kimliği güçlü biçimde benimseyen ve

dışlayıcı normları savunan bireylerin Avrupa entegrasyonunu bir tehdit olarak algıladıklarını ortaya koymaktadır. Hooghe ve Marks (2005) da bu grupların entegrasyona karşı daha olumsuz tutumlar geliştirdiklerini vurgulamaktadır. Böylece kültürel çeşitliliğin bir yandan zenginlik kaynağı olduğu kabul edilirken, diğer yandan Avrupa bütünleşmesi açısından yeni gerilim alanları yarattığı anlaşılmaktadır.

Avrupa entegrasyonu elli yılı aşkın süredir ağırlıklı olarak ekonomik boyutları üzerinden tanımlanmış olsa da akademik literatürde Avrupa'nın öncelikle bir kültürel oluşum olduğu sıklıkla dile getirilmektedir (Jehan, 2011). Üye devletler kendi ulusal kültürel kimliklerini korumak istemektedir; buna rağmen, Avrupa Birliği'ndeki kültürel uyum, bütünleşmenin en temel sosyolojik boyutunu oluşturmaktadır. Avrupa bütünleşmesi ilerledikçe kültürün önemi daha da artmış, Avrupa kimliğinin inşasında merkezi bir role sahip olmuştur (Wang, 2009). Bu süreç, ekonomik iş birliğinden çok daha geniş bir toplumsal dönüşümün kapısını aralamaktadır.

Kültürel entegrasyon bu noktada iki yönlü bir işlev görmektedir: Bir tarafta Avrupa düzeyinde ortak bir kimlik inşasına katkı sağlamakta, diğer tarafta ise üye devletlerin göç politikaları ve iç toplumsal dinamikleri tarafından biçimlendirilmektedir. Göç olgusu, entegrasyon ve asimilasyon kavramları etrafında şekillenen tartışmaları yoğunlaştırmıştır. Entegrasyon, göçmenlerin topluma katılırken kendi kültürel kimliklerini koruyabilmelerine imkân tanıyan bir yaklaşımı ifade etmektedir. Bu model, farklılıkların tanınması ve toplumsal uyumun karşılıklı etkileşimle sağlanması üzerine kuruludur. Buna karşılık asimilasyon, göçmenlerin baskın ulusal kültüre tam uyum sağlamalarını, farklılıkların kamusal alanda görünmez hale gelmesini ve homojen bir ulusal kimlik içinde erimelerini talep etmektedir.

Avrupa Birliği düzeyinde resmî söylem ‘entegrasyon’ kavramı üzerinden ilerlese de, ulusal düzeyde farklı gelenekler ve tarihsel koşullar bu süreci şekillendirmektedir. Örneğin, Almanya uzun süre göçmenleri ‘misafir işçi’ olarak tanımlamış ve entegrasyonu ikincil bir mesele olarak görmüştür; Fransa ise cumhuriyetçi evrenselcilik ilkesi doğrultusunda asimilasyonu kamusal politikaların merkezine yerleştirmiştir. Dolayısıyla, kültürel entegrasyon Avrupa için ortak bir hedef olsa da, pratikte ulusal yaklaşımlar arasındaki farklılıklar entegrasyonun sınırlarını belirlemektedir.

Sonuç olarak kültür kavramı, Avrupa bütünleşmesi tartışmalarının yalnızca teorik bir boyutu değil, aynı zamanda pratikte göç, kimlik ve vatandaşlık politikalarıyla iç içe geçmiş bir unsurdur. Kültürel entegrasyon, hem Avrupa kimliğinin inşasında hem de ulusal düzeyde toplumsal uyumun sağlanmasında merkezi bir rol üstlenmektedir. Ancak bu süreç, her zaman gerilimlerle ve farklılıkların yönetimiyle birlikte yürütülmektedir.

Kültürel entegrasyon tartışmalarında sıkça karşılaştırılan iki kavram asimilasyon ve entegrasyondur. Asimilasyon bireylerin veya grupların baskın kültüre uyum sağlayarak kendi özgün kültürlerini yitirdiği bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Alba ve Nee (1997, s. 826) bu kavramı, göçmen toplulukların çoğunluk kültürünün değerlerini benimseyerek kültürel farklılıklarını azaltmaları şeklinde açıklamaktadır.

Chicago Okulu sosyologları Park ve Burgess (1921), asimilasyonu grupların birbirlerinin duygularını, düşüncelerini ve tarihsel deneyimlerini paylaşarak zamanla benzeştiği bir süreç olarak görmüştür. Ancak bu süreç, azınlıkların kültürel miraslarını kaybetmesi ve baskın ulusal kimliğe eklemlenmesi riskini de beraberinde getirmektedir.

Entegrasyon ise farklı bir yaklaşımı temsil eder. Latince *integer* (tam, bütün) kelimesinden türeyen entegrasyon, farklı toplulukların kendi kültürel kimliklerini korurken, ev sahibi toplumun sosyal, ekonomik ve siyasal yapısına katılımını ifade eder (Alkan Aykaç & Karakaş, 2022). Entegrasyon politikaları, asimilasyondan farklı olarak kültürel çoğulculuğu reddetmez, aksine çokkültürlülük anlayışıyla uyumludur (Joppke, 2009).

Dolayısıyla, asimilasyon ile entegrasyon arasındaki fark, kültürel entegrasyon tartışmalarının merkezinde yer alır. Alkan Aykaç & Karakaş, (2022) asimilasyonun tek tip vatandaşlık anlayışını dayattığını, entegrasyonun ise farklılıkları tanıyarak ortak bir toplumsal zemin oluşturduğunu vurgular.

Almanya, göç politikalarında entegrasyonu ön plana çıkararak dil eğitimi, vatandaşlık erişimi ve toplumsal katılım programlarını desteklerken; Fransa daha çok asimilasyoncu bir çizgi benimsemiş, ulusal kimlik ve laiklik vurgusuyla kültürel farklılıkların kamusal alanda görünürlüğü sınırlandırmıştır. Bu iki örnek, Avrupa Birliği'nin kültürel entegrasyon hedefleri ile ulusal düzeydeki farklı yaklaşımlar arasındaki gerilimi anlamak açısından kritik önem taşımaktadır. Güncel araştırmalar, AB'nin fonlar ve hukuki çerçeveler aracılığıyla göçmenlerin kültürel entegrasyonunu desteklediğini; ancak uygulamada ulusal modellerin baskın olduğunu göstermektedir (Favell, 2022; Triandafyllidou, 2021). Dolayısıyla, Avrupa'da kültürel entegrasyonun geleceği, bir yandan 'Avrupalı kimliği' inşası sürecine, diğer yandan Almanya ve Fransa gibi ülkelerdeki tarihsel ulusal yaklaşımlara bağlıdır.

3. ALMANYA VE FRANSA GÖÇ POLİTİKALARININ EVRİMİ

Kültürel entegrasyon, Avrupa Birliği'nin ortak kimlik inşasında temel bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Ancak

entegrasyonun nasıl tanımlandığı ve uygulandığı, üye devletler arasında farklılık göstermektedir (Yıldız, 2018). Almanya'nın entegrasyon odaklı politikaları ile Fransa'nın asimilasyoncu yaklaşımı, Avrupa kültürel entegrasyonunun tek tip bir süreç olmadığını göstermektedir.

Bu farklılıklar, AB'nin 'çeşitlilik içinde birlik' mottosunu güçlendirirken, aynı zamanda ortak Avrupa kimliği inşasında zorluklar da yaratmaktadır. Kültürel entegrasyonun başarılı olabilmesi için hem ulusal farklılıkların tanınması hem de göçmenlerin topluma aktif katılımını teşvik eden kapsayıcı politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Dolayısıyla AB göç politikalarının evrimini anlamak, yalnızca hukuki belgeler ve kurumsal süreçler üzerinden değil, aynı zamanda Almanya ve Fransa gibi örnek ülkelerdeki deneyimler üzerinden incelendiğinde daha anlamlıdır. Çünkü bu iki ülke, farklı tarihsel koşullar ve siyasi kültürler ışığında birbirinden oldukça farklı asimilasyon ve entegrasyon stratejileri geliştirmiştir.

Almanya ve Fransa'nın farklı modelleri, Avrupa kültürel entegrasyonunun çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Almanya, entegrasyon politikalarıyla göçmenlerin kültürel kimliklerini tamamen silmeden onları topluma dahil etmeye çalışırken, Fransa ulusal kimliğe sıkı sıkıya bağlı bir asimilasyon yaklaşımını benimsemektedir. Salamońska (2025), her iki modelin de ekonomik uyumu kısmen sağladığını, ancak kültürel ve sosyal bütünleşmede sınırlı başarı elde ettiğini belirtmektedir.

3.1. Almanya'nın Göçmen Entegrasyonu Politikaları

Almanya, II. Dünya Savaşı sonrasında günümüze Avrupa'daki en önemli göç destinasyonlarından biri haline gelmiştir (Boztürk, 2025). Ülkenin göç deneyimi, başlangıçta ekonomik kalkınmaya yönelik işgücü göçü ile sınırlıyken, zamanla aile birleşmeleri, mülteci akımları ve vatandaşlık

reformları üzerinden çok katmanlı bir yapıya evrilmiştir. Uzun yıllar boyunca Federal Almanya Cumhuriyeti, kendisini resmî olarak bir göç ülkesi olarak tanımlamaktan kaçınmış, göçmenlerin ‘misafir işçi’ (*Gastarbeiter*) statüsüyle geçici kalacağı varsayılmıştır (Green, 2004, s. 34). Ancak sonraki kuşakların kalıcılığıyla birlikte entegrasyon sorunu hem siyasal gündemin hem de akademik tartışmaların merkezinde yer almıştır (Joppke, 1999).

Almanya’nın göç politikalarının evrimi, üç temel döneme ayrılabilir: 1950–1973 arasındaki işgücü göçü dönemi, 1973 sonrası aile birleşmeleri ve sığınma odaklı göç, 2000 sonrası kurumsal entegrasyon politikaları. Bu dönemler, Almanya’nın göçmenlere yaklaşımındaki dönüşümü yansıtırken, aynı zamanda Avrupa Birliği’nin genel göç yönetimi çerçevesine de yön vermiştir (Faist, 2018).

Almanya’nın modern göç tarihinde en kritik başlangıç noktası, 1950’lerin sonlarında imzalanan işgücü anlaşmalarıdır. 1955’te İtalya ile başlayan bu süreç, kısa süre içinde Yunanistan (1960), İspanya (1960), Türkiye (1961), Portekiz (1964) ve Yugoslavya (1968) ile yapılan anlaşmalarla genişlemiştir (Herbert, 1990). Bu dönemde gelen işçiler, özellikle Ruhr Havzası gibi sanayileşmiş bölgelerde üretim açığını kapatmış, ekonomik büyümeye doğrudan katkı sağlamıştır. Federal hükümetin temel varsayımı, bu işçilerin geçici olarak kalacağı, belirli bir süre çalıştıktan sonra ülkelerine döneceği yönündeydi. Nitekim resmi söylemde ‘misafir işçi’ kavramı, göçmenlerin toplumsal ve kültürel entegrasyonuna yönelik herhangi bir politikanın geliştirilmesini engellemiştir (Joppke, 1999). Ancak uygulamada bu durum farklı gelişmiştir. 1960’ların sonlarından itibaren göçmenler ailelerini yanlarına almaya başlamış, çocuklar Alman eğitim sistemine girmiş ve kalıcılık süreci başlamıştır. Bu nedenle 1973 Petrol Krizi sonrası işçi alımı durdurulsa da göç

akışı tamamen kesilmemiş; aksine aile birleşmeleri göçün ana dinamiği haline gelmiştir (Castles, 1986).

1973 sonrası dönemde Almanya, resmî olarak yeni işçi alımını durdursa da göç hareketi devam etmiştir. Bu süreçte aile birleşmeleri ve sığınma talepleri unsurları ön plana çıkmıştır. Özellikle Türk kökenli göçmenler, ailelerini Almanya'ya getirerek kalıcı yerleşim sürecini hızlandırmıştır (Green, 2003). 1980'lerde ise siyasi nedenlerle göçmen sayısında artış yaşanmıştır. Doğu Avrupa'daki siyasi dönüşümler ve Orta Doğu'daki istikrarsızlıklar, Almanya'ya yönelik sığınma başvurularını artırmıştır. 1992 yılında Almanya, yaklaşık 438.000 sığınma başvurusu ile dünya çapında en fazla başvuru alan ülke olmuştur (Joppke, 1999). Bu yoğunluk, göçün yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda siyasi ve insani boyutlarıyla da yönetilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. 1993'te yapılan Anayasa değişikliğiyle Almanya'nın sığınma hakkı kısıtlanmış, güvenli üçüncü ülke uygulaması getirilmiştir. Bu düzenleme, göç politikasında güvenlik kaygılarının entegrasyonun önüne geçtiğini göstermiştir (Herbert, 2001).

Almanya, uzun süre vatandaşlık politikasında **kan bağı (ius sanguinis)** ilkesini temel almış, göçmenlerin ülkeye doğmuş olsalar dahi vatandaşlık edinmesini zorlaştırmıştır. Bu yaklaşım, özellikle 2. ve 3. kuşak göçmenlerin 'kalıcı yabancı' statüsünde tutulmasına neden olmuştur (Brubaker, 1992). 2000 yılında yürürlüğe giren Vatandaşlık Yasası, bu politikada köklü bir değişim yaratmıştır. Reformla birlikte **doğum yeri (ius soli)** ilkesine kısmen yer verilmiş, Almanya'da doğan göçmen çocukları, ebeveynlerinden biri sekiz yıl yasal olarak Almanya'da yaşamışsa vatandaşlık hakkı kazanabilmiştir (Green, 2004). Bu reform, göçmenlerin toplumsal aidiyetini güçlendirmeyi hedeflemiştir. Ancak çifte vatandaşlığa getirilen kısıtlamalar, özellikle Türk kökenli göçmenler için tartışmalı olmuştur. 2014'te yapılan yeni düzenlemelerle çifte vatandaşlık kısmen

kolaylaştırılmıştır. 2005’te yürürlüğe giren Göç Yasası, Almanya’nın resmî olarak ‘göç ülkesi’ (*Einwanderungsland*) olduğunu kabul etmesinin sembolü olmuştur. Yasa ile entegrasyon, göç politikasının merkezine alınmış; göçmenlere yönelik sistematik kurslar ve danışmanlık mekanizmaları kurulmuştur. Bu kapsamda “entegrasyon kursları” zorunlu hale gelmiştir. Kurslar, **600 saatlik dil eğitimi ve 100 saatlik toplum bilgisi** (hukuk, tarih, kültür) olmak üzere iki bölümden oluşmuştur. Göçmenlerin sosyal yardım alabilmeleri ve oturma izinlerini uzatabilmeleri için kurslara katılım şart koşulmuştur (Dere and Demirci, 2021).

Dil, Alman entegrasyon politikalarının merkezinde yer almaktadır. Esser (2006), dil yeterliliğinin eğitim ve iş piyasası başarısında belirleyici olduğunu vurgular. Bu nedenle devlet, dil kurslarına ciddi yatırım yapmış, özellikle kadın göçmenlerin kurslara katılımı için ek teşvikler getirmiştir. Eğitim, göçmen entegrasyonunda en kritik alanlardan biridir. Almanya’nın erken yaşta öğrencileri farklı okul türlerine (Hauptschule, Realschule, Gymnasium) yönlendiren sistemi, göçmen çocukların dezavantajlı okullarda yoğunlaşmasına neden olmuştur (Kristen & Granato, 2007). PISA sonuçları, göçmen kökenli öğrencilerin başarılarının Alman öğrencilerden ortalama olarak düşük olduğunu göstermiştir (OECD, 2018). Bu durum, eğitim sistemindeki yapısal eşitsizlikleri açığa çıkarmış ve reform baskısını artırmıştır. Son yıllarda okul öncesi eğitimde dil desteği, göçmen ailelerle rehberlik projeleri ve öğretmenlerin çokkültürlü pedagojik eğitimleri yaygınlaştırılmıştır. Ancak eğitimde fırsat eşitsizliği hâlen devam etmektedir (Crul et al., 2012).

Göçmenlerin ekonomik entegrasyonu da Almanya’nın göç politikalarının merkezinde yer almaktadır. İlk kuşak göçmenler çoğunlukla düşük vasıflı işlerde çalışırken, sonraki kuşaklar eğitim seviyelerini yükseltmiş ancak iş piyasasında ayrımcılıkla karşılaşmaya devam etmiştir. 2012’de çıkarılan

‘Yeterlilik Tanıma Yasası’, yurtdışında edinilen diplomaların Almanya’da tanınmasını kolaylaştırmıştır. Ayrıca mesleki eğitim programları, staj imkanları ve iş piyasasına hızlı giriş projeleri hayata geçirilmiştir. 2015’te Almanya, Suriye iç savaşı ve diğer çatışmalar nedeniyle bir milyondan fazla sığınmacıyı kabul etmiştir. Angela Merkel’in “Wir schaffen das” (Bunu başaracağız) ifadesi, entegrasyon politikalarının insani boyutunu yansıtmıştır (Perspektif.Eu, 2025). Bu süreçte dil kursları genişletilmiş, mültecilerin iş piyasasına erişimi hızlandırılmış ve belediyeler düzeyinde entegrasyon projeleri uygulanmıştır. Ancak aynı zamanda aşırı sağcı Almanya için Alternatif (AfD) partisinin yükselişi, göç karşıtı söylemleri güçlendirmiştir (Mudde, 2019).

Almanya’da entegrasyon, yalnızca federal düzeyde değil, eyaletler ve belediyeler düzeyinde de yürütülmektedir. Özellikle Berlin, Hamburg ve Frankfurt gibi büyük şehirlerde yerel yönetimler göçmenlere yönelik sosyal hizmetler, kültürel merkezler ve danışmanlık projeleri yürütmektedir (Perspektif.Eu, 2025). Sivil toplum kuruluşları ve diaspora örgütleri de önemli rol oynamaktadır. Türk kökenli dernekler hem kültürel kimliğin korunmasında hem de Alman toplumuna katılımı aracı işlev görmektedir (Yurdakul, 2009, s. 94).

Yeremenko ve Hrytsenko (2025), Almanya’da ekonomik entegrasyonun görece başarılı olduğunu, ancak sosyal entegrasyonun daha sınırlı kaldığını belirtmektedir. Bu durum özellikle Müslüman göçmenler için geçerli olup, kültürel uyum ve toplumsal kabul sorunlarını gündeme getirmektedir. Sonuç olarak, Almanya’nın göçmen politikaları, başlangıçta ‘geçici işgücü’ yaklaşımı üzerine kurulmuşken, zamanla kalıcı göçmen nüfusun entegrasyonu için kurumsal politikalara dönüşmüştür. 2000’li yıllardan itibaren entegrasyon, vatandaşlık reformları, dil kursları, eğitim ve iş piyasası programlarıyla desteklenmiştir. Fransa’nın katı asimilasyoncu modeline kıyasla Almanya,

göçmenlerin kültürel kimliklerini tamamen silmeden topluma dahil etmeyi hedefleyen bir entegrasyon modeli geliştirmiştir. Ancak eğitimde fırsat eşitsizlikleri, vatandaşlıkta çifte kimlik sınırlamaları ve toplumsal önyargılar, entegrasyonun önünde hâlen önemli engellerdir.

3.2. Fransa'nın Göç ve Asimilasyon Politikaları

Fransa, Avrupa'da göç ve asimilasyon politikaları üzerine en çok tartışılan ülkelerden biridir. Bunun nedeni yalnızca göçmen sayısının yüksekliği değil, aynı zamanda Fransız ulusal kimliğinin temellerini oluşturan cumhuriyetçi evrenselcilik ve laiklik ilkelerinin, göçmen topluluklarla olan etkileşimde belirleyici rol oynamasıdır (Brubaker, 1992). Almanya uzun süre “göç ülkesi olmadığını” iddia ederken (Yıldız 2023a), Fransa kendisini hem sömürge geçmişinden hem de evrenselci vatandaşlık anlayışından ötürü uzun zamandır bir göç ülkesi olarak tanımaktadır (Yıldız, 2023b). Ancak bu durum, göçmenlerin kültürel kimliklerini tanıyan çokkültürlülük politikaları ile değil, aksine asimilasyon temelinde yürütülmüştür (Favell, 1998).

Fransa'ya göçün tarihsel boyutu özellikle 20. yüzyılda, Cezayir, Fas ve Tunus gibi eski sömürge ülkelerinden gelen Kuzey Afrikalı Müslüman topluluklarla şekillenmiştir (Kastoryano, 2002). Bu göçmenler, savaş sonrası ekonomik büyümeye katkıda bulunmuş, ancak toplumsal ve kültürel uyum konusunda ciddi tartışmalar doğurmuştur. Özellikle İslam'ın kamusal alandaki görünürlüğü, Fransız laiklik modelini zorlamış ve entegrasyon politikalarının seyrini belirlemiştir (Bowen, 2007).

Fransa'da asimilasyon anlayışı, cumhuriyetçi evrenselcilik ilkesine dayanmaktadır. Bu ilkeye göre devlet, tüm bireyleri etnik, dini veya kültürel aidiyetlerinden bağımsız olarak eşit vatandaşlar olarak görür. Dolayısıyla göçmenlerin topluma

katılımı, kültürel farklılıklarını korumaları üzerinden değil, ev sahibi toplumun ortak değerlerini içselleştirmeleri üzerinden gerçekleşir (Weil, 2008). Vatandaşlık yasaları bu yaklaşımı yansıtır. 19. yüzyıldan itibaren Fransa, doğum yeri (ius soli) ilkesini güçlü biçimde benimsemiş, ülkede doğan göçmen çocuklarına vatandaşlık hakkı tanımıştır (Brubaker, 1992). Bu politika, göçmen kökenli kuşakların hızlı bir biçimde Fransız ulusal kimliğine dahil edilmesini hedeflemiştir. Bununla birlikte, cumhuriyetçi asimilasyon modeli kültürel ve dini farklılıkların kamusal alanda görünür kılınmasına izin vermemektedir. Bu durum, özellikle Müslüman göçmenlerin dinî semboller üzerinden yaşadığı çatışmaları artırmıştır (Kastoryano, 2002).

Fransa’da entegrasyonun daha çok asimilasyon anlamına geldiği, göçmenlerin bireysel düzeyde Fransız kültürünü benimsemek zorunda bırakıldıkları bilinmektedir. Fransa’da asimilasyonun en önemli araçlarından biri eğitim sistemidir. Cumhuriyetçi eğitim politikası, tüm çocukların Fransız dili ve değerleri etrafında bir araya gelmesini hedefler. Okul, göçmen çocukların ‘Fransızlaştırılmasının’ temel kurumu olarak işlev görmüştür (Hargreaves, 2007). Bununla birlikte araştırmalar, göçmen kökenli öğrencilerin eğitimde eşit başarı gösteremediğini ortaya koymaktadır. Silberman, Alba ve Fournier (2007), göçmen çocuklarının özellikle mesleki eğitim okullarına yönlendirildiğini ve sosyal hareketlilik imkanlarının sınırlı kaldığını vurgular. Bu durum, cumhuriyetçi eşitlik söylemi ile fiili uygulamalar arasındaki gerilimi gözler önüne sermektedir. Sosyal politikalar da benzer şekilde göçmenleri vatandaşlık temelinde eşitlemeyi hedefler. Ancak konut, istihdam ve sağlık hizmetlerinde ayrımcılık vakaları sıkça rapor edilmiştir. Bu da asimilasyon politikalarının toplumda eşitliği her zaman garanti edemediğini göstermektedir.

2015 Paris saldırıları, göç ve entegrasyon politikalarının seyrini kökten değiştirmiştir. Saldırıları, göçmen kökenli

gençlerin radikalleşmesi üzerinden tartışılmış ve entegrasyon politikaları giderek güvenlikleşmiştir (Kepel, 2017). Bu süreçte devlet, göçmenlerin entegrasyonunu yalnızca sosyal politikalarla değil, aynı zamanda radikalleşmeyle mücadele stratejileriyle ele almaya başlamıştır. Banliyölerdeki genç nüfusun dışlanmışlık hissi, toplumsal gerilimleri artırmış; entegrasyon politikaları güvenlik odaklı söylemlere sıkışmıştır (Geddes & Scholten, 2016). Özellikle Arap diasporalarının Fransa'daki toplumsal uyum sorunlarının, cumhuriyetçi değerlerle etnik kimliklerin çatışmasından kaynaklandığı bilinmektedir. Bu durum, göçmenlerin dışlanma ve ayrımcılık deneyimlerini artırmaktadır.

Fransa'nın göç ve entegrasyon politikaları, cumhuriyetçi evrenselcilik ve asimilasyon ilkeleri etrafında şekillenmiştir. Eğitim ve vatandaşlık politikaları göçmenleri eşit bireyler haline getirmeyi hedeflese de dini semboller ve kültürel farklılıklar konusundaki katı yaklaşım, özellikle Müslüman göçmenlerin dışlanmasına yol açmıştır. 2015 sonrası güvenlik krizleri, göçmen politikalarının insani ve toplumsal boyutlarını ikinci plana itmiş, güvenlikleşmeyi ön plana çıkarmıştır. Fransa'nın asimilasyon modeli, bir yandan eşit vatandaşlık idealini savunurken, diğer yandan kültürel çeşitliliğin tanınmasını sınırlayarak yeni toplumsal gerilimler üretmektedir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Avrupa Birliği'nin göç politikaları tarihsel süreç içinde hem ekonomik hem de siyasal hedeflerin kesişiminde şekillenmiştir. Başlangıçta göç, savaş sonrası yeniden yapılanma sürecinde işgücü açığını kapatmak için tasarlanmış ve geçici bir fenomen olarak değerlendirilmiştir. Ancak göçmenlerin kalıcı hale gelmesiyle birlikte mesele yalnızca emek arzıyla sınırlı kalmamış; kimlik, aidiyet ve kültürel bütünleşme sorunları giderek daha belirgin bir boyut kazanmıştır. Bu gelişmeler,

Avrupa'nın bir taraftan ortak kültürel mirası ve “birlik içinde çeşitlilik” ilkesini savunurken, diğer taraftan ulusal kimliklerin direnç noktalarıyla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur.

Avrupa kimliğinin inşa sürecinde kültürel entegrasyonun merkezi rolü açıktır. Ne var ki, üye devletlerin vatandaşları hâlen ulusal kimliklerini öncelikli bir aidiyet çerçevesi olarak kabul etmekte ve Avrupa düzeyinde bütünleşmeye mesafeli durmaktadır. Bu durum, göç politikalarının kültürel boyutunda daha da görünür hale gelmektedir. Zira göç, ekonomik katkının ötesinde, değerler, semboller ve yaşam biçimleri üzerinden toplumların kendilerini yeniden tanımlamasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, göç ve entegrasyon politikaları yalnızca ekonomik verimlilik ya da sosyal uyum meselesi değil, aynı zamanda siyasi meşruiyetin ve toplumsal istikrarın belirleyici bir unsuru haline gelmiştir.

Bu çerçevede Almanya ve Fransa, Avrupa'daki iki farklı ulusal modelin somut örneklerini oluşturmaktadır. Almanya, uzun süre kendisini bir göç ülkesi olarak tanımlamaktan imtina etmiş; göçmenleri “misafir işçi” olarak görmüş ve kalıcı entegrasyon mekanizmaları geliştirmekte isteksiz davranmıştır. Ancak 2000'li yıllardan itibaren göçmenlerin kalıcılığının geri döndürülemez bir gerçeklik olduğunun kabul edilmesiyle birlikte entegrasyon odaklı politikalar kurumsallaştırılmıştır. Vatandaşlık yasalarının esnetilmesi, dil kurslarının yaygınlaştırılması, eğitimde destek programlarının oluşturulması ve iş piyasasına erişimi kolaylaştırıcı yasal düzenlemeler bu dönüşümün başlıca unsurlarıdır. Bununla birlikte, eğitimde fırsat eşitsizliklerinin devam etmesi, toplumsal önyargıların güçlenmesi ve siyasi tartışmaların yoğunlaşması, entegrasyon sürecinin bütüncül bir başarıya ulaşmasını engellemiştir. Almanya'nın güçlü yönü, göçmenlerin kültürel kimliklerini tamamen silmeden topluma dahil etmeye yönelik pragmatik bir model geliştirmiş olmasıdır;

zayıf yönü ise bu kapsayıcılığın göçmenlerin tüm kuşakları için eşit sonuçlar üretememiş olmasıdır.

Fransa ise göç konusunda tarihsel olarak farklı bir çizgiye sahiptir. Cumhuriyetçi evrenselcilik anlayışı, tüm bireyleri etnik, dini ya da kültürel aidiyetlerinden bağımsız olarak eşit vatandaşlar olarak tanımlamakta; dolayısıyla göçmenlerin topluma katılımı, farklılıklarını muhafaza etmeleri üzerinden değil, Fransız ulusal değerlerini içselleştirmeleri üzerinden gerçekleşmektedir. Vatandaşlık edinimi görece kolaydır; doğum yeri esasına dayalı kapsayıcı vatandaşlık rejimi göçmen kökenli kuşakların hızlıca Fransız yurttaşlığına dahil olmasına olanak tanımaktadır. Ancak bu kapsayıcılık, kültürel veya dini farklılıkların kamusal alandaki görünürlüğünü kabul etmemektedir. Başörtüsü ve peçe yasakları, bu yaklaşımın sembolik yansımaları olarak, asimilasyon modelinin sınırlarını ve göçmenlerin aidiyet krizini gözler önüne sermektedir. Eğitim ve sosyal politikalar, göçmenleri Fransızlaştırmayı hedeflemiş; fakat uygulamada ayrımcılık ve dışlanma sorunlarını ortadan kaldırmayı başaramamıştır. Fransa'nın güçlü yönü, vatandaşlık statüsünde kapsayıcı bir yaklaşım sergilemesidir; zayıf yönü ise kültürel çoğulculuğu reddederek göçmenlerin toplumsal katılımında derinleşen eşitsizlikler yaratmasıdır.

Her iki ülkenin deneyimleri, Avrupa'nın göç yönetimindeki temel ikilemleri yansıtmaktadır. Vatandaşlıkta kapsayıcılık ile kültürel kimliklerin tanınması arasındaki denge kurulamadığında ya kalıcı dışlanma ya da aidiyet sorunları ortaya çıkmaktadır. Almanya'da göçmenlerin toplumsal katılımı daha kurumsal mekanizmalarla desteklenmekte, ancak yapısal engeller sürmektedir. Fransa'da hukuki eşitlik güçlüdür, fakat kültürel tanıma eksikliği toplumsal kutuplaşmayı ve banliyölerde yoğunlaşan dışlanma hissini artırmaktadır. Dolayısıyla her iki model de, farklı güçlü yönlerine rağmen, göçmenlerin topluma

tam anlamıyla dahil edilmesi noktasında sınırlılıklar barındırmaktadır.

Avrupa Birliği düzeyinde geliştirilen ortak politikalar, göçün hukuki ve güvenlik boyutlarını düzenlemekte görece başarılı olmuştur. Dublin düzenlemeleri, Schengen sistemi ve ortak iltica mekanizmaları göç akışlarını kontrol etmeye yönelik önemli adımlar atmıştır. Ancak kültürel entegrasyon, hâlen ulusal gelenekler, tarihsel hafızalar ve siyasi tercihler tarafından belirlenmektedir. Bu nedenle Avrupa kimliği ile ulusal kimlik arasındaki gerilim, göç tartışmalarının merkezinde varlığını sürdürmektedir. Ulusal modeller arasındaki farklılık, AB'nin kültürel bütünleşme hedeflerini sınırlamakta; Avrupa düzeyinde tek tip bir entegrasyon yaklaşımı geliştirilmesini zorlaştırmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Avrupa'nın geleceğinde daha hibrit entegrasyon modellerinin ortaya çıkması muhtemeldir. Bu modeller, hem vatandaşlık statüsünde kapsayıcılığı hem de kültürel farklılıkların tanınmasını bir araya getirecek şekilde tasarlanabilir. Böyle bir yaklaşım, göçmenlerin eşit yurttaşlık haklarını güvence altına alırken, kimlik ve aidiyet ihtiyaçlarını da karşılayabilir. Aksi takdirde, ne Almanya'nın entegrasyon politikaları ne de Fransa'nın asimilasyon politikaları göçmenlerin topluma tam anlamıyla dahil olmasını sağlayabilir.

Fransa'nın asimilasyon modeli ile Almanya'nın entegrasyon modeli arasındaki farklar, Avrupa göç yönetimindeki tartışmaların merkezindedir. Fransa, göçmenleri hızlıca vatandaşlık içine dahil ederek eşit statü sağlamaya çalışırken, kültürel farklılıkların kamusal görünürlüğüne reddetmektedir. Almanya ise uzun süre göçmenleri vatandaşlık dışında tutmuş, fakat zamanla kültürel kimliklerini kısmen tanıyan bir entegrasyon modeli geliştirmiştir. Bu açıdan Fransa, vatandaşlık ve hukuki eşitlikte daha kapsayıcı görünmekte; kültürel

çoğulculukta ise daha sınırlayıcı bir duruş sergilemektedir. Almanya ise vatandaşlıkta daha seçici olmuş; buna karşın kültürel kimliklere daha pragmatik yaklaşmıştır. Avrupa'nın geleceğinde bu iki yaklaşımın bir sentezi, hem kimlik krizlerini azaltacak hem de toplumsal uyumu güçlendirecek bir çerçeve oluşturabilir.

Almanya ve Fransa'nın göç politikalarından elde edilen deneyimler, Avrupa Birliği'nin gelecekte izlemesi gereken stratejiler açısından önemli ipuçları sunmaktadır. Öncelikle, AB'nin ulusal modeller arasındaki keskin farkları aşabilmesi için, hibrit bir entegrasyon yaklaşımı geliştirmesi gerekmektedir. Bu model, Fransa'nın vatandaşlıkta kapsayıcı ve eşitlikçi yönünü, Almanya'nın ise kültürel kimlikleri kısmen tanıyan pragmatik yaklaşımını bir araya getirebilir. Böylece hem göçmenlerin yurttaşlık hakları güvence altına alınacak hem de farklılıkların tanınmasıyla aidiyet krizleri hafifletilebilecektir.

Eğitim ve iş piyasasında görülen yapısal engellerin azaltılması, entegrasyonun başarısı açısından kilit bir unsurdur. Özellikle ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlerin, okul başarılarında ve işgücü piyasasına girişte karşılaştıkları eşitsizlikler, toplumsal uyumun önündeki en büyük engellerden biri olarak varlığını sürdürmektedir. AB, bu alanlarda yalnızca tavsiye kararları ile yetinmemeli, ayrımcılıkla mücadele eden ve fırsat eşitliğini kurumsallaştıran bağlayıcı düzenlemeler hayata geçirmelidir.

Bununla bağlantılı olarak, kültürel tanıma ve katılım boyutu da güçlendirilmelidir. Göçmenlerin kimliklerini tamamen terk ederek toplumla bütünleşmeleri beklenemez; bu yaklaşım aidiyet krizlerini derinleştirir. Bunun yerine, kültürlerarası diyalogu teşvik eden programlar, göçmen kökenli sanatçıları, sivil toplum temsilcilerini ve gençleri kapsayan projeler desteklenmelidir. Yerel düzeyde kültürel etkileşim alanlarının genişletilmesi, göçmenlerin topluma katılımını kolaylaştırırken,

ev sahibi toplumlarda da önyargıların azalmasına katkıda bulunacaktır.

Son olarak, Avrupa kimliği ile ulusal kimlik arasında daha güçlü köprüler kurulması gerekmektedir. “Birlik içinde çeşitlilik” mottosu, somut politikalarla desteklenmediği sürece sembolik bir söylem olarak kalacaktır. Çifte vatandaşlık kolaylıklarının yaygınlaştırılması, Avrupa vatandaşlığı bilincini artırmaya yönelik eğitim müfredatları ve kültürel değişim programları, bu köprüleri inşa etmenin başlıca araçları olabilir. Bu tür girişimler, göçmenlerin hem ulusal topluluklarına bağlılıklarını sürdürmelerine hem de Avrupa değerlerini içselleştirmelerine imkân tanıyacaktır.

Sonuç olarak, Almanya’nın entegrasyon modeli ile Fransa’nın asimilasyon modelinden öğrenilen dersler, Avrupa Birliği için tek tip bir göç ve entegrasyon politikası oluşturmanın zorluğunu göstermektedir. Ancak hibrit ve esnek bir yaklaşımın geliştirilmesi, hem toplumsal uyumu hem de Avrupa kimliğinin geleceğini güvence altına alabilecek bir yol haritası sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alba, R., & Nee, V. (1997). Rethinking assimilation theory for a new era of immigration. *International Migration Review*, 31(4), 826–874.
- Alkan Aykaç, S., & Karakaş, M. (2022). Entegrasyon, asimilasyon ve uyum kavramları arasından Türkiye’nin seçimi. *İçtimaiyat*, 6 (Göç ve Mültecilik Özel Sayısı), 419–429. <https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1123311>
- Boztürk, H. (2025). Geleceğin Avrupası Bağlamında Türkiye – AB İlişkileri ve Almanya, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Boztürk, H., & Gedikkaya Bal, P. (2020). “Avrupa Bütünleşmesinde Gelecek Senaryoları ve Almanya Etkisi”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(39), 117-134.
- Brubaker, R. (1992). *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Castles, S. (1986). The guest-worker in Western Europe – An obituary. *International Migration Review*, 20(4), 761–778.
- Crul, M., Schneider, J., & Lelie, F. (2012). The European second generation compared. *Comparative Migration Studies*, 2(1), 1–28.
- De Witte, B. (1990). Cultural linkages. In W. Wallace (Ed.), *The Dynamics of European Integration* (pp. 192–212). London: Pinter.
- Dere, İ., & Demirci, E. (2021). Göçmenlerin ülkeye ve eğitime entegrasyonu: Almanya ve Kanada’nın politikalarının karşılaştırılması. *Milli Eğitim*, 50(1), 1055–1080.

- Esser, H. (2006). *Migration, Language and Integration*. AKI Research Review, 4, 1–52.
- Faist, T. (2018). *The Transnationalized Social Question: Migration and the Politics of Social Inequalities*. Oxford: Oxford University Press.
- Favell, A. (1998). *Philosophies of Integration: Immigration and the Idea of Citizenship in France and Britain*. Basingstoke: Macmillan.
- Favell, A. (2022). The integration of migrants in Western Europe: An overview. *Annual Review of Sociology*, 48(1), 65–84. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-030420>
- Geddes, A., & Scholten, P. (2016). *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. London: SAGE.
- Green, S. (2003). Legal status of Turks in Germany. *Immigrants & Minorities*, 22(2–3), 228–246.
- Green, S. (2004). *The Politics of Exclusion: Institutions and Immigration Policy in Contemporary Germany*. Manchester: Manchester University Press.
- Hargreaves, A. G. (2007). *Multi-Ethnic France: Immigration, Politics, Culture and Society*. London: Routledge.
- Herbert, U. (1990). *A History of Foreign Labor in Germany, 1880–1980: Seasonal Workers, Forced Laborers, Guest Workers*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Herbert, U. (2001). *Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland*. Munich: C.H. Beck.
- Hooghe, L., & Marks, G. (2005). Calculation, community and cues: Public opinion on European integration. *European Union Politics*, 6(4), 419–443.

- Jehan, A. (2011). Culture as a key factor within Western societies and a political tool for the EU. *Eipascope*, 1, 85–94.
- Joppke, C. (1999). *Immigration and the Nation-State: The United States, Germany, and Great Britain*. Oxford: Oxford University Press.
- Joppke, C. (2009). *Veil: Mirror of Identity*. Cambridge: Polity Press.
- Kastoryano, R. (2002). *Negotiating Identities: States and Immigrants in France and Germany*. Princeton: Princeton University Press.
- Kepel, G. (2017). *Terror in France: The Rise of Jihad in the West*. Princeton: Princeton University Press.
- Kristen, C., & Granato, N. (2007). The educational attainment of the second generation in Germany. *Ethnicities*, 7(3), 343–366.
- Leitner, C. (2000). Walking the tightrope – Cultural diversity in the context of European integration. *Eipascope*, 1, 20–24.
- McLaren, L. M. (2002). Public support for the European Union: Cost/benefit analysis or perceived cultural threat? *The Journal of Politics*, 64(2), 551–566.
- Mudde, C. (2019). *The Far Right Today*. Cambridge: Polity Press.
- Obuljen, N. (2004). *Why We Need European Cultural Policies: The Impact of EU Enlargement on Cultural Policies in Transition Countries*. European Cultural Foundation Report, 1–120.
- OECD. (2018). *The Resilience of Students with an Immigrant Background*. Paris: OECD Publishing.

- Park, R., & Burgess, E. (1921). *Introduction to the Science of Sociology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Perspektif.eu. (2025, July 19). Başarı mı hayal kırıklığı mı? – Almanya’nın mülteci karnesi. Retrieved September 20, 2025, from <https://perspektif.eu/2025/07/19/basari-mi-hayal-kirikligi-mi-almanyadin-multeci-karnesi/>
- Salamońska, J. (2025). Motivation and migration trajectories of EU citizens on the move: Repeat and multiple migrants in Britain, France, Germany, Italy and Spain. *Population, Space and Place*, 31(4). <https://doi.org/10.1002/psp.70040>
- Silberman, R., Alba, R., & Fournier, I. (2007). Segmented assimilation in France? *Ethnic and Racial Studies*, 30(1), 1–48.
- Spolaore, E. (2013). What is European integration really about? A political guide for economists. *Journal of Economic Perspectives*, 27(3), 1–21.
- Triandafyllidou, A. (2021). *Migration and Integration in Europe: Challenges of the 21st Century*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003121212>
- Wang, Y. (2009). On the significance of culture construction of European identity. *Review of European Studies*, 1(2), 152–155.
- Weil, P. (2008). *How to Be French: Nationality in the Making Since 1789*. Durham, NC: Duke University Press.
- Yeremenko, O., & Hrytsenko, O. (2025). Economic restructuring and migration assimilation in the EU: The role of diverse economic models. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*, 5(1), 1–20.

- Yıldız, M. (2018). Popülizmle dönüşen Avrupa ve Türkiye – AB ilişkilerinin geleceği. *Bilgesam*.
- Yıldız, M. (2023a). Barselona sürecinin AB'nin Akdeniz ve Ortadoğu politikası üzerindeki etkisi. In *Siyaset Bilimi, Uluslararası İlişkiler ve Kamu Yönetimi Alanında Akademik Araştırma ve Derlemeler* (pp. 97–104). Ankara: Platanus Publishing.
- Yıldız, M. (2023b). Fransa ve İspanya'nın Afrika politikası: Fas örneği. In *Afrika Jeopolitiği* (pp. 247–258). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yıldız, M. (2024). Tekrar edilemeyen bir süreç: Avrupa bütünleşmesinin dinamikleri. In *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Gelişmeler* (pp. 778–789). Ankara: Platanus Publishing.
- Yurdakul, G. (2009). *From Guestworkers into Muslims: The Transformation of Turkish Immigrant Associations in Germany*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.

ARENA OF AMBIVALENCE: US SPORTS DIPLOMACY IN THE COLD WAR CONTEST

Murat TOMAN¹

1. INTRODUCTION

During the 1970s, international sport became a highly visible arena for Cold War competition even as Washington and Moscow pursued détente in formal diplomacy.² Major competitions, above all the Olympic Games, were key sites of the cultural Cold War, where medal counts and spectacular performances were interpreted as indicators of systemic vitality and national prestige.³ Building on this scholarship, US-Soviet encounters on the playing field carried political and symbolic meanings far beyond the immediate results. Sport served as an instrument of American foreign public engagement, the deliberate deployment of a mass cultural form often claimed to be

¹ Assistant Prof Dr, Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm, murattoman@hitit.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4698-7520

² Robert Edelman and Christopher Young (Eds.), *The Whole World Was Watching: Sport in the Cold War* (Stanford, CA: Stanford University Press, 2020); Heather L. Dichter and Andrew L. Johns (Eds.), *Diplomatic Games: Sport, Statecraft, and International Relations since 1945* (Lexington, KY: University Press of Kentucky, 2014); Toby C. Rider and Kevin B. Witherspoon (Eds.), *Defending the American Way of Life: Sport, Culture, and the Cold War* (Fayetteville, AR: University of Arkansas Press, 2018); Toby C. Rider, *Cold War Games: Propaganda, the Olympics, and US Foreign Policy, 1950–1960* (Urbana, IL: University of Illinois Press, 2016).

³ Toby C. Rider, *Cold War Games: Propaganda, the Olympics, and US Foreign Policy, 1950–1960* (Urbana, IL: University of Illinois Press, 2016), 187–190; Toby C. Rider and Kevin B. Witherspoon (Eds.), *Defending the American Way of Life: Sport, Culture, and the Cold War* (Fayetteville, AR: University of Arkansas Press, 2018).

‘above politics to reach and influence foreign audiences as part of a broader public diplomacy strategy.

In line with Stuart Murray’s conception of sports diplomacy as a subset of public diplomacy using athletes and sporting events to project favourable images and build transnational connections, ‘foreign public engagement’ is used here as an umbrella term for initiatives by US government agencies and American non-state actors to communicate with overseas publics in support of US foreign policy goals.⁴ Within this field, ‘public diplomacy’ refers to government-led outreach, whereas ‘cultural diplomacy’ denotes the use of cultural expressions, including art, music, film and sport, as instruments of attraction and persuasion. During the Cold War, the United States built an extensive institutional apparatus for such engagement, centred on the United States Information Agency (USIA) and the State Department’s cultural offices, aimed at promoting affirmative images of American society and offsetting the damage of controversial policies like the Vietnam War. Officials struggled with terminology: ‘propaganda’ had pejorative connotations, so they preferred labels like ‘information’, ‘psychological warfare’ and eventually ‘public diplomacy’ to distinguish their ‘truthful’ educational communication from what they deemed manipulative Soviet campaigns, even as US programmes were explicitly designed to persuade foreign audiences and reshape perceptions of the American system.⁵ Soft power, as later defined by Joseph Nye, encapsulated this tension: it is a state’s capacity to achieve outcomes by shaping others’ preferences through attraction rather

⁴ Stuart Murray, *Sports Diplomacy: Origins, Theory and Practice* (London, England: Routledge, 2018), 19–21; Stuart Murray, “Sports Diplomacy: Comparative Hard and Soft Power Dynamics,” *Place Branding and Public Diplomacy*, 16(4), 313-326 (2020).

⁵ Nicholas J. Cull, “Public Diplomacy: Taxonomies and Histories,” *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 616, 33-37 (2008).

than coercion, rooted in culture, political values and foreign policy conduct. In the 1970s the term soft power had not yet been coined, but US officials already viewed détente as a ‘contest of ideas and values’ and treated prestige, credibility and cultural appeal as strategic assets alongside military and economic capabilities. In this framework, US sports initiatives aimed to project images of openness, individual initiative, racial progress and democratic vitality to foreign audiences.⁶

Both superpowers, in fact, enlisted culture and sport to vie for global sympathy. Scholarship on Cold War cultural diplomacy shows that Washington and Moscow deployed exhibitions, films, performing arts and exchanges to dramatise their system’s superiority.⁷ Sport proved especially revealing due to its dual status as a supposedly apolitical language of friendly competition and a charged signifier of national prestige. Medal tables and high-profile contests often functioned as proxy scorecards of ideological performance. The Soviet Union openly organised sport as an arm of state policy: central bodies like the Committee on Physical Culture and Sport treated international victories as propaganda weapons and ‘comprehensible means of explaining to the masses the advantages of socialism over capitalism’.⁸ The United States, slower to intervene in sport, increasingly did so from the late 1950s; by the 1960s and 1970s, officials and allied

⁶ Kevin B. Witherspoon, “Going ‘to the Fountainhead’: Black American Athletes as Cultural Ambassadors in Africa, 1970–1971,” *The International Journal of the History of Sport*, 30(13), 1508–1522 (2013); Darius Wainwright, “Athletics, Exhibitions and Exchanges: American Sport Diplomacy in Iran, 1955–1959,” *The International Journal of the History of Sport*, 38(8), 811–828 (2021); Sam Schelfhout and John Fair, “Lifting ‘Round the World: The Goodwill Weightlifting Tours of 1955,” *The International Journal of the History of Sport*, 35(10), 1008–1028 (2018/2019).

⁷ Nicholas J. Cull, *The Cold War and the United States Information Agency: American Propaganda and Public Diplomacy, 1945–1989* (Cambridge, England: Cambridge University Press, 2015), 1–3.

⁸ Nicholas J. Cull, “Public Diplomacy: Taxonomies and Histories,” *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 616, 33–37 (2008).

organisations used Olympic training, tours and bilateral meets to dispute Soviet claims of superiority and to present American society as dynamic, consumer-oriented and progressively inclusive in racial and gender terms.⁹

At the level of popular meaning, landmark games could be read as allegories of the superpower rivalry rather than mere athletic contests. Clifford Geertz's notion of 'deep play', sporting spectacles as dense dramas through which societies narrate power, status and identity, proved apt for US-Soviet showdowns.¹⁰ Official and media framings oscillated between portraying games as opportunities to humanise the adversary and extend détente into everyday experience, and casting them as ritualised confrontations of freedom vs. totalitarianism. Soviet coverage hailed victories over American teams as proof of socialist dynamism and symbolic defeats of capitalist decadence, whereas American commentary often attributed Soviet dominance to a regimented 'sports machine', highlighting centrally planned selection and training to underscore contrasts between closed and open societies.¹¹ Audience reception, however, did not always follow the script. As Stuart Hall's encoding/decoding model suggests, foreign publics could actively negotiate or oppose the preferred meanings promoted by US and Soviet propagandists.¹² Contemporary public diplomacy

⁹ Nicholas J. Cull, *The Cold War and the United States Information Agency: American Propaganda and Public Diplomacy, 1945-1989* (Cambridge, England: Cambridge University Press, 2015), 505-507.

¹⁰ Cull, *Cold War and the USIA*, 21-23.

¹¹ Joseph S. Nye, "Public Diplomacy and Soft Power," *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Sciences*, 616, 94-96 (2008).

¹² James Riordan, *Sport in Soviet Society: Development of Sport and Physical Education in Russia and the USSR* (Cambridge, England: Cambridge University Press, 1977), 367-373.

theorists likewise emphasise the agency of audiences and the importance of ‘listening’ rather than one-way transmission.¹³

In practice, even carefully choreographed sports initiatives yielded divergent outcomes once filtered through the perceptions of athletes, spectators and media. The same basketball game or track meet could send one message to US officials, another to Soviet propagandists and yet another to neutral observers or to the athletes themselves. Emblematic episodes from 1970 to 1979 illustrate this double-edged character of sport in international relations. The controversial end of the men’s basketball final at the 1972 Munich Olympics became a Cold War flashpoint, while mid-1970s athletic exchanges under détente sought to foster goodwill, and the lead-up to the 1980 Moscow Games saw sport repurposed as a tool of coercion. Before examining these cases in detail, it is necessary to outline the approach and sources underpinning this analysis.

2. ANALYTICAL FRAMEWORK AND SOURCES

This study employs a qualitative comparative historical analysis to examine the role of international sport in US diplomacy during the détente era. It draws on an extensive body of primary sources, including declassified US government documents, State Department cables, National Security Council memoranda, US Information Agency reports, presidential archives, International Olympic Committee records, and contemporaneous media coverage from both US and Soviet outlets. These materials are used to reconstruct policymakers’ objectives, internal debates, and the implementation of sports-related initiatives, and to triangulate how sporting episodes were

¹³ H. L. Dichter and A. L. Johns (eds.), *Diplomatic Games* (2014); T. C. Rider, *Cold War Games* (2016); R. Edelman and C. Young (eds.), *The Whole World Was Watching* (2020).

framed and contested across official and public arenas. Secondary sources from the literatures on Cold War diplomacy, sports history, and public diplomacy provide broader analytical context. Three case studies, Munich 1972, mid-1970s US-USSR sports exchanges, and the 1980 Olympic boycott, were selected to capture variation across phases of *détente*, from cooperation to renewed confrontation. Each case addresses common questions concerning US goals, public messaging, Soviet responses, and observable effects, enabling systematic comparison over time. Rather than seeking definitive causal attribution in a complex historical setting, the analysis emphasizes sequencing, plausibility, and corroboration across sources, while acknowledging constraints posed by incomplete evidence of Soviet public opinion.

Analytically, international sporting events are treated as highly mediated spectacles that offered platforms for engagement with both mass and elite audiences. Three types of effects are distinguished. Discursive effects involved attempts to shape narratives about *détente*, American values, and the Soviet system. Audience effects concerned efforts to influence perceptions among Soviet citizens, allied publics, and non-aligned states, assessed indirectly through foreign media coverage, embassy reporting, and contemporaneous accounts. Policy effects refer to ways sporting encounters intersected with diplomatic priorities and policy deliberations, as reflected in official records. Across all cases, political context proved decisive: during periods of *rapprochement*, sports were more likely to be framed as instruments of goodwill, whereas rising tensions transformed the same events into arenas of grievance or provocation. Sports diplomacy thus appears less as an autonomous force than as a flexible instrument whose influence depended on how it was deployed and interpreted within shifting geopolitical conditions.

3. SHOWDOWN IN MUNICH

West Germany conceived the 1972 Munich Olympics as a deliberate break from the authoritarian spectacle of Berlin 1936, a cheerful showcase of liberal, consumer-oriented modernity meant to reassure foreign audiences of the country's democratic normality. The Games unfolded under the banner of détente (coming just months after the May 1972 US-Soviet summit and SALT I), yet they remained entwined with Cold War competition. Ever since Helsinki 1952, Olympic showdowns between the United States and the Soviet Union had been imbued with ideological significance: Soviet officials treated medal counts as proof of socialism's superiority, while American observers cast Soviet athletic dominance as the product of a regimented 'sports machine'.¹⁴ Munich promised to serve both as a nation-branding exercise for West Germany and as another arena for US-Soviet symbolic rivalry. American public diplomats anticipated aligning their projection of liberal progress with West Germany's effort to present a 'New Germany', hoping that the conduct and performance of US athletes would speak to global audiences as effectively as official statements.¹⁵

Those plans were upended on 5-6 September 1972, when the Palestinian militant group Black September infiltrated the Olympic Village and took members of the Israeli team hostage. The crisis ended in a deadly shootout that killed eleven Israeli athletes and coaches along with five attackers and a West German policeman, shattering the intended image of carefree 'Cheerful Games'. After a memorial service, officials faced a wrenching choice whether to cancel the Games or resume. Ultimately, they

¹⁴ C. Geertz, "Deep Play: Notes on the Balinese Cockfight," in *The Interpretation of Cultures* (New York: Basic Books, 1973), 412-15, 449-53.

¹⁵ L. Shaw and D. J. Youngblood, "Playing to Win: The 'Soviet Sports Machine' in US Media Discourse," *Cold War History* 17, no. 2 (2017): 160-64.

decided to continue, a move publicly endorsed by most participating governments, including the United States and the Soviet Union, who judged that projecting resolve and normality to the world was preferable to yielding to terror. For US observers attuned to foreign opinion, the episode underscored the volatility of sports mega-events as tools of public diplomacy: the same global media apparatus that was supposed to broadcast images of an open, peaceful West Germany now carried scenes of violence and tragedy.¹⁶ USIA and State Department officers had to rapidly recalibrate their messaging, supporting West Germany's decision to carry on with the Games while also expressing sympathy for Israeli losses to audiences in Europe and the Middle East.¹⁷

Within this tense atmosphere, the men's basketball final on 9 September 1972 staged for a prime-time ABC broadcast and described as the first basketball game aired worldwide, acquired a symbolic charge far beyond a normal championship contest.¹⁸ The chaotic finish (the last three seconds replayed three times,

¹⁶ Ramón Spaaij, "Terrorism and Security at the Olympics: Empirical Trends and Evolving Research Agendas," *The International Journal of the History of Sport* 33, no. 4 (2016): 451-468; Stephen Pettigrew and Danyel Reiche, "Hosting the Olympic Games: an Overstated Advantage in Sports History," *The International Journal of the History of Sport* 33, nos. 6-7 (2016): 635-647.

¹⁷ Memorandum From the President's Deputy Assistant for National Security Affairs (Haig) for the President's File, Washington, September 6, 1972, 8:30 a.m., in *Foreign Relations of the United States* (FRUS), 1969-1976, Volume E-1, Document 94 (esp. discussion of maintaining "sympathy for Israel" while refusing US withdrawal from the Olympics; and explicit "press guidance"/public-relations handling), source cited therein as National Archives, Nixon Presidential Materials, NSC Files, Box 998, Haig Memcons, Jan-Dec 1972; Telegram 164170, Department of State to Embassy Israel, Washington, September 8, 1972, in FRUS, 1969-1976, Volume E-1, Document 98 (records State's diplomatic/political guidance in the wake of Munich; includes assessment of Arab governmental reluctance to issue press guidelines and notes distribution to posts including Cairo, Beirut, Jidda, Bonn, London, Moscow, Paris, Tripoli, and USUN), source cited therein as National Archives, Nixon Presidential Materials, NSC Files, Box 609, Country Files, Middle East, Israel, Sept 1971-Sept 1972.

¹⁸ Fabien Archambault, *The 1972 Olympics Basketball Final between the Soviet Union and the United States* (Transatlantic Cultures, May 2023), 3-4 (ABC prime-time broadcast; first worldwide broadcast; "10 to 13 million viewers" in the United States)

ending 51-50 for the USSR) made the match instantly convertible into Cold War narratives about fairness and political influence.¹⁹ In US commentary, the rejected protest was widely framed as evidence that supposedly neutral Olympic governance could be politicised; in Soviet settings, the victory was celebrated as a vindication of socialism in an arena closely associated with American cultural prestige.²⁰ For foreign public engagement, the episode demonstrates how quickly a single contest, amplified through global media, could become a proxy struggle over legitimacy and national character rather than athletic performance.²¹ USIA and State Department officers had to recalibrate their messaging, supporting West Germany's decision to continue the Games while also expressing sympathy for Israeli losses to audiences in Europe and the Middle East.²²

American officials had viewed the Munich Olympics as a relatively low-risk opportunity for advocacy and symbolic alignment with a key ally, expecting US athletes to personify liberal ideals alongside their West German hosts. Instead, the Munich events thrust US public diplomats into crisis-management mode. USIA and embassy personnel worked to justify continuing the Games and, in internal reporting, highlighted the US team's decision to lodge a formal protest (rather than withdraw) as evidence of American respect for rules and sportsmanship, implicitly contrasting it with the bloc politics that had influenced the officiating. At the same time, President Nixon and National Security Adviser Henry Kissinger

¹⁹ Archambault, *1972 Olympics Basketball Final*, 1 and 11; accessed 16 December 2025.

²⁰ Archambault, *1972 Olympics Basketball Final*, 1-2 and 10-11.

²¹ Archambault, *1972 Olympics Basketball Final*, 1-2, 4-5.

²² Richard Nixon Presidential Library and Museum, *Resources for the 1972 Munich Olympics Massacre/Black September* (Aug. 2023), 1-2 (lists White House Central Files "RE 14 Olympic Games," NSC Country Files incl. Germany (Bonn) 1972, Israel vols., and related terrorism folders, core starting points for tracing US interagency posture and external line-setting after 5-6 Sept 1972)

deliberately kept the basketball controversy out of high-level diplomatic discussions to avoid derailing détente. In Nicholas Cull's terms, the US response to Munich combined *advocacy* (shaping the international narrative to emphasise American fairness and restraint) with a degree of *listening*, as Washington monitored foreign media reactions to gauge the impact on US standing.²³ Ultimately, the Munich episode showcased the double-edged nature of sports diplomacy: a platform intended to advance goodwill and détente was swiftly overshadowed by violence and dispute, illustrating how events beyond a state's control could subvert an attempted public diplomacy triumph.

4. STRIVING GOODWILL UNDER DÉTENTE: US-SOVIET SPORTS EXCHANGES IN THE MID-1970S

Between 1973 and 1977, détente reached its most institutionalised phase, marked by an expanding framework of negotiated stabilisation, arms control, scientific cooperation, and the Helsinki Final Act.²⁴ In this atmosphere, sport was integrated into US–Soviet exchanges as a tool of foreign public engagement, because it offered repeatable, widely mediated encounters that could be framed as tangible evidence of a less confrontational relationship.²⁵ The USA-USSR dual track-and-field meet series, launched in 1958 and revived in 1969, remained the centrepiece

²³ L. Shaw and D. J. Youngblood, "Playing to Win: The 'Soviet Sports Machine' in US Media Discourse," *Cold War History* 17, no. 2 (2017): 160-64.

²⁴ Conference on Security and Co-operation in Europe, *Final Act (Helsinki Final Act)* (Helsinki, 1 August 1975), 1.

²⁵ *Foreign Relations of the United States (FRUS)*, 1969-1976, vol. XV, Soviet Union, June 1972-August 1974, editorial note citing the US-USSR exchanges framework and publication of the agreement text in the *Department of State Bulletin*, 15 May 1972, 708-713.

of these athletic exchanges.²⁶ Outside the Olympics, the dual meets carried exceptional political salience: they were staged as system-versus-system tests and, in their early years, rivalled the Olympics in perceived importance.²⁷ By the early 1970s, they operated within the broader bilateral exchange architecture renewed through formal agreements and implementing programmes, and were publicly cast as “friendly” contests that translated détente into popular spectacle beyond summitry.²⁸ Seen through the lens of American foreign public engagement, the meets functioned as recurring platforms for projecting curated images of US society and of “normalised” superpower relations to Soviet and third-country audiences, even as their visibility made them vulnerable to contestation and reframing.²⁹

American organisers sought to preserve the dramatic “system vs. system” appeal of these encounters while overlaying new images of civility and cooperation. Contemporary reporting highlighted choreographed gestures of goodwill, most famously athletes “walking arm in arm around the stadium to the accompaniment of their national anthems”, as a deliberately legible performance of mutual respect that normalised the sight of Americans applauding Soviet success.³⁰ In Caitlin Schindler’s framework, such practices epitomise deliberate foreign public engagement: officials and quasi-state sport bodies attempted to manage not only *message content* but also the *scenes of interaction*, on the assumption that visible, rules-bound rivalry

²⁶ Joseph M. Turrini, “‘It Was Communism Versus the Free World’: The USA-USSR Dual Track Meet Series and the Development of Track and Field in the United States, 1958-1985’, *Journal of Sport History* 28, no. 3 (2001): 427-28.

²⁷ Turrini, “‘It Was Communism Versus the Free World’”, 428.

²⁸ FRUS, 1969-1976, vol. XV, Soviet Union, June 1972-August 1974, reference to the US-USSR Exchanges Agreement for 1972-1973 (signed 11 April 1972).

²⁹ Turrini, “‘It Was Communism Versus the Free World’”, 447-456

³⁰ Turrini, “‘It Was Communism Versus the Free World’”, 427.

could mitigate scepticism about US intentions.³¹ In Cull's terms, sport functioned here as a composite platform blending cultural display, advocacy, exchange, and (via mass media) international broadcasting to reach non-American publics.³²

Images of packed stadiums and of US and Soviet athletes publicly mingling, including the widely reported scene of competitors "walking] arm in arm around the stadium" to both national anthems, were circulated as performative evidence that détente could be enacted (and applauded) beyond official communiqués.³³ For domestic and non-aligned audiences, US coverage also foregrounded "human-interest" contrasts with Soviet sport by emphasising the collegiate and civilian identities of American athletes and, in women's events, by showcasing stars produced by historically Black college programmes such as Tennessee State's Tigerbelles.³⁴ Officials and sport administrators valued these representational effects because they translated abstract claims about American pluralism into highly visible, emotionally legible scenes.³⁵ Beyond the formal track meets, one-off encounters could generate similar audience-level effects. The 1973 US tour by the Soviet women's gymnastics team, fronted by Olga Korbut, produced sold-out exhibitions and fan enthusiasm described by contemporaneous reporting as "like a rock star," complicating stereotypes of Soviet athletes as mechanical or joyless and illustrating how sports exchange could

³¹ Caitlin Elizabeth Schindler, *The Lost American Tradition: American Foreign Public Engagement & the Origins of American Public Diplomacy, 1776-1948* (PhD diss., University of Leeds, 2014): xxi.

³² Nicholas J. Cull, 'Public Diplomacy: Taxonomies and Histories', *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 616, no. 1 (2008): 31-33.

³³ Turrini, "It Was Communism Versus the Free World", 427.

³⁴ Turrini, "It Was Communism Versus the Free World", 432.

³⁵ Turrini, "It Was Communism Versus the Free World", 42-431. (explaining the meets designed clarity as a "direct and undiluted" US-USSR contest and their heightened patriotic/ideological legibility).

momentarily separate “people” from “regime” in public imagination.³⁶

Soviet authorities, however, tightly managed these exchanges. At home, coverage of the dual meets was filtered through a centrally controlled media system that prioritised results scores, placings, and medal tallies, while minimising or excluding the kinds of informal gestures and convivial images that US organisers hoped might circulate as evidence of détente at the popular level.³⁷ Access to foreign athletes and journalists was carefully choreographed, and unofficial interaction was constrained by surveillance, political briefings, and an overriding concern with ideological discipline, reflecting the broader subordination of sport to state and party oversight within the Soviet system.³⁸ Meanwhile, on the American side, détente did not eliminate suspicion: some intelligence officials and members of Congress worried that visiting Soviet delegations might exploit sports exchanges for espionage or propaganda, reviving a recurrent Cold War anxiety that overly “naïve” cultural engagement could be turned against US interests.³⁹ In practice, mid-1970s sports exchanges were less neutral arenas of mutual understanding than contested spaces in which each superpower sought to harness transnational spectacle for its own narrative while limiting the other side’s influence, reproducing wider

³⁶ Frank Litsky, ‘Korbut Is Cheered Like a Pop Star’, *New York Times*, 26 March 1973, 45; and Curry Kirkpatrick, ‘The Pixie with the Golden Touch’, *Sports Illustrated*, 2 April 1973, 22-27 (on Korbut tour crowds and fan reception)

³⁷ Evelyn Mertin, ‘Presenting Heroes: Athletes as Role Models for the New Soviet Person’, *The International Journal of the History of Sport* 26, no. 4 (2009): 470-471, on Soviet sports media being structured to serve propaganda goals and tightly edited for domestic audiences; see also 475 on censorship mechanisms and control of published material

³⁸ Mertin, ‘Presenting Heroes’, 469-470, on surveillance, political supervision of athletes, and the requirement that public behaviour conform to ideological expectations.

³⁹ Turrini, ‘It Was Communism Versus the Free World’, 428.

asymmetries of information control and interpretive authority characteristic of the Cold War order.⁴⁰

By the late 1970s, the conditions that had sustained these interactions were deteriorating. The USA-USSR track meets, already losing sporting lustre due to the professionalisation of athletics, dropped sharply in visibility and political relevance. As disputes over human rights, regional conflicts and strategic arms control strained détente, plans for new joint sports initiatives stalled and existing exchanges became more sporadic. Later analyses concluded that the mid-1970s “sports détente” revealed both the promise and the pitfalls of using competitive spectacle for diplomacy: athletic contests could create moments of contact and shared emotion, but they remained deeply embedded in nationalist narratives and could easily be repurposed for confrontation. From the perspective of American foreign public engagement, these experiments showed that sports exchanges could amplify US claims of fair play, diversity and peaceful coexistence, but that such messaging was highly contingent on a favourable geopolitical context and on the ability to penetrate adversarial media environments. These tensions would resurface with a vengeance during the debate over the 1980 Moscow Olympics.

5. THE ROAD TO THE 1980 OLYMPIC BOYCOTT: SPORTS AS A WEAPON IN THE LATE 1970S COLD WAR

By the end of the 1970s, the détente that had fostered sports exchanges was unravelling. Soviet military interventions (especially in the developing world) and the Carter administration’s heightened emphasis on human rights sharpened

⁴⁰ Merten, ‘Presenting Heroes’, 470-471,

the superpower conflict, even before the USSR's December 1979 invasion of Afghanistan dealt détente a fatal blow. In this tense climate, the upcoming 1980 Moscow Olympics ceased to be a routine sporting event and instead became a focal point of Cold War confrontation. As historian Allen Guttman noted, the Games had long been a "symbolic struggle between two ideological systems," where medal tables and ceremonies were read as measures of national vitality.⁴¹ Now, in terms of foreign public engagement, the Olympics were reimagined not as an opportunity for cultural outreach but as a battleground for signalling disapproval and resolve. The US decision to boycott the Moscow Games marked a significant repurposing of sports diplomacy: a medium usually associated with goodwill was turned into a tool of coercive diplomacy aimed at multiple foreign audiences. Initially, President Jimmy Carter was inclined to let American athletes compete in Moscow, partly because Los Angeles was slated to host the 1984 Games, and US officials wanted to uphold the norm that the Olympic arena should be insulated, at least formally, from day-to-day disputes. But the invasion of Afghanistan in late 1979 changed that calculus. Carter's National Security Adviser, Zbigniew Brzezinski, and others pressed to treat the Olympics as another "lever" of pressure, alongside economic sanctions and covert aid to Afghan insurgents, to penalise Moscow's aggression. Carter's announcement in January 1980 that US participation in the Moscow Olympics would be contingent on Soviet withdrawal explicitly converted Olympic attendance into a bargaining chip. In Schindler's terms, this was foreign public engagement recast as coercive signaling: instead of using sport to foster mutual

⁴¹ N. J. Cull, "Public Diplomacy: Taxonomies and Histories," *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 616 (2008): 41-46; N. J. Cull, *Public Diplomacy: Foundations for Global Engagement in the Digital Age* (Cambridge: Polity, 2019), 32-38.

understanding, Washington now wielded the absence of its athletes as a high-profile sanction intended to show both Moscow and global opinion that the Soviet intervention was beyond the pale.⁴²

The Carter administration launched a vigorous diplomatic and public-relations campaign to rally support for the boycott. US envoys and USIA materials framed non-participation as a principled refusal to “celebrate sport in the capital of an invading power.” They drew analogies to the 1976 boycott of the Montreal Olympics by African nations protesting apartheid, arguing that skipping the Moscow Games could likewise be seen as a legitimate stand against aggression rather than a politicisation of sport.⁴³ This approach aligns with patterns identified by political scientists Robert Cottrell and Derek Nelson: great powers have sometimes used Olympic boycotts or threats as highly visible “contentious performances” that exploit the Games’ global media spotlight to send a message.⁴⁴ In public diplomacy terms, the US strategy was one of *advocacy through symbolic action*, attempting to define the meaning of both the Olympics and the Soviet invasion for international audiences by invoking Olympic ideals of peace and human dignity.⁴⁵

The limits of this strategy became evident in the mixed reactions of US allies and other nations. In Western Europe,

⁴² K. Schiller and C. Young, *The 1972 Munich Olympics and the Making of Modern Germany* (Berkeley: University of California Press, 2010), 1-23; S. B. Gülmez and M. Ateş, “Bringing History Back In: A Qualitative Longitudinal Approach to Public Diplomacy,” *Place Branding and Public Diplomacy* 18, no. 3 (2022): 216-227.

⁴³ A. Guttman, “The Cold War and the Olympics,” *International Journal* 43, no. 4 (1988): 554-563.

⁴⁴ K. Schiller and C. Young, “Munich ’72: Selling the Games to Foreign Audiences and at Home,” *Sport in History* 33, no. 3 (2013): 378-82; D. C. Large, *Munich 1972: Tragedy, Terror, and Triumph at the Olympic Games* (Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2012), 93-140.

⁴⁵ D. C. Large, *Munich 1972* (2012), 193-248; K. Schiller and C. Young, *The 1972 Munich Olympics* (2010), 205-20.

governments were split, some joining the boycott in solidarity, others allowing their athletes to compete under neutral flags, and a few sending full teams, reflecting a tension between condemning Soviet aggression and preserving Olympic tradition.⁴⁶ Even close US partners in East Asia, like Japan, weighed American pressure against domestic sports interests and regional perceptions, often choosing compromise positions.⁴⁷ Many countries in the Global South viewed the superpowers' quarrels as distant: having sat out the 1976 Montreal Games to protest apartheid, several African nations saw no reason to boycott Moscow over Afghanistan. Accordingly, the US-led narrative did not uniformly prevail. Foreign publics interpreted the boycott through their own histories and priorities – for example, some non-aligned observers saw it as an East-West power play rather than a moral stand.

Meanwhile, the Soviet Union mounted an extensive propaganda counteroffensive. Soviet media and officials cast the boycott as a cynical “anti-Olympic” ploy that betrayed the spirit of international sport and unjustly punished athletes. They emphasised that a majority of national Olympic committees (especially from socialist and non-aligned countries) still participated in Moscow, claiming that the “true international community” had rejected US coercion. Soviet commentators also highlighted dissenting voices in the West to portray President Carter as isolated and hypocritical.⁴⁸ When the Games opened in July 1980, the absence of many Western teams was unmistakable, empty lanes in the opening ceremony parade dramatised the deepening East-West rift on global television. At the same time, the USSR staged a lavish event and dominated the medal tally, and its media trumpeted the presence of athletes from roughly 80

⁴⁶ K. Schiller and C. Young, “Munich ’72” (2013), 386-92.

⁴⁷ A. Guttman, “The Cold War and the Olympics,” 564-68.

⁴⁸ D. C. Large, *Munich 1972* (2012), 262-70.

countries as proof that Moscow was far from isolated. In essence, Washington and Moscow engaged in duelling narratives over the meaning of the partially boycotted Olympics: US rhetoric pointed to *who was missing* as evidence of moral condemnation, while Soviet propaganda pointed to *who was present* as evidence of continued legitimacy.

Ultimately, the boycott failed to achieve its immediate objective: Soviet troops remained in Afghanistan for nearly a decade (until 1989). Historians generally judge the policy a blunder that exacted a heavy price from athletes and damaged the Olympic movement without compelling any Soviet reversal, though some argue it at least signalled Western resolve at the dawn of the so-called “Second Cold War.”⁴⁹ Many US athletes resented losing their chance to compete, and Carter himself later admitted that the boycott was a mistake, underscoring that deploying sport as a punitive instrument can erode a nation’s soft-power appeal among allies and even its own citizens.⁵⁰ The Soviet-led retaliation, boycotting the 1984 Los Angeles Olympics, confirmed that both superpowers were now willing to weaponise Olympic participation, with long-term consequences for the Games’ credibility.

Conceptually, the 1980 boycott crystallised the tension inherent in sports diplomacy. On the one hand, it showed how a tool typically associated with attraction, cultural dialogue and showcasing national values could be refashioned into an instrument of coercive diplomacy in Thomas Schelling’s sense, a high-profile but limited sanction that signals disapproval without

⁴⁹ K. Schiller and C. Young, *The 1972 Munich Olympics* (2010), 87-126; S. B. Gülmez and M. Ateş, “Bringing History Back In” (2022), 216-27.

⁵⁰ US Information Agency. (1972, October). *USIA research memorandum. In Foreign relations of the United States, 1969-1972, Vol. VIII: Public diplomacy, 1969-1972*. Washington, DC: US Government Printing Office.

direct force.⁵¹ On the other hand, it demonstrated the costs of such weaponisation: by undermining the Olympics' ability to serve as a shared apolitical space, the boycott eliminated opportunities for person-to-person contact that earlier in the 1970s had helped chip away at mutual stereotypes. In Schindler's broader historical arc, the episode marked a shift in US foreign public engagement through sport from inclusive outreach to exclusionary punishment, trading short-term moral posturing and allied unity for the longer-term work of cultivating goodwill and attractive national images that public diplomacy is meant to advance.

6. FROM ENGAGEMENT TO CONFRONTATION: PATTERNS OF 1970S SPORTS DIPLOMACY

Across the three cases, US use of sport closely followed the arc of détente and its collapse, while also reflecting deeper continuities in American foreign public engagement. In the early 1970s, officials treated international competitions primarily as adjuncts to a broader strategy of stabilising superpower relations and projecting an image of a rule-bound, fair-minded America. The Munich basketball controversy is revealing precisely because the White House and State Department worked to contain it: President Nixon and his advisers resisted elevating the dispute into a diplomatic crisis, and USIA messaging framed the US team's refusal to accept the silver medals as a principled stand for fair play rather than petulance.⁵² This response echoed a wider pattern of spinning even sporting setbacks into demonstrations of liberal virtue against alleged bloc manipulation, even when the

⁵¹ T. C. Rider, *Cold War Games* (2016), 188-90.

⁵² N. J. Cull, *The Cold War and the USIA* (2015), 183-89.

underlying grievance was intense.⁵³ By contrast, in the mid-1970s those same institutions actively invested in sport as a positive symbol of détente. Dual track meets and team tours were framed as dividends of a new era: photographs of American and Soviet athletes embracing, exchanging flags or taking joint victory laps were curated for foreign media as visible proof that détente had substance for ordinary people, not only leaders.⁵⁴ By 1979-80, the framing shifted again. Carter's decision to make participation in Moscow contingent on Soviet withdrawal recast the Games as an instrument of coercive diplomacy – not playing became a way to block a carefully prepared Soviet soft-power spectacle and to signal moral disapproval to multiple foreign publics.⁵⁵ In Schindler's terms, a practice originally oriented toward attraction and engagement was temporarily redirected toward exclusionary signalling.⁵⁶

These shifts also reveal the changing constellation of bureaucratic and societal actors involved in US sports diplomacy. Throughout the decade, the State Department and USIA remained central- planning exchanges, crafting narratives and monitoring foreign reception, much as they did for other cultural diplomacy initiatives like jazz tours and art exhibitions.⁵⁷ By the 1970s, sport was fully integrated into this repertoire of foreign public engagement. At the same time, the US Olympic Committee (USOC) and individual sports federations operated as semi-autonomous diplomatic players, generally committed to

⁵³ K. Schiller and C. Young, "Munich '72" (2013), 386-92; S. B. Gülmez and M. Ateş, "Bringing History Back In" (2022), 223-27.

⁵⁴ M. M. Kobiński, *Sportowa Wojna Światowa: Dyplomacja sportowa jako instrument polityki zagranicznej państwa* "Sporting World War" (Łódź: University of Łódź Press, 2017), 66-67.

⁵⁵ M. M. Kobiński, *Sportowa Wojna Światowa* (2017), 69-71.

⁵⁶ *Ibid.*, 72-73.

⁵⁷ C. E. Schindler, *The Theory and Practice of American Public Diplomacy, 1776-1948* (Ph.D. diss., University of Leeds, 2014), 249-53.

participation and wary of overt politicisation. Their preferences aligned with government during the mid-1970s “sports détente,” when exchanges promised positive visibility (and even revenue), but diverged sharply in 1980, when the USOC initially resisted the boycott before yielding to intense executive and congressional pressure.⁵⁸

Congressional voices and domestic public opinion further complicated policy: legislators alternated between urging the use of sport to spotlight Soviet abuses and later criticising the loss of athletes’ opportunities once the costs of the boycott became clear.⁵⁹ The overall pattern fits Cull’s depiction of public diplomacy as a field where state and non-state actors cooperate and compete over messaging: presidents and diplomats could move sport from the background to the foreground of Cold War policy, but only by negotiating with sporting bureaucracies, broadcasters and publics whose priorities did not always match strategic aims.

The case studies also clarify how US sports diplomacy tailored its narratives to different target audiences. Toward Soviet and East European publics, the main channels were direct contact at exchanges and Western media broadcasts. Dual meets and tours were choreographed to present Americans as personable, racially mixed and egalitarian, countering hostile stereotypes. Embassy reporting in the 1960s and 1970s repeatedly noted Soviet crowds applauding US athletes and responding warmly to informal gestures, which US officials took as evidence that sport could “humanise the enemy” at the margins.⁶⁰ Western broadcasters reinforced this by treating sports news as part of their

⁵⁸ M. M. Kobierecki, *Sportowa Wojna Światowa* (2017), 72-75.

⁵⁹ J. M. Turrini, “1958 US-USSR Track Meet,” *Journal of Sport History* 28, no. 3 (2001): 431-33.

⁶⁰ A. M. Blaschke, “Running the Cold War: Gender, Race, and Track in Cultural Diplomacy, 1955-1975,” *Diplomatic History* 40, no. 5 (2016): 826-29.

regular output; R. Eugene Parta's audience research shows that listeners to Radio Liberty and other Western stations valued relatively balanced sports coverage, which in turn enhanced the credibility of the overall news package. For allied publics in Western Europe and Canada, the emphasis shifted with political context. During détente, Washington foregrounded images of camaraderie, joint ceremonies and shared training sessions to reassure Europeans that the United States was serious about easing tensions.⁶¹ During the boycott campaign, US messaging sought to persuade allied societies that sacrificing Olympic participation was a necessary stand for international law, explicitly invoking the African withdrawal from Montreal 1976 to normalise such action. In the non-aligned world, US cultural diplomats leaned on the symbolic resonance of a multiracial US team and star athletes of colour to challenge Soviet portrayals of American racism, treating sport as one strand in a web of exchanges designed to showcase a dynamic, meritocratic society.⁶² The uneven responses to the 1980 boycott, strong alignment in parts of the West and East Asia, indifference or scepticism in much of the Global South, highlight that sports diplomacy always confronted local priorities and historical memories, including colonialism and apartheid.

Finally, these cases clarify the mechanisms of sport diplomacy's influence and the conditions for its success or failure. Sporting encounters clearly had discursive effects: they produced vivid images and narratives that became shorthand for broader Cold War themes, from the 'cheated' Americans of Munich to the empty lanes of Moscow 1980.⁶³ They sometimes

⁶¹ J. M. Turrini, "1958 US-USSR Track Meet," *Journal of Sport History* 28, no. 3 (2001): 447-48.

⁶² H. Notaker, G. Scott-Smith and D. Snyder, "Sport Diplomacy Forum: Introduction," *Diplomatic History* 40, no. 5 (2016): 807-09.

⁶³ A. Guttmann, "The Cold War and the Olympics," 554-63.

generated modest audience effects when emotionally resonant moments disrupted rigid propaganda lines: Western enthusiasm for Olga Korbuto, or Soviet admiration for particular American athletes, for example, encouraged slightly more nuanced perceptions of the other side. Yet, as studies of cultural exchange underscore, such impacts were highly contingent on context. Where leaders pursued rapprochement, as in the early 1970s, sport could reinforce détente by providing photogenic evidence of peaceful rivalry.⁶⁴ When relations deteriorated, the same spectacles turned into zero-sum prestige contests or instruments of symbolic punishment, as in the 1980 boycott, whose diplomatic and sporting costs were considerable while its immediate policy returns were negligible.⁶⁵ The 1970s thus confirm that sports diplomacy functioned as a supplementary tool of US foreign public engagement: it could amplify prevailing trends toward cooperation or confrontation, shape narratives and influence attitudes at the margins, but it could not override fundamental security interests. Nonetheless, the infrastructures and memories of 1970s sports contacts proved durable, providing channels that could be reopened in the Gorbachev era and leaving an ambivalent legacy, extending détente into popular culture even as they staged its collapse for global audiences.

⁶⁴ C. E. Schindler, *The Theory and Practice of American Public Diplomacy* (2014), 1-5, 249-53.

⁶⁵ D. L. Hulme, *The Political Olympics: Moscow, Afghanistan, and the 1980 US Boycott* (New York: Praeger, 1990); N. E. Sarantakes, *Dropping the Torch: Jimmy Carter, the Olympic Boycott, and the Cold War* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 32-45.

7. CONCLUSION

Sports diplomacy in the 1970s operated as an ambivalent but consequential instrument of American foreign public engagement, one that could both soften and sharpen the US–Soviet rivalry. US policymakers embraced sport because it offered direct access to mass audiences and lent itself to narratives of fair play, openness and individual excellence. Under détente, USA-USSR track meets, team tours and televised spectacles helped humanise the adversary, created limited zones of cooperation and made the abstract language of “thaw” visible in images of athletes competing and socialising together. At the same time, highly politicised encounters such as the 1972 Olympic basketball final and the decision to boycott Moscow 1980 turned sport into a proxy battlefield: each contested game or boycott became a symbolic episode in an ongoing ideological struggle. Sport was thus both bridge and battleground, exemplifying the promise and the limits of soft power when set against hard-power events such as the invasion of Afghanistan.

The case studies also suggest that détente was never purely an elite bargain; it depended on cultural practices that could bolster or undermine its legitimacy. Leaders in Washington and Moscow invested in sports exchanges in part because they recognised the need to socialise their publics into a less confrontational posture. The breakdown of those exchanges in the late 1970s both reflected and accelerated the collapse of trust. In theoretical terms, the 1970s underline that soft-power tools like sport are most effective when they work *with*, rather than against, the prevailing strategic current. Sports diplomacy yielded its greatest dividends when it reinforced a cooperative political line and resonated with audience expectations; it faltered when events on the ground rendered official narratives implausible or when governments tried to instrumentalise mega-events as blunt sanctions. Sport’s emotional intensity gave it unusual reach, but

precisely that intensity made it difficult for states to control, as athletes' gestures, media framings and crowd reactions frequently exceeded scripted messages.

Finally, the 1970s experience has contemporary resonance. Sports mega-events remain stages on which questions of human rights, aggression and legitimacy are contested, and calls for diplomatic or athletic boycotts continue to pose the same dilemma: such actions can dramatise norms and isolate a violator, yet they impose real costs on athletes, may alienate foreign publics and rarely compel immediate policy change. At the same time, the record of Cold War exchanges points to the enduring value of people-to-people contacts in preserving a minimal substrate of mutual recognition that can later support political rapprochement. The evidence presented here is limited by sources, especially regarding Soviet internal debates and audience reactions, and invites further archival and oral-history work on the socialist side as well as comparative studies beyond the US-Soviet dyad. Even so, the 1970s offer a cautionary lesson: sports diplomacy cannot resolve deep strategic conflicts, but it can provide moments of connection and symbolic resources that matter in long struggles over legitimacy and allegiance. The challenge for contemporary policymakers is to harness those possibilities without allowing sport to be completely subsumed by the rivalries it might otherwise help to moderate.

REFERENCES

- Archambault, F. (2023, May). *The 1972 Olympics basketball final between the Soviet Union and the United States*. Transatlantic Cultures.
- Blaschke, A. M. (2016). Running the Cold War: Gender, race, and track in cultural diplomacy, 1955=1975. *Diplomatic History*, 40(5), 826–829.
- Conference on Security and Co-operation in Europe. (1975, August 1). *Final Act (Helsinki Final Act)*. Helsinki, Finland.
- Cull, N. J. (2008). Public diplomacy: Taxonomies and histories. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 616, 31–46.
- Cull, N. J. (2015). *The Cold War and the United States Information Agency: American propaganda and public diplomacy, 1945–1989*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Cull, N. J. (2019). *Public diplomacy: Foundations for global engagement in the digital age*. Cambridge, England: Polity Press.
- Dichter, H. L., & Johns, A. L. (Eds.). (2014). *Diplomatic games: Sport, statecraft, and international relations since 1945*. Lexington, KY: University Press of Kentucky.
- Edelman, R., & Young, C. (Eds.). (2020). *The whole world was watching: Sport in the Cold War*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Foreign Relations of the United States. (2018). *Foreign relations of the United States, 1969-1972, Vol. VIII: Public diplomacy, 1969-1972*. Washington, DC: US Government Printing Office.

- Foreign Relations of the United States. (n.d.). *Foreign relations of the United States, 1969–1976, Vol. E-1*. Washington, DC: US Government Printing Office.
- Foreign Relations of the United States. (n.d.). *Foreign relations of the United States, 1969–1976, Vol. XV: Soviet Union, June 1972-August 1974*. Washington, DC: US Government Printing Office.
- Geertz, C. (1973). Deep play: Notes on the Balinese cockfight. In *The interpretation of cultures* (pp. 412–453). New York, NY: Basic Books.
- Gülmez, S. B., & Ateş, M. (2022). Bringing history back in: A qualitative longitudinal approach to public diplomacy. *Place Branding and Public Diplomacy*, 18(3), 216-227.
- Guttmann, A. (1988). The Cold War and the Olympics. *International Journal*, 43(4), 554-568.
- Hulme, D. L. (1990). *The political Olympics: Moscow, Afghanistan, and the 1980 US boycott*. New York, NY: Praeger.
- Kirkpatrick, C. (1973, April 2). The pixie with the golden touch. *Sports Illustrated*, 22-27.
- Kobierecki, M. M. (2017). *Sportowa wojna światowa: Dyplomacja sportowa jako instrument polityki zagranicznej państwa*. Łódź, Poland: University of Łódź Press.
- Large, D. C. (2012). *Munich 1972: Tragedy, terror, and triumph at the Olympic Games*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield
- Litsky, F. (1973, March 26). Korbuto is cheered like a pop star. *The New York Times*.

- Mertin, E. (2009). Presenting heroes: Athletes as role models for the new Soviet person. *The International Journal of the History of Sport*, 26(4), 469-475.
- Murray, S. (2018). *Sports diplomacy: Origins, theory and practice*. London, England: Routledge.
- Murray, S. (2020). Sports diplomacy: Comparative hard and soft power dynamics. *Place Branding and Public Diplomacy*, 16(4), 313–326.
- Nixon Presidential Library and Museum. (2023, August). *Resources for the 1972 Munich Olympics massacre/Black September*.
- Notaker, H., Scott-Smith, G., & Snyder, D. (2016). Sport diplomacy forum: Introduction. *Diplomatic History*, 40(5), 807-809.
- Nye, J. S. (2008). Public diplomacy and soft power. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 616, 94-96.
- Pettigrew, S., & Reiche, D. (2016). Hosting the Olympic Games: An overstated advantage in sports history. *The International Journal of the History of Sport*, 33(6-7), 635-647.
- Riordan, J. (1977). *Sport in Soviet society: Development of sport and physical education in Russia and the USSR*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Rider, T. C. (2016). *Cold War games: Propaganda, the Olympics, and US foreign policy, 1950-1960*. Urbana, IL: University of Illinois Press.
- Rider, T. C., & Witherspoon, K. B. (Eds.). (2018). *Defending the American way of life: Sport, culture, and the Cold War*. Fayetteville, AR: University of Arkansas Press.

- Sarantakes, N. E. (2010). *Dropping the torch: Jimmy Carter, the Olympic boycott, and the Cold War*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Schelfhout, S., & Fair, J. (2019). Lifting 'round the world: The goodwill weightlifting tours of 1955. *The International Journal of the History of Sport*, 35(10), 1008-1028.
- Schiller, K., & Young, C. (2010). *The 1972 Munich Olympics and the making of modern Germany*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Schiller, K., & Young, C. (2013). Munich '72: Selling the Games to foreign audiences and at home. *Sport in History*, 33(3), 378-392.
- Schindler, C. E. (2014). *The lost American tradition: American foreign public engagement and the origins of American public diplomacy, 1776-1948* (Doctoral dissertation). University of Leeds, Leeds, England.
- Shaw, L., & Youngblood, D. J. (2017). Playing to win: The "Soviet sports machine" in US media discourse. *Cold War History*, 17(2), 160-164.
- Spaaij, R. (2016). Terrorism and security at the Olympics: Empirical trends and evolving research agendas. *The International Journal of the History of Sport*, 33(4), 451-468.
- Turrini, J. M. (2001). "It was communism versus the free world": The USA-USSR dual track meet series and the development of track and field in the United States, 1958-1985. *Journal of Sport History*, 28(3), 427-456.
- US Information Agency. (1972, October). *USIA research memorandum*. In *Foreign relations of the United States, 1969-1972, Vol. VIII: Public diplomacy, 1969-1972*. Washington, DC: US Government Printing Office.

Wainwright, D. (2021). Athletics, exhibitions and exchanges: American sport diplomacy in Iran, 1955–1959. *The International Journal of the History of Sport*, 38(8), 811-828.

Witherspoon, K. B. (2013). Going “to the fountainhead”: Black American athletes as cultural ambassadors in Africa, 1970-1971. *The International Journal of the History of Sport*, 30(13), 1508-1522.

ULUSLARARASI HUKUKTA BALIKÇILIK İŞ BİRLİĞİ ARACI OLARAK MUTABAKAT ZABITLARI

Tolga CANDAN¹

Ozan Emin HALHALLI²

1. GİRİŞ

Balıkçılık ile ilgili küresel andlaşmalar yakın geçmişte oldukça az sayıdaydı (Illing, 1967: 172). Balık stoklarının sınırlı bir yaşam alanı olduğuna ilişkin yanlış değerlendirmelerin bulunması ve balıkçılık faaliyetlerinin de teknolojik açıdan yeterliliğe sahip olan çok az sayıda devlet aracılığıyla gerçekleştirilmesi, küresel anlamda hukuki metinlerin önem kazanmasını geciktirmiştir (Illing, 1967: 172). Balıkçılık ile ilgili uluslararası iki taraflı andlaşmalar, küresel hukuki metinler ile karşılaştırıldığında, daha fazla karşılaşılan metinlerdi (Dust, 1984: 89). Küresel etkisinden bahsedilemeyen, iki taraflı veya çok taraflı andlaşmaların içeriği de genel itibariyle kıyı devletlerinin balıkçılık faaliyetleri için diğer devletlere sağladığı ayrıcalıklara veya iş birliği çabalarına ilişkindi (Dust, 1984: 89).

Teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak, balıkçılık sektöründe küresel önemi olan andlaşmalara ihtiyaç duyulmuştur. Modern teknelerin balıkçılık faaliyetinde kullanılmasıyla birlikte, balık stoklarında ekolojik değişimler yaşandığı gözlemlenmiştir (Dust,

¹ Doçent Doktor, Türk-Alman Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0003-0666-3027.

² Araştırma Görevlisi Dr., Türk-Alman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0002-0203-7662.

1984: 9). Bölgesel ve küresel andlaşmalar, bu ekolojik değişim sürecinin kontrol edilebilmesi adına önemli araçlar olmuştur. En temel örnekler, 1958 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ile 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'dir. Bu küresel hukuki araçlar, uluslararası balıkçılık hukuku sistemini ve bu sistemin içerisinde de açık denizlerde balık avlama serbestisinin temel yapısını düzenlemiştir. Böylece, uluslararası balıkçılık hukukunun küresel gelişim süreci daha da somutlaşmıştır.

Uluslararası balıkçılık hukuku belgelerinin gelişim ve değişim dönemini içerisinde barındıran ana süreç, 1994 - 2022 seneleri arasında şekillenmiştir. Deniz canlıları, okyanuslar, biyolojik çeşitlilik, balıkçılık faaliyetleri ve balık stoklarının korunumu ile ilgili çok sayıda karar ve hukuk metni bu dönemde yazılmıştır (Nakamura, 2023: 180). Bu gelişim ve değişim sürecinde devletler, ilgili uluslararası metinlerle ve son dönemde ise özellikle de mutabakat zabıtları aracılığıyla, uluslararası balıkçılık hukukunun sınırlarını belirlemeye çalışmışlardır. Bu nedenle, mutabakat zabıtlarının hukuki niteliği üzerinde durulmalıdır.

2. MUTABAKAT ZABITLARI İLE ULUSLARARASI BALIKÇILIK HUKUKU İLİŞKİSİ ÜZERİNE ÖN DEĞERLENDİRME

Mutabakat zaptı (*Memorandum of Understanding*), genellikle devletler arasında yazılı olarak ortaya çıkan ve uluslararası hukuk süjeleri arasındaki ilişkileri, iş birliğini, uyum süreçlerini düzenleyen, niteliği tartışmalı belgeler olarak kabul edilmiştir (Mbah Tarh, 2020: 109; Sak, 2023: 80). Bu belgeler, içerdikleri siyasi taahhütler nedeniyle uluslararası toplum açısından önem taşımaktadır (Pazarcı, 2021: 112). Ancak mutabakat zabıtları, her ne kadar önemli belgeler olarak kabul

edilseler de uluslararası hukuk açısından; “andlaşma”³ niteliğine sahip olmayan ve bağlayıcılığı genellikle bulunmayan belgeler olarak kabul edilmektedir (Kolb, 2013: 141; Sak, 2023: 96). Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında önem kazanan mutabakat zabıtları, küresel toplum açısından, “devletlerin siyasi iradeleri ile belirli konularda çaba içerisinde olacağını” ifade eden belgeler olarak araçsallaştırılmıştır (Pazarcı, 2021: 112). Mutabakat zabıtları, devletlere herhangi bir sonucu üstlenme konusunda yükümlülük getirmemekle birlikte; yalnızca bir “davranış yükümlülüğü” ortaya koymaktadır (Pazarcı, 2021: 113). Bu belgelerin içerik olarak daha çok teknik konuları, ikili veya çok taraflı iş birliğini kapsadığı gözlemlenmiştir (Bayrak, 2021: 1623). Taraflar da uluslararası toplumda mutabakat zabıtları aracılığıyla; hızlı, kolay ve diledikleri ölçüde gizli hareket etme eğilimindedir (Bayrak, 2021: 1635).

Balıkçılık sektörü, küresel toplumda önemli bir nüfusun geçim kaynağı olması nedeniyle, uluslararası hukuk düzeni ile teminat altına alınmak istenmiştir (Nakamura, 2022: 69). Ancak bu konulara ilişkin düzenlemeler, yıllar süren usul işlemleriyle ve oldukça uzun süreçlerin ardından, uluslararası andlaşma metinleri aracılığıyla şekillenmektedir (Sak, 2023: 94). Tam da bu noktada, günümüzde niteliği itibariyle küresel toplum içerisinde mutabakat zabıtlarının kullanılmaya başlandığı gözlemlenmektedir. Balıkçılık sektörü ile ilgili olarak, Türkiye Cumhuriyeti’nin tarafı olduğu mutabakat zabıtlarının sayısının da çoğaldığı benzer şekilde tespit edilmektedir (Örneğin: Türkiye Cumhuriyeti ve Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti Arasında Balıkçılık ve Su Ürünleri Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı, Türkiye Cumhuriyeti ile Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti

³ 1982 tarihli Anayasanın 90. maddesinde, 15.07.2018 tarihli ve 30479 s. Resmi Gazete aracılığıyla yürürlüğe giren 9 no.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi içerisinde ve ayrıca 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi metninin 2. maddesinin ilk fıkrasında yer verilen terminoloji ile uyumlu olarak “andlaşma” teriminin kullanılması tercih edilmiştir.

Arasında Balıkçılık ve Su Ürünleri Alanında İş Birliği Hakkında Mutabakat Zaptı, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Zambiya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Balıkçılık ve Hayvancılık Alanında İşbirliği Konulu Mutabakat Zaptı).

1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin 2. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendi uyarınca tanımlandığı üzere, *“andlaşma, ister tek bir belgede, isterse iki veya daha fazla ilgili belgede yer alsın ve (kendine) mahsus ismi ne olursa olsun, devletler arasında yazılı şekilde akdedilmiş ve milletlerarası hukuka tabi olan milletlerarası anlaşma (mutabakat) demektir.”*. Bu tanımdan da yola çıkılarak, günümüzde birçok uluslararası metnin isminin “mutabakat zaptı” olduğu; ancak ilgili uluslararası metinlerin bir kısmının, içerdiği düzenlemelerin ve taraf devletlerin iradelerinin gereği olarak “uluslararası andlaşma” niteliğinde belgeler olduğu ifade edilmelidir (Sak, 2023: 94).

Devletlerin bir yandan “hızlı, kolay ve diledikleri ölçüde gizli hareket edebilme yönünde eğilimlerinin” olduğu, bu nedenle de mutabakat zabıtlarını tercih etme yönünde çabaları olduğu anlaşılmakta; diğer taraftan da kendisine mahsus adı her ne kadar “mutabakat zaptı” olsa da bu belgelerin, “uluslararası andlaşma” niteliğinin devletler tarafından kabul edildiği gözlemlenmektedir. Devletlerin uluslararası toplumda sıklıkla başvurdukları iş birliği aracı olan “mutabakat zaptı” belgesinin, hukuki niteliği üzerinde durulmalıdır.

3. ULUSLARARASI ANDLAŞMALAR HUKUKUNDA İŞ BİRLİĞİ ARACI OLARAK “MUTABAKAT ZAPTI”

3.1. Kavramsal Açıklama

Uluslararası hukuk açısından mutabakat zaptı veya bir diğer adıyla mutabakat muhtırası, uluslararası hukuk kişilerinin,

bağlayıcı bir etkisi olmadığı bilinciyle birbirleriyle paylaştıkları irade beyanlarının, belirli bir konu üzerinde uzlaşması sonucunda ortaya çıkan karşılıklı “davranış taahhütleri” olarak ifade edilir (Zimmermann, 2021: 3; Pazarcı, 2021: 112; Schenker, 2023: 7; Shaw, 2018: 655-656). Bir diğer ifadeyle, “Mutabakat zabıtları, tarafların yeni bir düzenleme yapmak ya da var olan ilişkilerini geliştirerek sürdürmek amacıyla, ileride nasıl davranacaklarına ilişkin karşılıklı olarak üzerinde mutabakata vardıkları, bununla birlikte uluslararası seviyede hak ve yükümlülük yaratıp yaratmadıkları ayrı ayrı değerlendirilmesi gereken yazılı uluslararası hukuk belgeleri” şeklinde de nitelendirilmektedir (Sak, 2023: 86).

Mutabakat zaptı, genel olarak uluslararası hukuk sūjeleri olan devletlerin ve uluslararası örgütlerin katılımıyla hazırlanan bir uluslararası metindir (Bayrak, 2021: 1633). Bu belgeler öğretilde, nispeten yeni bir belge türü olarak adlandırılmıştır ve “hukuki bir araç olarak” kabul edilmiştir (McNair, 1961: 15). Sonraki süreçte de mutabakat zabıtları, “tarafların yasal bağlayıcılığı olmasını istemedikleri hukuki bir araç” olarak ele alınmıştır (Kolb, 2013: 141). Bu uluslararası hukuk metinleri; mutabakat zaptı, mutabakat muhtırası, uzlaşma muhtırası, uzlaşma, centilmenlik anlaşması, niyet beyanı ya da ortak bildiri benzeri isimlerle anılmıştır (Bayrak, 2021: 1633).

İsmi ile metnin içeriğinin birbirinden bağımsız değerlendirilmesi gerektiği; ismi mutabakat zaptı olarak nitelendirilse de bu hukuki araçların içeriğinin, her durumda yasal olarak bağlayıcı olmadığı ifade edilemez (Kolb, 2013: 142).

Öğretilde yer alan ve yukarıda yer verilen tanımlar incelendiğinde, mutabakat zabıtlarının bazı temel unsurları olduğu anlaşılmaktadır. Bu unsurların ele alınması, ilgili uluslararası metnin genel anlamının ortaya konulabilmesi için önemlidir.

3.2. Genel Özellikleri ve Hukuki Niteliği

Mutabakat zabıtlarının en temel özelliği, ilgili belgelerin doğrudan doğruya tarafları açısından bağlayıcılık unsurunu içermemesidir (Die Bundesregierung, 2014: 11). Taraflar, kesin bir *pacta sunt servanda* ilkesi temelinde, mutabakat zabıtları aracılığıyla belirli bir sonuç taahhüdü üstlenmemektedir (Shaw, 2018: 654-656; Vitzthum, 2013: 44-45; Klabbers, 2010: 29). Mutabakat zabıtlarının tercih edilmesinin temel nedenleri, bu belgelerin kolay bir şekilde; oluşturulabilmesi, sonlandırılabilmesi veya değiştirilebilmesidir (Shaw, 2018: 656). Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, devletlerin karşılıklı güven ilişkilerinin tam anlamıyla kurulamaması nedeniyle bağlayıcı uluslararası andlaşma metinleri yerine daha çok mutabakat zabıtları gündeme gelmiş; sonuç taahhüdü yerine davranış taahhüdü içeren bu metinler, ikili ilişkiler için daha çok tercih edilmiştir (Pazarcı, 2021: 112; Sak, 2023: 88). Bu metinler, devletlerin kendi aralarındaki karmaşık ilişkileri düzenleme sürecinde önemli birer araç olarak kullanılmış; bağlayıcı metinler olarak düzenlenmeseler de yasal çerçeveyi çizmek adına benimsenmiştir (McNair, 1961: 15).

Belgelerin birçoğu, uluslararası hukuk açısından bağlayıcı olmadığı için ve yalnızca siyasi taahhütler içerdikleri için uluslararası toplum açısından önemli görünmeyebilir. Ancak mutabakat zabıtları, bağlayıcı metinler olarak hazırlanmamış olsalar da ilerleyen süreçte hazırlanacak bağlayıcı uluslararası andlaşmalara öncülük edebilmektedirler (Zimmermann, 2021: 6-7; Brewin, 2023: 3). Bu metinler genellikle, küresel konulardaki düzenlemeleri değil, tarafları ilgilendiren teknik konulardaki düzenlemeleri içermektedir (Sak, 2023: 83). Her ne kadar bağlayıcı olmayan (diğer bir ifadeyle, formel olmayan) belgeler arasında kategorize edilmekteyse de mutabakat zabıtlarının isminden bağımsız olarak içerikleriyle değerlendirilmesi gerekmektedir (United Nations, 2018: 30).

Mutabakat zabıtlarının diğer temel unsurları, aslında bu belgeleri uluslararası andlaşma metinlerinden ayıran farklılıklardır.

4. MUTABAKAT ZAPTI İLE ULUSLARARASI ANDLAŞMA METİNLERİ ARASINDAKİ TEMEL FARKLILIKLAR

Uluslararası hukuk düzeninde, bir belgenin mutabakat zaptı mı yoksa bağlayıcı bir uluslararası andlaşma metni mi olduğunu tespit edebilmek için ilgili belgenin; terminolojisinin, içeriğinin, belgeye yansıyan niyet beyanının amacının, ilgili belgenin taraf devletlerin iç hukuk düzeninde yürürlüğe girip girmediğinin bir bütün olarak değerlendirilmesi gereklidir.

4.1. Metinlerin Terminolojisinin Değerlendirilmesi

Uluslararası metinler genellikle, tarafların kendi dillerinde ve ortak belirlenen bir üçüncü dilde yazılmaktadır. Yine genellikle, uyumsuzluk durumunda da ortak dilde yazılan metindeki terminolojinin esas alınacağı ifade edilir (Bayrak, 2021: 1637). Bu şekilde, olası belirsizliklerin giderilmesine çalışılır. Mutabakat zabıtlarında taraflarca belirlenmiş olan metnin terminolojisi, ilgili metnin hukuki niteliğinin tespiti açısından da oldukça önemli olabilir.

Mutabakat zabıtlarının içerdiği terminoloji ile uluslararası andlaşmaların içerdiği terminoloji, birbirinden oldukça farklıdır. Uluslararası andlaşma metinlerinde daha çok metin içerisinde bağlayıcılık anlamını pekiştiren kelimeler tercih edilmektedir (Bayrak, 2021: 1637). Örneğin; bir yükümlülüğü ifade etmek için kullanılan “*shall*”, yürürlüğün devam ettiğine ilişkin “*continue in force*”, yükümlülükleri karşılayan “*obligations*”, belirli bir hakka sahip olduğunu ifade eden “*have the right*” gibi terminolojik ifadeler kullanılır (The Foreign, Commonwealth and

Development Office, 2022: 17). Buna karşılık, mutabakat zabıtları şeklindeki metinlerin içerisinde, bağlayıcı bir andlaşma meydana getirme iradesini karşılayacak olası terminolojik kullanımlardan kaçınılmaktadır. Örneğin; uluslararası andlaşma metinlerinde “yürürlüğün devam etmesi” ile ilgili “*continue in force*” terimi tercih edilirken; mutabakat zabıtlarında benzer bir durumda daha hafif ifadelerle “etkisinin devam etmesinden” bahsedilir ve “*continue to have effect*” şeklinde bir terminoloji kullanılır (The Foreign, Commonwealth and Development Office, 2022: 17). Benzer şekilde; uluslararası andlaşma metinlerinde “yükümlülükleri” karşılayan “*obligations*” terimi kullanılırken mutabakat zabıtlarında, bu ifadenin yerine daha hafif bir karşılığı olarak “taahhütler” kelimesi tercih edilmektedir ve “*commitments*” şeklinde bir terminoloji kullanılır (The Foreign, Commonwealth and Development Office, 2022: 17-18). Uluslararası andlaşma metinlerinde “haklardan” bahsedilirken “*rights*” terimi kullanılır; mutabakat zabıtlarında ise bu ifadenin yerine daha hafif bir karşılığı olarak “faydalar / yararlar” kelimesi tercih edilir ve “*benefits*” şeklinde bir terminoloji kullanılır (The Foreign, Commonwealth and Development Office, 2022: 17-18).

Uluslararası andlaşmaların içerdiği terminoloji, daha çok tarafların iradelerinin bir yansımasıdır ve belgeye yönelik “bağlanma niyetini” ortaya koymaktadır. Buna karşılık mutabakat zabıtlarında kullanılan terminoloji ile birlikte; tarafların herhangi bir “bağlanma iradesi” bulunmadığı, metin içerisinde yer verilen beyanların siyasi çerçevede olduğu ve doğurduğu etki açısından ise daha yumuşak bir yapıya sahip olduğu anlaşılır.

Uluslararası hukuk metinleri bazı durumlarda, metin içerisinde yeknesak kullanımlara yer vermemekte ve hatta metnin başlığı da metnin içeriği ile tutarsız olabilmektedir (International Court of Justice, Qatar v. Bahrain, 1994: parag. 120-122). Bu nedenle de sadece metnin başlığından ve terminolojisinden değil,

metnin içeriğinden de ilgili metnin hukuki niteliğinin tespit edilmesine çalışılmalıdır.

4.2. Mutabakat Zabıtlarının İç Hukuka Aktarılması

Metnin terminolojisi, başlığı ve içeriği, kümülatif olarak o metnin mutabakat zaptı niteliğinde bir metin olduğunu ifade etmek için her zaman yeterli olmayabilir. İlgili metnin, tarafların ulusal hukuk düzeninde yürürlüğe girmesi durumunda, o metnin niteliği değişecektir. Bu durum, tarafların, ilgili metne “bağlanma niyetinin” bulunduğu ciddi bir göstergesidir. Bağlanma niyetinin tespiti, ilgili metnin niteliğinin tespiti için en önemli unsur olarak kabul edilebilir. Bu kapsamda, metnin başlığının, terminolojisinin ve içeriğinin değerlendirilmesinin yanı sıra o metnin iç hukuka aktarılıp aktarılmadığına ve iç hukuka aktarılması durumunda ise takip edilmiş olan usule bakılmasında yarar vardır. Örneğin, 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 90. maddesi ile birlikte, yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla hazırlanan andlaşmaların onaylanmasının ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından çıkartılacak uygun bulma kanunu ile gerçekleştirileceği kabul edilmiştir. Fakat bu temel kuralın belirli istisnaları da bulunmaktadır (Anayurt, 2024: 342-343). Aynı maddenin ikinci fıkrasında, *“Ekonomik, ticari veya teknik ilişkileri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan andlaşmalar, devlet maliyesi bakımından bir yüklenme getirmemek, kişi hallerine ve Türklerin yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartıyla, yayımlanma ile yürürlüğe konabilir...”* şeklinde bir istisna belirlenmiştir. Benzer şekilde, bu maddenin 3. fıkrası ile birlikte, *“Milletlerarası bir andlaşmaya dayanan uygulama andlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan ekonomik, ticari, teknik veya idari andlaşmaların Türkiye Büyük Millet Meclisince uygun bulunması zorunluğu yoktur; ancak, bu fıkra göre yapılan ekonomik, ticari veya özel kişilerin haklarını ilgilendiren andlaşmalar, yayımlanmadan yürürlüğe konulamaz.”* şeklinde

diğer bir istisna düzenlemesi kabul edilmiştir. 1982 tarihli T.C. Anayasasının 90. maddesinin 4. fıkrasına göre, ilgili uluslararası metnin Türkiye Cumhuriyeti mevzuatlarında bir değişiklik öngörmesi durumunda, açıklanan istisnalar uygulama alanı bulamayacaktır.

15 Temmuz 2018 tarihinde 30479 sayılı Resmî Gazete aracılığıyla yürürlüğe girmiş 9 No.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin ve 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının özellikle 90. maddesinin birlikte değerlendirilmesi gerekir. 15 Temmuz 2018 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi içerisinde düzenlenmiş olan 2. ve 3. maddeler, içerdikleri istisnai usuller açısından önemlidir. Örneğin, süresi itibariyle 1 yılı geçmeyecek olan ekonomik, teknik veya ticari hususlarda hazırlanacak andlaşmalar söz konusu olduğunda, bu andlaşmalar şayet devletin maliyesi açısından bir yük getirmemekteyse; kişi hallerine ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının diğer devletlerde bulunan mülkiyet haklarına ilişkin herhangi bir belirleme sağlamıyorsa; Türkiye Cumhuriyeti kanunları açısından herhangi bir değişiklik öngörmüyorsa Cumhurbaşkanı tarafından doğrudan doğruya onaylanabilmektedir. Bir uluslararası metin gerek T.C. Anayasasının 90. maddesi usulü ile gerekse 15 Temmuz 2018 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 2. ve 3. maddelerinde öngörülen usul ile yürürlüğe girsin, uluslararası hukuk açısından o metnin artık “uluslararası andlaşma” niteliğine sahip olduğu kabul edilmelidir. Buna karşılık, mutabakat zabıtları genel itibariyle iç hukuka aktarılacak amacıyla yani “bağlanma niyeti” ile hazırlanmamakta ve onay prosedürüne de bağlanmamaktadır (Reçber, 2020: 48).

Uluslararası andlaşma metinlerinde ve mutabakat zabıtlarında tarafların niyetlerinin anlaşılır olması oldukça önemlidir. Tarafların, uluslararası hukuk alanında yükümlülük altına girme niyetinin var olup olmadığı, ilgili metnin hukuki niteliğini de ortaya koymaktadır. Ancak bu niyet sadece

tarafların, ilgili metni oluşturduktan sonra açıklayacakları beyanları ile ortaya konulmamakta; ilgili metinlerin içeriğinden de tespit edilebilmektedir (Bayrak, 2021: 1636). Metinler, yalnızca içerdikleri konunun önemi açısından da değerlendirilmemelidir (Bayrak, 2021: 1635). Bu şekilde gerçekleştirilecek bir değerlendirme, yanıltıcı olacaktır; içerdği konu çok önemli bir konu olmasına rağmen ilgili belge bir mutabakat zaptı olabilmektedir. Bu durumun tam tersi de gündeme gelebilir. Metnin niteliğinin tespiti için ilgili metnin içeriğinin farklı açılardan ve bütüncül bir şekilde değerlendirilmesi gerekir. Örneğin, mutabakat zaptı olarak isimlendirilmiş ve çok basit bir meseleyi ele alan uluslararası bir metin var olabilir; ancak bu metnin içerisinde, tarafların ilgili metne bağlanma iradeleri açıkça düzenlenmiş olabilir. Bu ihtimalde, isminden ve içerdği konunun öneminden bağımsız olarak bu uluslararası hukuk metni, bağlayıcı bir uluslararası andlaşma niteliğinde olacaktır; uluslararası andlaşmaların iç hukuka aktarılmasına ilişkin gerekli olan onay sürecinden geçerek iç hukuk açısından yürürlüğe girecektir.

Metin içerisinde, uyuşmazlıkların çözümü konusunda, taraf iradelerinden bağımsız konumda bulunan bir uyuşmazlık çözüm mekanizması tercih edilmiş olabilir. Bu durumda, ilgili metnin genellikle uluslararası andlaşma niteliğinde olduğu kabul edilir (Aust, 1986: 791). Uyuşmazlığın çözümü için taraf iradelerinden bağımsız olarak bir başka çözüm mekanizmasının kabul edilmesi, tarafların haklar ve sorumluluklar üstlendiğinin bir göstergesidir. Mutabakat zabıtlarında ise haklar veya sorumluluklar yerine davranış taahhütleri üzerinden belirlenen siyasi planlamalar vardır.

Bir uluslararası andlaşma metni imzaladığında taraflar, gerek 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi düzenlemelerine gerekse sorumluluk hukuku kurallarına uygun bir şekilde hareket etmekle yükümlü olmaktadır (Sak, 2023: 90).

Buna karşılık, bir mutabakat zaptı gündeme gelirse taraflar, ilgili metne aykırılık halinde, bu kurallara uymamanın bir sonucu olarak, uluslararası toplumda diplomatik bir süreç içerisinde bulunacaktır (Sak, 2023: 90; Bayrak, 2021: 1635). Bu durum, her iki metnin arasındaki temel farklılıklardan bir diğerini, uluslararası hukuk açısından metinlerin taraflar açısından ortaya çıkardıkları hukuki sorumluluk farklılığını gösterir.

Uluslararası andlaşmaların veya mutabakat zabıtlarının, Birleşmiş Milletler Şartı madde 102 düzenlemesiyle uyumlu olarak, Birleşmiş Milletler Sekretaryası önünde kaydettilmesi veya kaydettilmemesi de ilgili metinlerin niteliğinin tespiti açısından tek başına yeterli bir gösterge değildir (Aksar, 2021: 92; International Court of Justice, Qatar v Bahrain, 1994: parag. 29). Örneğin, 1957 tarihli Mısır Deklarasyonu her ne kadar Birleşmiş Milletler Sekretaryasına sunulmuş ve kaydettilmiş olsa da ilgili metin, bir uluslararası andlaşma niteliğinde değildir (Fitzmaurice, 2003: 175).

Mutabakat zabıtları, uluslararası andlaşmaların onay prosedüründen farklı olarak, iç hukuka aktarılmak için herhangi bir onay prosedürüne bağlanmamıştır (Reçber, 2020: 48). Uluslararası andlaşma metinleri ise taraflar açısından bağlayıcılık kazanabilmesi adına ulusal hukuk düzenleri içerisinde genel itibariyle belirli bir onay prosedürüne bağlanmaktadır. İsmi mutabakat zaptı olarak belirlenmiş olsa da birçok uluslararası metnin iç hukuka aktarıldığını ve bu yönüyle tarafların “bağlanma niyetlerinin” var olduğunu, gerek terminolojik açıdan gerekse içerik açısından, bu metinlerin esasında uluslararası andlaşma niteliğinde belgeler olduğunu tespit etmek mümkündür.

5. “BALIKÇILIK VE SU ÜRÜNLERİ” ALANINDAKİ İŞ BİRLİĞİ ARACI OLARAK MUTABAKAT ZABITLARI ÖRNEKLERİ

Türkiye'nin taraf olduğu mutabakat zaptlarının sayısında belirgin bir artış gözlemlenmektedir. Bu mutabakat zabitleri, Türkiye Cumhuriyeti ile çeşitli devletler arasında yazılı olarak akdedilen ve uluslararası hukuka tabi olan metinlerdir. Ancak belirtildiği üzere, mutabakat zabitleri, uluslararası andlaşma niteliği taşımamaktadır. 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin 2. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendi uyarınca, ismi mutabakat zaptı olmakla birlikte, niteliği itibariyle uluslararası andlaşma metni olarak değerlendirilebilecek metinler de vardır. Bu durum, mutabakat zaptının niteliğinin tespit edilebilmesi için ilgili metnin içeriğine ve tarafların iradelerine bağlı olarak bir değerlendirme yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

5.1. 29 Nisan 2022 Tarihinde İmzalanan “Türkiye Cumhuriyeti ve Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti Arasında Balıkçılık ve Su Ürünleri Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı”

İlgili mutabakat zaptının konusu, iki ülke arasında balıkçılık ve su ürünleri alanında iş birliği sağlamaktır. 5 Mart 2025 tarihinde yayınlanan 32832 sayılı Resmî Gazete incelendiğinde; 29 Nisan 2022 tarihinde Karakas'ta imzalanan “Türkiye Cumhuriyeti ve Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti Arasında Balıkçılık ve Su Ürünleri Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı”, 244 sayılı Kanunun 5. maddesi ve yine 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 2. ve 3. maddeleri gereğince Cumhurbaşkanı tarafından alınan 9538 no.lu Kararla onaylanmıştır.

Metnin 3. maddesi incelendiğinde, tarafların yükümlülükleri ile ilgili kayıtların bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu

yükümlülükler, Türkiye Cumhuriyeti⁴ Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından verilen geçerli bir ruhsata sahip balıkçı teknelerinin Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti balıkçılık sahalarında gerekli faaliyetleri yürütebilmeleri için ihtiyaç duydukları izin ve kayıtlar konusundaki süreçlerin kolaylaştırılmasını da aynı madde metninde içermektedir. Ancak bu balıkçılık faaliyetleri sırasında Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti, deniz kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı için gerekli denetimleri de sağlayacaktır. Bu yönde olacak şekilde taraflar tüm istatistikleri de birbirleriyle paylaşacaklardır. Avlanma faaliyetleri sonucunda, Türk balıkçı gemilerinin Türkiye Cumhuriyeti'ne dönmeleri için kendi masraflarını üstlenecekleri yine 3. madde içerisinde ifade edilmiştir. Balıkçılık faaliyetlerinden elde edilen gelirlerin şirketler aracılığıyla transferi konusunda da taraflar, Venezuela Merkez Bankası kural ve prosedürleri ile Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti mevzuatları çerçevesince sürecin kolaylaştırılması adına çaba içerisinde olacaklarını belirtmişlerdir.

İlgili metnin ismi “mutabakat zaptı” nitelemesini içermektedir. 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin 2. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendi ile birlikte uluslararası metinlerin isimlerinden bağımsız bir hukuki nitelikleri olduğu belirtilmiştir. Bu düzenleme, ilgili uluslararası metinlerin hukuki niteliklerinin, ilgili devletlerin isimlendirme/başlıklandırma çabasıyla değil, ancak uluslararası hukuk kurallarıyla belirlenebileceğini ifade eder. Devletler, ilgili uluslararası metinlerin oluşturulması aşamasında gerekli özeni

⁴ İlgili kısımda yer alan “Türkiye Tarım ve Orman Bakanlığı” kullanımı, terminolojik açıdan doğru bir kullanım değildir. İlgili kurumun resmi ismi “Türkiye Cumhuriyeti Tarım ve Orman Bakanlığı” şeklindedir. Bu çalışmada doğru kullanımına yer verilmiştir. Ancak metnin imzalandığı Türkçe, İspanyolca ve İngilizce nüshalarında yeknesak bir şekilde “Türkiye Tarım ve Orman Bakanlığı” şeklinde, hatalı bir terminolojik kullanım gerçekleştirilmiştir. Bu durum, ilgili metinlerin gerekli özen gösterilerek hazırlanmadığı yönünde bir izlenim yaratmaktadır. Benzer şekilde ilgili metnin özellikle Türkçe nüshasında yer yer yazım, imla hataları olduğu gözlemlenmiştir.

her zaman göster(e)meyebilir, yazım yanlışlıkları veya bilinçli olarak çeşitli çabalar içerisinde olabilirler. Ancak bu durum, ilgili metinlerin uluslararası hukuk açısından niteliğini değiştirmemektedir. Bu kapsamda, “Türkiye Cumhuriyeti ve Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti Arasında Balıkçılık ve Su Ürünleri Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı” incelemeye konu edildiğinde; ilgili metnin, uluslararası hukuk açısından bağlayıcı nitelikte olan bir uluslararası andlaşma metni olduğu, savunulabilir görünmektedir. Bu durumun temel bazı gerekçeleri paylaşılmalıdır. Metnin terminolojisi, içeriği, ulusal hukuk düzeninde yürürlüğe girip girmediği gibi ölçütler, kümülatif olarak ele alınmalıdır.

Uluslararası andlaşma metinlerinde uyumsuzlukların yaşanmaması adına İngilizce metin esas kabul edilir ve metin içerisinde bağlayıcılık anlamını pekiştiren; “agree”, “the Parties”, “obligations”, “article”, “shall”, “responsibilities/obligations”, “entry into force” benzeri kelimeler tercih edilmektedir (Bayrak, 2021: 1637; The Foreign, Commonwealth and Development Office, 2022: 17-18). Buna karşılık mutabakat zabıtlarında aynı sırayla bağlayıcılık anlamını kazandırmamak adına; “accept/approve/decide”, “participants”, “commitments”, “paragraph”, “will”, “commitments”, “come into operation / come into effect” şeklinde kelimeler tercih edilmektedir The Foreign, Commonwealth and Development Office, 2022: 17-18). 29 Nisan 2022 tarihinde Karakas’ta imzalanan metin incelendiğinde, 11. maddenin son cümlesinde, yorum farklılığı olması durumunda İngilizce metnin esas alınacağı kabul edilmiştir. Bu kapsamda İngilizce metnin incelendiğinde, kullanılan terimlerin, metnin bağlayıcılığını pekiştiren; “agree”, “the Parties”, “obligations”, “article”, “shall”, “responsibilities/obligations”, “entry into force” olduğu kolayca tespit edilebilmektedir.

İlgili metnin niteliğinin tespit edilebilmesi için metnin içeriği de ele alınmalı ve taraflar açısından bir yükümlülük yaratıp yaratmadığı değerlendirilmelidir (Sak, 2023: 143). Ek olarak, mutabakat zabıtları aracılığıyla belirli bir sonuç taahhüdünün üstlenilmediği de unutulmamalıdır (Shaw, 2018: 654-656). Mutabakat zabıtlarının tercih edilmesinin temel nedenlerinden olan, bu belgelerin kolay bir şekilde; oluşturulabilmesi, sonlandırılabilmesi veya değiştirilebilmesi gibi özelliklerinin, metnin içeriğinin incelenmesi sırasında göz önünde bulundurulması gerekir. Bu kapsamda 29 Nisan 2022 tarihinde Karakas'ta imzalanan ilgili metnin 2. maddesi ile birlikte tarafların işbirliğinin kapsamı düzenlenmiştir. 2. maddenin 8. fıkrası önemli bir belirleme sağlamaktadır. Bu belirlemeye göre taraflar, *“yürürlükteki ulusal ve uluslararası balıkçılık ve su ürünleri yasalarına uygun olarak Türk balıkçı gemilerinin Venezuela balıkçılık bölgelerinde balıkçılık faaliyetlerini yürütmesi”* konusunda iş birliği yapmayı kabul etmektedir. 2. maddenin 8. fıkrası ile kabul edilen durum hakkında, 3. madde ile birlikte, yukarıda da bahsedilen “balıkçılık faaliyetlerine ilişkin yükümlülükler” belirlenmiştir. İlgili yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediğini denetlemek amacıyla taraflar, 5. madde uyarınca bir “Balıkçılık Ortak Komitesi” kurmuştur. Taraflar, uyuşmazlıkların çözümü için doğrudan müzakere yöntemini veya diplomatik kanallar yoluyla dostane çözüm yöntemlerini benimsediklerini, 8. madde düzenlemesi ile kabul etmişlerdir. İlgili metnin yürürlüğe girişi, geçerliliği ve fesih sürecine ilişkin olarak 11. madde ile birlikte bir düzenleme sağlanmıştır. İlgili düzenleme uyarınca mutabakat zaptı, *“tarafların ilgili belgenin yürürlüğe girmesi için gerekli olan iç hukuk prosedürlerini tamamladıklarını diplomatik kanallardan birbirlerine bildirdikleri son yazılı bildirimin alındığı tarihte yürürlüğe girecektir.”* Mutabakat zaptının değişikliğe uğraması ve sona erdirilmesi ile ilgili izlenecek olan usul, ilgili madde içerisinde detaylı bir şekilde ve uzun bildirim sürelerine bağlanarak

tanımlanmıştır. Metnin, her iki ülkenin dışişleri bakanı tarafından imzalandığı da belirtilmelidir.

Metnin içeriği bir bütün olarak değerlendirildiğinde, ilgili metnin; uluslararası hukuka ilişkin iş ve işlemleri düzenlediği, tarafların yükümlülük yaratma niyetini açık bir şekilde içerdiği, uluslararası bir komite kurulmasını sağladığı, ilgili belgenin iç hukuk açısından yürürlüğe gireceğine ilişkin taraf beyanlarını (bir başka ifadeyle, “bağlanma niyetlerini”) açıkça içerdiği tespit edilmektedir. Ek olarak, ilgili belgenin, mutabakat zabıtlarından beklenen şekilde, kolayca oluşturulabilen, sonlandırılabilen veya değiştirilebilen bir metin olmadığı da anlaşılmaktadır.

Yukarıda yer verilen değerlendirmelerin sonucunda, ismi “mutabakat metni” olarak belirtilmiş olsa da ilgili metnin, iki taraflı bir uluslararası andlaşma metni niteliğinde olduğu kabul edilmelidir.

6. SONUÇ

Devletler, özellikle günümüzde, hızlı hareket etmek istedikleri durumlarda, geleneksel uluslararası andlaşma usulünü zaman zaman terk etme; mutabakat metni düzenleme yönünde bir eğilim içerisinde olmaktadır. İsmi her ne kadar “mutabakat zaptı” olarak belirlenmiş olsa da birçok metnin, “uluslararası andlaşma” niteliğinde olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, ilgili uluslararası metinlerin niteliklerinin tespiti açısından ve devletlerin gerçek iradelerinin anlaşılabilmesi açısından oldukça güç süreçleri beraberinde getirmektedir. Uluslararası hukuk açısından ortaya çıkan belgenin niteliği, en başta taraf devletlerin hukuki sorumluluklarının tespiti açısından önemli olmaktadır.

Uluslararası hukukta bir belgenin niteliğini tespit edebilmek, ilgili devletlerin hukuki sorumluluklarını ortaya koyabilmek adına gereklidir. 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar

Hukuku Sözleşmesinin 2. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendi, bu gerekliliğe cevap vermektedir. İlgili düzenleme uyarınca, “andlaşma” niteliğindeki bir belge, (kendine) mahsus ismi ne olursa olsun, “andlaşma” olarak kabul edilir. Bu tespiti yapabilmek için, belgenin; terminolojisine, içeriğine, amacına ve taraf devletlerin ulusal düzeninde yürürlüğe girip girmediğine bütünsel bir şekilde yaklaşılmalıdır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin tarafı olduğu, balıkçılık ve su ürünleri alanındaki iş birliğini konu alan bir mutabakat zaptı, günümüz koşullarında devletlerin geliştirdikleri refleksi anlayabilmek adına, örneklem olarak ele alınmıştır. Belgenin tamamının, teknik açıdan uluslararası andlaşma niteliğinde olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak, devletlerin küresel dünyadaki hızlı hareket etme ve sorumluluktan kaçınma eğilimi, Türkiye Cumhuriyeti açısından da tecrübe edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Y. (2021). Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları sorunlarına yaklaşımı ve Türkiye-Libya Sınırlandırma Mutabakatı. *Türkiye Yazarlar Birliği*. Erişim Tarihi: 30.03.2025, <<https://www.tyb.org.tr/prof-dr-yucel-acer-turkiyenin-dogu-akdenizde-deniz-yetki-alanlari-sorunlarina-yaklasi-49693h.htm>>.
- Aksar, Y. (2021). *Temel metinler ve davalarla uluslararası hukuk*. 2. Baskı: Seçkin Yayıncılık.
- Anayurt, Ö. (2024). *Temel Hukuk Dizisi Anayasa Hukuku (THD) (Temel Kavramlar ve Türk Anayasa Hukuku)*. 5. Baskı: Seçkin Yayıncılık.
- Aust, A. (1986). The theory and practice of informal international instruments. *The International and Comparative Law Quarterly*, 35(4), 787-812.
- Bayrak, M. E. (2021). Uluslararası hukukta bağlayıcılık meselesi: mutabakat muhtırası. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 29(3). 1623-1657.
- Brewin, S. (2023). IISD best practices bulletin #2: memorandums of understanding. *International Institute for Sustainable Development*. Erişim Tarihi: 06.12.2025, <<https://www.iisd.org/publications/report/legal-tools-investment-agriculture-memorandums-understanding>>.
- Die Bundesregierung. (2014). Richtlinien für die behandlung völkerrechtlicher verträge. *Verwaltungsvorschriften in Internet*. Erişim Tarihi: 06.12.2025, <https://www.verwaltungsvorschriften-im-internet.de/bsvwvbund_05032014_50150555.htm>.
- Dust, G. (1984). *Theorie und praxis internationaler fischereipolitik*. Spardof: Verlag René F. Wilfer.
- Fitzmaurice, M. (2003). The practical working of the law of treaties. Evans (Ed.), *International law* (173-201). Oxford: Oxford University Press.

- Illing, A. G. (1967). *Zur völkerrechtlichen ordnung der fischerei auf hoher see*, (Inaugural – Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doktors der Rechte). die Rechts- und Staatswissenschaftlichen Fakultät der Christian-Albrechts-Universität zu Kiel, Kiel.
- Klabbers, J. (2010). Not re-visiting the concept of treaty. Orakhelashvili and Williams (Ed.), *40 years of the Vienna convention on the law of treaties*. (29-39). British Institute of International and Comparative Law.
- Kolb, M. (2013). *The European Union and the Council of Europe*. PSEUP.
- McNair, A. (1961). *The law of treaties*. Oxford: Oxford University Press.
- Nakamura, J. (2023). International fisheries law: past to future. Partelow, Hadjimichael and Hornidge (Ed.), *Mare publications series 25: ocean governance: knowledge systems, policy foundations and thematic analyses* (175-207). Springer.
- Nakamura, J. N. (2022). Legal reflection on the small-scale fisheries guidelines: building a global safety net for small-scale fisheries. *The International Journal of Marine and Coastal Law*, 37. 31-72.
- Pazarcı, H. (2021). *Uluslararası Hukuk Dersleri 1. Kitap*. 15. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Reçber, K. (2020). *Uluslararası Hukuk*. 4. Bası: Dora Yayınevi.
- Sak, Y. (2023). *Uluslararası Hukukta Mutabakat Zabıtları*. 1. Baskı: Seçkin Yayıncılık.
- Schenker, C. (2023). *Praxisleitfaden Völkerrechtliche Verträge*. Erişim Tarihi: 30.03.2025, <<https://www.eda.admin.ch/eda/de/home/das-eda/publikationen.html/content/publikationen/de/eda/voelkerrecht/Praxisleitfaden-Voelkerrechtliche-Vertraege>>.
- Shaw, M. N. (2018). *Uluslararası Hukuk*. 8. Baskı: TÜBA.

- Suhardin, Y. and Flora, H. S. (2021). The legal strength of the memorandum of understanding cooperation framework in an agreement. *International Journal of Business, Economics and Law*, 24(2). 94-100.
- The Foreign, Commonwealth and Development Office - Treaty Section - Legal Directorate. (2022). *Treaties and memoranda of understanding, guidance on practice and procedures*. Erişim Tarihi: 26.03.2025, <<https://www.gov.uk/government/publications/treaties-and-mous-guidance-on-practice-and-procedures>>.
- Türkiye Cumhuriyeti. (2018). *Milletlerarası andlaşma, bakanlar kurulu karar sayısı: 2018/11244*. Erişim Tarihi: 29.03.2025, <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/02/20180227-1.pdf>>.
- Türkiye Cumhuriyeti. (2023). *Milletlerarası andlaşma, karar sayısı: 7392*. Erişim Tarihi: 28.03.2025, <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/07/20230722-1.pdf>>.
- Türkiye Cumhuriyeti. (2023). *Milletlerarası andlaşma, karar sayısı: 7650*. Erişim Tarihi: 29.03.2025, <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/09/20230916-17.pdf>>.
- Türkiye Cumhuriyeti. (2025). *Milletlerarası andlaşma, karar sayısı: 9538*. Erişim Tarihi: 28.03.2025, <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2025/03/20250305-4.pdf>>.
- Türkiye Cumhuriyeti. (2018). *Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ile Zambiya Cumhuriyeti hükümeti arasında balıkçılık ve hayvancılık alanında işbirliği konulu mutabakat zaptı*. Erişim Tarihi: 19.03.2025, <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/09/20230916-17.pdf>>.
- Türkiye Cumhuriyeti. (2023). *Türkiye Cumhuriyeti ile Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti arasında balıkçılık ve su*

ürünleri alanında iş birliği hakkında mutabakat zaptı.
Erişim Tarihi: 19.03.2025,
<<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/07/20230722-1.pdf>>.

Türkiye Cumhuriyeti. (2022). *Türkiye Cumhuriyeti ve Bolivarıcı Venezuela Cumhuriyeti arasında balıkçılık ve su ürünleri alanında işbirliği mutabakat zaptı*. Erişim Tarihi: 19.03.2025,
<<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2025/03/20250305-4.pdf>>.

Tütüncü, A. N. (2019). Toluner Milletlerarası Hukuk (Giriş, Kaynaklar) Prof. Dr. Sevin Toluner'in Ders Notlarından. E. Arıkoğlu, V. N. Akün ve E. Başkaracaoğlu (Derleyenler ve Düzenleyenler). 2. Baskı: Beta Yayınevi.

United Nations. (2018). *Treaty handbook*. Erişim Tarihi: 06.12.2025, <
<https://treaties.un.org/doc/source/publications/thb/english.pdf>>.

Vitzthum, W. G. (2013). Begriff, geschichte und rechtsquellen des völkerrechts, W. G. Vitzthum and A. Proelß (Ed.), *Völkerrecht* (1-61). 6. Auflage: De Gruyter.

Zimmermann, A. (2021). *Possible indirect legal effects of non-legally binding instruments: CADHI expert workshop: non-legally binding agreements in international law. Strasbourg, 3. Erişim Tarihi: 01.10.2025,* <<https://rm.coe.int/1-2-zimmermann-indirect-legal-effects-of-mous-statement/1680a23584>>.

**TÜRKİYE VE DÜNYADA
ULUSLARARASI İLİŞKİLER**

yaz
yayınları

YAZ Yayınları
M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar / AFYONKARAHİSAR
Tel : (0 531) 880 92 99
yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com